

Ünite 1: HUKUK VE TOPLUMSAL YAŞAMI DÜZENLEYEN DİĞER KURALLAR

HUKUK VE HUKUK DÜZENİ KAVRAMLARI

Kavramsal olarak hukuk; kurallar düzenini, hak ise; bir kişinin bu düzen tarafından korunan menfaatini ifade eder. Hukuk, toplumu oluşturan şahısların davranışlarını ve ilişkilerini düzenleyen ve uyulması devlet zoruna (yaptırıma) bağlanmış kurallar bütünüdür. Daha geniş anlamda hukuk; örgütlenmiş bir toplum içinde yaşayan insanların birbirleriyle ve devletle olan ilişkilerini düzenleyen, kişilerin hukuki güvenliğini ve özgürlüklerini sağlamak amacıyla oluşturulan ve devlet gücü ile desteklenen bağlayıcı kurallar bütünü olarak tanımlanabilir.

Aynı amaca yönelik, bir dizi toplumsal ilişkiyi düzenleyen hukuk kurallarının oluşturduğu gruba **hukuki kurum** adı verilir.

Mantıksal ve sistematik şekilde bir araya gelen hukuki kurumların oluşturduğu düzene ise, **hukuk düzeni** denir.

SOSYAL DÜZEN (TOPLUMSAL DAVRANIŞ) KURALLARI

Hukuk kurallarından başka, **ahlak kuralları**, **din kuralları**, **görgü kuralları ile örf ve âdet kuralları** da kişilerin toplumsal davranışlarını düzenleme amacını taşır.

Ahlak Kuralları

Toplumsal değer yargılarına göre insan davranışlarını iyi veya kötü, doğru ya da yanlış olarak değerlendiren kuralların tümü ahlak kurallarını oluşturur.

- **Sübjektif (bireysel) ahlak kuralları:** Kişinin kendisine karşı olan ödevlerine ilişkin kurallardır.
- **Objektif (sosyal) ahlak kuralları:** Kişinin diğer kişilere karşı olan ödevlerine ilişkin kurallardır.

Ahlak kuralları ile hukuk kuralları arasındaki ilişki

Ahlak kuralları, kişilerin diğer kişilerle ilişkisini düzenlemesinin yanında kişilerin bizzat kendilerine karşı uymakla yükümlü olduğu kuralları da düzenler. Hukuk kuralları ise, kişilerin sadece birbirleriyle olan ilişkilerini düzenler. Sosyal ahlak kuralları toplumun değer yargılarından doğarken, hukuk kuralları kural koyma yetkisine sahip makamlar tarafından konulur.

Objektif ahlak kuralları, zaman içinde bir hukuk kuralı hâline dönüşebilir. TMK m.338/1

Bazı hukuk kuralları, doğrudan doğruya genel ahlaka yollama yapabilir. TBK m.49/2

Din Kuralları

Din kuralları, evrenin yaratıcısı tarafından konulduğuna ve peygamberler aracılığıyla insanlara ulaştırıldığına inanılan kurallardır.

Din kuralları ile hukuk kuralları arasındaki ilişki

Din kurallarının kaynağı, ilahî iradedir. Hukuk kurallarının kaynağı ise, beşerî bir iradedir. Hukuk kuralları, sadece dünyevî ilişkileri düzenler, din kuralları ise hem dünyevî hem de uhrevî ilişkileri düzenler. Din kuralları zaman içinde değişmez, statik kurallardır. Hukuk kuralları ise zaman içinde ortaya çıkan yeni gelişmelere ve ihtiyaçlara göre değiştirilebilir. Din kurallarının yaptırımı; günahkâr olma, cehennem azabı çekme gibi uhrevî (manevi) niteliktedir. Hukuk kurallarının yaptırımı ise maddidir.

Görgü Kuralları

Görgü kuralları, aynı çevreye mensup kişilerin birbirleri ile karşılaştıkları veya belirli bir faaliyete katıldıkları zaman takınmaları gereken davranış biçimlerini gösteren kurallardır.

Görgü kuralları ile hukuk kuralları arasındaki ilişki

Görgü kuralları, ahlak kuralları gibi insanlara sadece yükümlülükler yüklerken; hukuk kuralları kişilere aynı zamanda yetki verir, hak bahşeder. Görgü kurallarına aykırı davranışlar, kişinin **“görgüsüz”**, **“kaba”**, **“nezaketsiz”** olarak nitelendirilmesine yol açar. Hâlbuki hukuk kurallarının yaptırımı maddidir.

Örf ve Âdet Kuralları

Örf ve âdet kuralları, uzun zamandan beri sürekli şekilde tekrarlanan ve toplumun kendisine uyulmasını zorunlu saydığı davranış kurallarıdır.

Örf ve âdet kuralları ile hukuk kuralları arasındaki ilişki

Devlet desteğine sahip olan örf ve âdet kuralları, düzenledikleri konuda yazılı bir hukuk kuralının bulunmaması durumunda *ikinci derecede bir hukuk kaynağı* olarak kanun boşluğunu doldurur (TMK m.1/2). Bazı örf ve âdet kuralları devlet desteğine sahip değildir hatta devlet tarafından yasaklanmıştır.

Hukuk Kuralları

Hukuk kuralları ile diğer sosyal düzen kurallarının karşılaştırılması

Yaptırım bakımından: Hukuk kuralları ile toplumu düzenleyen diğer kurallar arasındaki en önemli fark, hukuk kurallarının devlet yaptırımı ile desteklenmiş olmasıdır. Hukuk kuralları dışındaki sosyal düzen kurallarına uymamanın yaptırımı maddi değil, daha çok manevidir.

Hukukun işlevleri

- **Toplumda dirlik ve düzeni sağlama:** Hukuk, menfaat çatışmaları arasında denge kurarak fiziki, ekonomik ve sosyal yönden güçlü olan karşısında güçsüz olanları korur, güçlülerin zayıf olanları ezmesini, sömürmesini engeller.
- **Adaleti sağlama:** Adalet, herkese hakkı olanı eşit şekilde vermektir. Hukuk, eşitliği ve herkesin hak ettiğini elde etmesini sağlar.
- **Dağıtıcı (paylaştırıcı) adalet,** herkesin toplum içindeki durumu ve yeteneklerine uygun olarak nimetlerden yararlanmasını ve külfetleri üstlenmesini ifade eder.
- **Denkleştirici (düzeltici) adalet,** insanlar arasında mal ve hizmetlerin mübadelesinde bozulan dengenin düzeltilmesi gerektiği esasına dayanır.
- **Sosyal adalet** ise, ekonomik değerlerin toplum içinde adaletli bir şekilde dağıtılmasını öngörür.
- **Hakkaniyet (Nesafet),** belirli bir olay ve kişi için gerçekleştirilen adalettir.
- **Hukuki güvenliği sağlama:** Hukuk, herkesin bağlı olacağı kuralı önceden bilmesini ve davranışlarını buna göre ayarlayabilmesini sağlar.
- **Toplumun ekonomisini, kültürünü, doğasını ve gelecek kuşakları koruyup geliştirme:** Hukuk, toplumun ekonomisini kültürünü, doğasını ve gelecek kuşakları koruyup geliştirir.

Hukuk kurallarının nitelikleri

- **Normatiflik:** Hukuk kuralları, belirli bir şeyin yapılmasını emreder, yasaklar ya da izin veya yetki verir.
- **Soyutluk:** Hukuk kurallarının belirli bir olaya değil, aynı özelliği gösteren bütün olaylara uygulanmasıdır.
- **Genellik:** Bir hukuk kuralının, aynı durumda bulunan bütün kişilere uygulanmasıdır.
- **Süreklilik:** Bir hukuk kuralının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yürürlükten kalkıncaya kadar uygulanmasıdır.
- **İnsan davranışlarını konu alma:** Hukuk kurallarının emrettiği, yasakladığı veya izin verdiği şey, yani hukuk kurallarının konusu, daima bir insan davranışdır

Hukukun çeşitli anlamları

- **Müşpet hukuk (pozitif hukuk = yürürlükteki hukuk):** Belirli bir zamanda, belirli bir toplumdaki ilişkileri düzenleyen tüm hukuk kurallarıdır.
- **Mevzu hukuk:** Bir ülkede yürürlükte bulunan ve yetkili makamlar tarafından konulmuş olan yazılı hukuk kurallarıdır.
- **Tarihi hukuk:** Belirli bir ülkede bir süre uygulandıktan sonra yürürlükten kalkmış olan hukuktur.
- **İdeal (doğal) hukuk:** Pozitif hukukun üstünde olduğu kabul edilen ve gerektiğinde yürürlükteki hukukun denetleyicisi ve düzelticisi olduğuna inanılan hukuk kurallarıdır.

Hukukun çeşitli ayrımları

- **İç hukuk – uluslararası hukuk:** İç hukuk, belirli bir devletin sınırları içinde uygulanan hukuktur. Uluslararası hukuk ise, devletlerarasındaki ya da bir devletle uluslararası kuruluşlar arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuktur.

- **Maddi hukuk – şekli hukuk:** Maddi hukuk, kişilerin haklarını tanıyan ve yükümlülüklerini belirleyen hukuktur.
- **Kamu hukuku – özel hukuk – karma hukuk:** Kamu hukuku, kamu gücüne ve otoritesine sahip kuruluşların bu otoriteye tâbi kişilerle veya birbirleri ile olan ilişkilerini düzenleyen kurallardır. Özel hukuk, kişilerin eşit şart ve yetkilere tâbi kimseler olarak kendi aralarındaki ilişkilerini düzenleyen kurallardır. Karma hukuk ise, düzenledikleri ilişkiler yönünden her iki grubun özelliklerini taşıyan kurallardan oluşur.

Kamu hukukunun dalları: anayasa hukuku, idare hukuku, ceza hukuku, ceza usul hukuku, mali hukuk ve milletlerarası hukuktur.

Özel hukukun dalları: medeni hukuk, ticaret hukuku ve milletlerarası özel hukuktur.

Karma hukuk dalları ise; iş ve sosyal güvenlik hukuku, medeni usul hukuku, icra ve iflâs hukuku, çevre hukuku, hava hukuku ve toprak hukukudur.

HUKUKUN KAYNAKLARI

Hukukta “Kaynak” Kavramı

Bir anlamda hukuk kaynağı, hukuk kurallarını meydana getiren güçleri ifade eder. Bunlara “hukukun yaratıcı kaynakları” denir. Hukuk kaynağı, hukuk kurallarının ortaya çıkıp yürürlüğe girerken büründüğü şekli ifade eder. Bunlara “hukukun yürürlük kaynakları” denir. Hukuk kaynağı, hukuku tanımamızı, bilmemizi sağlayan araçları ifade eder. Bunlara “**hukukun bilgi kaynakları**” denilir.

Hukukun Yürürlük Kaynakları

TMK m.1’de yer alan “Kanun” tabiri, Medeni Kanun’u ya da dar ve teknik anlamda kanunu değil Anayasa’nın belirlediği usuller uyarınca yürürlüğe konulan her türlü yazılı hukuk kuralını (milletlerarası antlaşma, kanun, kanun hükmünde kararname, cumhurbaşkanlığı kararnamesi, tüzük, yönetmelik) ifade eder.

Bu çerçevede, hukukun kaynakları, asli kaynaklar (yazılı kaynaklar) ve tali kaynaklar (yazılı olmayan kaynaklar) biçiminde bir ayırıma tâbi tutulabilir.

Asli (Yazılı) kaynaklar

Asli kaynaklar, hâkimin önüne gelen hukuki uyuşmazlığı çözmek için ilk önce başvuracağı kaynaklardır. Asli kaynaklar, devletin yetkili organları tarafından konulmuş olan yazılı hukuk kurallarından oluşur. Bunlara “**mevzu hukuk**” veya kısaca “**mevzuat**” denir.

Hukuk kurallarının sıralanmasına “normlar hiyerarşisi” veya “hukuk düzeni piramidi” adı verilir [8]. Bu düzen içinde yazılı hukuk kuralları şöyle sıralanır:

- **Anayasa:** Devletin şeklini, niteliğini, yasama, yürütme ve yargı gibi temel organlarını, bu organlar arasındaki ilişkileri ve devlet karşısında kişilerin sahip olduğu temel hak ve hürriyetleri düzenleyen hukuk kurallardır.
- **Milletlerarası antlaşmalar:** Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla akdedilen ve TBMM’nin uygun bulma kanununa istinaden onaylanarak yürürlüğe konulan antlaşmalar kanun hükmündedir.
- **Kanunlar:** Kanunlar, yetkili yasama organı (TBMM) tarafından Anayasa’da öngörülen usul ve esaslara uygun biçimde kabul edilip yürürlüğe konulan yazılı hukuk kurallardır.
- **Kanun hükmünde kararnameler:** TBMM’nin amacı, kapsamı, süresi ve ilkelerini bir kanunla belirleyerek verdiği yetkiye veya doğrudan doğruya Anayasa’dan aldığı bir yetkiye dayanarak Bakanlar Kurulu’nun belirli konuları düzenlemek için çıkardığı ve normlar hiyerarşisinde kanun gücünde sayılan hukuk kurallardır.
- **Cumhurbaşkanlığı kararnameleri:** Cumhurbaşkanı’nın yürütme yetkisine ilişkin konularda çıkardığı kararnamelerdir.
- **Kanun boşluğunu dolduran içtihadî birleştirme kararları:** Yargıtay Hukuk Genel Kurulu veya Yargıtay Büyük Genel Kurulu’nun kanundaki bir boşluğu doldurmak amacıyla oluşturduğu hukuk kurallardır.
- **Tüzükler:** Kanunların uygulanma esaslarını ve emrettiği işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak ve Bakanlar Kurulunca Danıştay’ın incelemesinden geçirilmek suretiyle yürürlüğe konulan yazılı hukuk kurallardır.
- **Yönetmelikler:** Cumhurbaşkanlığı’nın, Bakanlıkların ve kamu tüzel kişilerinin kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere yürürlüğe koydukları yazılı hukuk kurallardır.

Tali (Yazılı olmayan) kaynaklar

Örf ve âdet hukuku asli (yazılı) kaynaklarda somut olaya uygulanabilir bir hüküm bulunmadığı takdirde hâkim, örf ve âdet hukukuna başvuracaktır.

Örf ve âdet hukukunun unsurları:

- **Süreklilik** (maddi unsur): Toplum içinde mevcut bir davranışın örf ve âdet hukuku kuralı olabilmesi için, bunun aynı tip olaylarda ilgililerce sürekli olarak tekrarlanması gerekir.
- **Genel inanç** (manevi unsur): Sürekli tekrarlanan bir davranışın örf ve âdet hukuku kuralı hâline gelebilmesi için toplumda bu davranış biçimine uyulmasının zorunlu olduğu yönünde genel bir inancın yerleşmiş olması gerekir.
- **Devlet desteği** (hukuki unsur): Bir geleneğin örf ve âdet hukuku kuralı olabilmesi için yargı organları tarafından benimsenebilir olması ve özellikle mevcut hukuk düzeni ile çatışmaması gerekir.
- **Tamamlayıcı işlevi**: Örf ve âdet hukukunun asıl işlevi, ikinci derecede bir hukuk kaynağı olarak kanun boşluklarını doldurmasıdır.
- **Belirtici işlevi**: Belirli bir hususun açıklanması için kanunda örf ve âdete yollama yapılmışsa, bu gibi durumlarda örf ve âdet hukukunda beliren biçime değer verilir.
- **Yorumlayıcı işlevi**: Örf ve âdet hukuku açık olmayan bazı kanun hükümlerinin yorumlanmasında rol oynayabilir.
- **Zorlayıcı işlevi**: Örf ve âdet hukuku kuralları, bir kanun hükmünü değiştirmeye veya yeni bir kanun hükmünü kabule zorlayıcı bir rol oynayabilir.

Örf ve âdet hukukunun türleri:

- **Yöresel örf ve âdet hukuku – yaygın örf ve âdet hukuku**: Belirli bir bölgede yaşayanlar arasında uygulanır.
- **Özel örf ve âdet hukuku – genel örf ve âdet hukuku**: Toplumda belirli bir zümre veya sınıf mensupları arasında
- **Adî örf ve âdet hukuku – ticari örf ve âdet hukuku**: Ticari işler dışında kalan işlemlere uygulanır.

Hâkimin Yarattığı Hukuk

Özel hukuk alanındaki uyumsuzluklarda somut olaya uygulanabilecek bir yazılı hukuk kuralı ve örf ve âdet hukuku bulunmadığı takdirde, hâkim kanun koyucu gibi hareket ederek önündeki uyumsuzluğu çözmek için soyut ve genel nitelikte bir hukuk kuralı koyar. Buna “hâkimin hukuk yaratması” denir.

Hukukun Yardımcı Kaynakları

Bilimsel görüşler ve yargı kararları, hukukun asli kaynağı olmayıp hâkime yol gösterici nitelikte olan yardımcı kaynaklardır.

Bilimsel görüşler

Bilimsel görüşler, hukuk bilimi ile uğraşanların eserlerinde hukuki meseleler hakkında açıkladıkları düşüncelerdir.

Bilimsel görüşlerin yer aldığı eserler, izledikleri amaç, uyguladıkları yöntem ve kapsadıkları konular açısından; sistematik eserler, şerhler, monografiler, makaleler, eser veya içtihat tahlilleri, notlu kanunlar, bibliyografya ve içtihat derlemeleri olarak sıralanabilir.

Yargı kararları

Yargı kararları, mahkemeler tarafından verilen kararları ve bu kararlarda benimsenmiş olan ilkeleri ifade eder.

Yargı kararları, *kararın niteliği bakımından* olay kararları ve prensip kararları olarak ikiye ayrılır.

Yargı kararları, *kararı veren mahkeme bakımından* ilk derece (hüküm) mahkemesi kararları ve üst derece mahkemesi kararları olarak ikiye ayrılır.

HUKUK KURALLARININ YÜRÜRLÜĞE GİRMESİ VE YÜRÜRLÜKTEN KALKMASI

Kanunların, milletlerarası antlaşmaların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan yönetmeliklerin yürürlüğe girebilmesi için Resmî Gazete’de yayımlanmaları gerekir.

Kanunların yürürlükten kalkması şu yollarla gerçekleşir:

- **Yeni bir kanun hükmü ile**: Yürürlükteki bir kanunun tümü veya bazı hükümleri, yeni bir kanun hükmü ile açık olarak yürürlükten kaldırılabilir
- **Mevcut kanunda öngörülen yürürlük süresinin dolması ile**: Bazen bir kanun, yürürlük süresini kendisi belirlemiş olabilir.
- **Anayasa Mahkemesi’nin iptal kararı ile**: Bir kanunun tümü veya bazı hükümleri Anayasa Mahkemesi’nce Anayasa’ya aykırı görülerek iptal edilirse, söz konusu hükümler, iptal kararı uyarınca yürürlükten kalkar.

Ünite 2: HUKUK KURALLARININ UYGULANMASININ SINIRLARI

HUKUK KURALLARININ YER BAKIMINDAN UYGULANMASI

Hukuk kurallarının yer bakımından uygulanması, bir hukuki uyuşmazlığı yargılama yetkisinin hangi devlete ait olduğu ve uyuşmazlığa hangi ülke hukukunun uygulanacağını belirlenmesine ilişkin ilke ve kuralları ifade eder.

Hukuki Uyuşmazlığı Yargılama Yetkisinin Hangi Devlete Ait Olduğunun Belirlenmesi

Hukuk kurallarının yer bakımından uygulanmasına ilişkin kuralların birinci görünümü, bir uyuşmazlığı yargılama yetkisinin hangi devlete ait olduğudur. Bir hukuki uyuşmazlığı yargılama yetkisine sahip olan devletin belirlenmesinde mülkilik, şahsılık, koruma ve evrensellik olmak üzere başlıca dört ilke vardır.

Mülkilik (Ülkesellik) ilkesi: Ulus devlet sisteminde hukuk kurallarının yer bakımından uygulanmasında *asıl ilke olan mülkilik ilkesi*, taraflarının vatandaşlık bağı ne olursa olsun yargılama yetkisinin, hukuki uyuşmazlığın ülkesinde meydana geldiği devlete ait olmasını ifade eder.

Şahsılık (Vatandaşlık) ilkesi: Bir hukuki uyuşmazlığın çözülmesi yetkisinin hangi devlete ait olduğunun ya da hangi ülkenin hukuk kuralının uygulanacağını belirlenmesinde, uyuşmazlığın meydana geldiği yeri değil, *uyuşmazlığın taraflarının vatandaşlık bağını dikkate alan ilkeye şahsılık ilkesi denir.*

Koruma ilkesi: *Koruma ilkesi, bir devletin, çıkarlarını ihlal eden fiilleri, söz konusu fiil o devlette işlenirse veya suçun faili çıkarları ihlal edilen devletin vatandaşı olmasa bile yargılama yetkisine sahip olmasını ifade eder.* Koruma ilkesi büyük ölçüde ceza hukuku alanıyla ilgili bir ilkedir.

Evrensellik ilkesi: *Evrensellik ilkesi, bir devletin kendi ülkesinde işlenmeyen, taraflarının kendi vatandaşı olmadığı ve kendi çıkarlarına karşı işlenmeyen bir fiilden kaynaklanan hukuki uyuşmazlıklar hakkında yargılama yetkisi kazanabilmesini ifade eder.*

Hukuki Uyuşmazlığa Hangi Ülke Hukukunun Uygulanacağını Belirlenmesi

Devletin, dolayısıyla kamu gücünün hâkim konumda olduğu, anayasa, idare, ceza ve vergi hukuku gibi kamu hukuku uyuşmazlıklarının çözülmesinde uygulanacak hukukun belirlenmesinde mülkilik ilkesi esas alınır.

Taraf iradelerinin eşit değerinde olduğu eşya, borçlar, aile, miras, ticaret hukuku gibi özel hukuk uyuşmazlıklarına uygulanacak hukuk, uyuşmazlığın özelliğine göre mülkilik veya şahsılık ilkelerine göre belirlenebileceği gibi, kimi durumlarda da tarafların bu konudaki iradesi esas alınarak belirlenir.

Hukuk kurallarının zaman bakımından uygulanmasında ana kural, bir hukuk kuralının yürürlüğe girdikten sonra, yürürlükten kalkana kadar kapsamına giren olaylara uygulanmasıdır.

Hukuk kuralları usulüne uygun olarak yürürlüğe girdikten sonra ilanihaye yürürlükte kalmaz, belli bir süre sonra yürürlükten kalkar.

Muhakeme hukukuna dair kuralların uygulanmasında mülkilik ilkesi geçerlidir.

HUKUK KURALLARININ ZAMAN BAKIMINDAN UYGULANMASI

Hukuk kurallarının zaman bakımından uygulanmasında ana kural, bir hukuk kuralının yürürlüğe girdikten sonra, yürürlükten kalkana kadar kapsamına giren olaylara uygulanmasıdır. Bu nedenle bir hukuk kuralı, kanunda açıkça istisna olarak belirlenen hâller haricinde, yürürlüğe girmeden önceki ve yürürlükten kalktıktan sonraki olaylara uygulanmaz.

Hukuk Kurallarının Yürürlüğe Girmesi

Bir hukuk kuralı ancak yürürlüğe girmesinden sonra hukuki etki ve sonuç doğurur. Bu sebeple hukuk kurallarının zaman bakımından uygulanmasına ilişkin bir problemle karşılaşıldığında yapılması gereken ilk iş, çözülmesi gereken uyuşmazlığın ortaya çıktığı anda yürürlükte hangi hukuk kuralının bulunduğu belirlenmesidir.

Kanunlar, milletlerarası antlaşmalar, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve yönetmelikler Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girerler.

Yargıtay, kanunların yürürlüğe girmesi açısından Resmî Gazete’nin basılmış olmasının yeterli olmadığı, fiilen dağıtılmış, halka ulaştırılmış olmasının da gerekli olduğu kanaatindedir.

Hukuk Kurallarının Yürürlükten Kalkması

Hukuk kuralları sonsuza kadar yürürlükte kalmaz, belli bir süre yürürlükte kaldıktan sonra, yürürlükten kalkarak hukuki geçerliliklerini kaybederler. Hukuk kurallarının yürürlükten kalkması *dört farklı şekilde* olur.

Açık İlga: Yürürlükte bir hukuk kuralının yürürlüğe giren yeni tarihli bir başka hukuk kuralıyla açıkça yürürlükten kaldırılması

Zımni İlga: Yürürlüğe giren hukuk kuralının yürürlükteki bir kuralı zımnen yürürlükten kaldırması

Kendiliğinden yürürlükten kalkma: Süreli veya geçici hukuk kurallarının sürenin veya durumun ortadan kalkması ile yürürlüğünün kendiliğinden sona ermesi

Kural koyucu, kimi durumlarda hukuk kuralları yürürlüğe girerken belli bir süre boyunca veya durum var olduğu sürece yürürlükte kalmasını açıkça düzenler.

Mahkeme tarafından iptal edilme

Hukuk devleti ilkesi gereğince hem kanunlar hem de idarenin işlemleri yargısal denetime tabidir. Kanunların anayasaya uygunluğu Anayasa Mahkemesi (AYM) tarafından, soyut veya somut norm denetimi yoluyla yapılır. Bunlardan soyut norm denetimi, bir kanunun yürürlüğe girdikten sonra, Cumhurbaşkanı, iktidar veya ana muhalefet partisi meclis grupları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyenin Anayasa Mahkemesi’ne başvurarak söz konusu kanunun iptalini talep etmesiyle olur. Somut norm denetimi ise kanunu somut bir davada uygulaması gereken mahkemenin, kanunun anayasaya uygun olup olmadığının denetimini istemek amacıyla Anayasa Mahkemesi’ne yapacağı başvuruyla olur.

Hukuk Kurallarının Zaman Bakımından Uygulanmasında Hâkim Olan İlkeler

Derhâl uygulama ilkesi

Derhâl uygulama ilkesi, bir hukuk kuralının, yürürlükte bulunduğu süre içinde, yürürlüğe girdiği tarihten yürürlükten kalkacağı tarihe kadar kapsamına giren tüm olaylara uygulanmasıdır. Hukuk kurallarının zaman bakımından uygulanmasında derhâl uygulama ilkesinin kabul edilmesinin üç temel sonucu vardır.

- ☐ Bir maddi hukuk uyumsuzluğu, uyumsuzluğun ortaya çıktığı tarihte geçerli olan hukuk kurallarına göre çözülür.
- ☐ Bir muhakeme işlemi, işlemin yapıldığı tarihte yürürlükte olan kurallara göre yapılır.
- ☐ Önceki kanun döneminde yapılan işlemler, kazanılmış haklara saygı ve hukuk güvenliği ilkesi gereğince, kamu düzenine ve insan onuruna açık aykırılık gibi bir durum söz konusu olmadığı sürece geçerliliğini korur.

Geçmişe yürüme ilkesi

Bir hukuk kuralının geçmişe yürümesi, yürürlüğe girmesinden önce gerçekleşmiş işlem ve/veya eylemlere uygulanmasını ifade eder.

İleriye yürüme ilkesi

İleriye yürüme, bir hukuk kuralının yürürlükten kalktıktan sonra da uygulanabilmesini ifade eder.

HUKUK KURALLARININ KİŞİ BAKIMINDAN UYGULANMASI

Hukuk kuralları, eşitlik ve mülkîlik ilkelerinin bir sonucu olarak ülkede bulunan herkese uygulanır. Ancak bu kurala gerek Anayasa gerek uluslararası anlaşmalar gerekse de kanunlarla çeşitli istisnalar getirilmiştir. Bunlardan en önemlileri, Cumhurbaşkanının sorumsuzluğu, milletvekili sorumsuzluğu, milletvekili dokunulmazlığı ve diplomat kişilere yönelik bağışıklık öngören kurallardır.

Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanı'nın işleyebileceği suçlar, şahsi suçlar ve görev suçları olmak üzere ikiye ayrılır.

Yasama Dokunulmazlığı

Anayasa m.83'de düzenlenen yasama dokunulmazlığı, *milletvekiline, işlediği iddia edilen suçlardan yargılanması konusunda görev süresiyle sınırlı, geçici bir bağımsızlık sağlar.*

Dokunulmazlığın başlama ve bitiş anı

Dokunulmazlık, il seçim kurulundan o kişinin milletvekili seçildiğini tasdik eden mazbatanın alınmasıyla başlar. Milletvekili sıfatının herhangi bir sebeple sona ermesiyle birlikte biter.

Dokunulmazlığın istisnaları

- Bir milletvekili suçüstü hâlinde yakalandığı ağır ceza mahkemesinin görevine giren bir suça ilişkin olarak dokunulmazlıktan yararlanamaz.
- Bir milletvekili, seçimden önce soruşturulmasına başlanılmış olması kaydıyla, Anayasa m.14 kapsamına giren suçlara ilişkin olarak dokunulmazlıktan yararlanamaz.

Dokunulmazlığın kaldırılması

Dokunulmazlık geçici nitelikte olduğundan, kişinin milletvekilliği görev süresinin sona ermesi veya istifası ile birlikte kalkar. Ayrıca milletvekili görevinin devamı sırasında da dokunulmazlığın kaldırılması mümkündür.

Yargı yolu

Meclis Genel Kurul'unda dokunulmazlığın kaldırılmasına karar verilirse ilgili milletvekili veya herhangi bir başka milletvekili, Anayasa ve içtüzük hükümlerine aykırılık iddiasıyla bir hafta içerisinde AYM'ye başvurarak dokunulmazlığın kaldırılması yönündeki meclis kararının iptalini isteyebilir.

Milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasının sonuçları

Dokunulmazlığın kaldırılmasından sonra milletvekili hakkında, dokunulmazlığının kaldırıldığı suç veya suçlara ilişkin her türlü muhakeme işlemi yapılabilir. Bir milletvekili hakkında milletvekilliği devam ederken mahkûmiyet kararı verilirse, verilen bu karar ancak milletvekilliği görevinin sona ermesi ya da milletvekilliğinin düşmesinden sonra infaz edilebilir.

Milletvekili Sorumsuzluğu

Milletvekili sorumsuzluğu (mutlak dokunulmazlık), milletvekillerinin; meclis çalışmalarındaki oy, söz ve düşüncelerinden dolayı cezai sorumluluklarının bulunmamasını ifade eder. Dokunulmazlığın bu türü milletvekilleri açısından bir şahsi cezasızlık sebebi oluşturur ve geçici yasama dokunulmazlığının aksine *belli bir süre için geçerli yargı bağımsızlığı değil, mutlak/istisnasız/sürekli bir cezai sorumsuzluk sağlar.* Milletvekili sorumsuzluğu sadece ceza hukuku alanında geçerli bir şahsi cezasızlık sebebi oluşturur.

Diplomatik Dokunulmazlık

Diplomasi ajanlarının sahip olduğu diplomatik dokunulmazlık konusu 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi ile düzenlenmiştir. Sözleşmeye göre dokunulmazlıktan yararlanacak olanlar; misyon şefleri (büyükelçi, elçi, orta elçi, maslahatgüzar), diplomatik personel (müsteşar ve ateşeler) ve bunlarla birlikte görev yapan teknik personel (hukuk müşaviri, doktor, kanlılara memurları vs.) dir. Bunların eşleri, çocukları ve birlikte oturdukları anne ve babaları da yargı bağımsızlığı kapsamındadır. *Konsoloslar ise* devleti temsil yetkileri olmadığı için 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi kapsamında değildirler ve diplomatik dokunulmazlıktan yararlanamazlar.

Dokunulmazlığın kapsamı

Diplomatik dokunulmazlıktan yararlananlar:

- Bulundukları ülke tarafından yargılanamaz, cezalandırılmaz, gözaltına alınamaz, tutuklanamaz ve tanık olarak mahkemeye

çağrılmazlar. Ancak isterlerse kendileri tanıklık yapabilirler.

- Konutları ve elçilik binaları da dokunulmazlığa sahip olduğundan, aranamaz.
- Malları hakkında müsadere kararı verilemez.
- Haberleşme dokunulmazlığına sahip olduklarından kendi hükümetleriyle olan haberleşmelerine müdahale edilemez.
- Arşiv dokunulmazlığı nedeniyle, resmî yazışmalarına bakılamaz, diplomatik çantaları açılmaz, diplomatik kuryelerin taşıdığı postalara dokunulamaz.
- Diplomat kişiler, yargı bağımsızlığı dışında, vergi ve gümrük bağımsızlığına/muafiyetine de sahiptirler.

Ünite 3: HUKUK KURALLARININ SOMUT OLAYA UYGULANMASI

HUKUK KURALLARININ YORUMLANMASI

Hâkim, yazılı hukuk kurallarını sözü ve özüyle ilgili oldukları tüm konulara uygular. Bu ise söz konusu hukuk kuralının anlam, kapsam ve sınırlarını belirleyecek şekilde yorumlanmasını gerektirir.

Yorum türleri

Yasama yorumu: Bir kanun hükmünün yorumu, o kanunu ihdas eden yasama organı tarafından yapılıyorsa buna *yasama yorumu* adı verilir.

Yargısal yorum: Hukuk kuralının hukuki uyumsuzluğu çözümlemekle görevli makam tarafından yorumlanmasına *yargı yorumu* denilir.

Bilimsel yorum: Hukuk bilimi ile uğraşan bilim adamları da çeşitli konuları açıklarken, o konu ile ilgili hükümleri yorumlar. Bunların yaptıkları yoruma, *bilimsel yorum* adı verilir.

Yorum yöntemleri

Lafzi (Söze Göre) Yorum: Yazılı bir hukuk kuralının anlamı tespit edilirken, dil bilgisi kaidelerinden yararlanarak hükmün ifade şeklini, kelimelerin sözlük anlamlarını, metin içerisindeki yerleri, cümlelerin yapısı gibi hususları esas alan yorum yöntemine *lafzi (söze göre) yorum* adı verilir.

Amaca göre (Gai) yorum: Hukuk kuralının anlamının belirlenmesinde normun amacını dikkate almayarak, sadece kuralın lafzını dikkate alan lafzi yorum metodu, her zaman adil ve doğru sonuç vermez. Hukuk kuralının anlamının belirlenmesinde kuralın amacını dikkate alan yoruma *amaca göre (gai) yorum* adı verilir.

Amaca göre yorum yöntemi, normun amacının belirlenmesinde, kuralı koyan mercinin kuralı koyarken amacı ya da normun uygulanacağı sıradaki objektif amacının esas alınmasına göre kendi içerisinde ikiye ayrılır. Bunlardan o hukuk kuralını koyan mercinin kuralın konulması sırasındaki amacını esas alan yorum yöntemi, *sübjektif amaca göre yorum*; hukuk kuralının olaya uygulanacağı sırada, kuralı koyanın sübjektif amacından bağımsız amacını esas alan yöntem ise *objektif amaca göre yorum* denir. Günümüzde hükmün amacının tespitinde en çok kabul gören yöntem *zamana göre objektif yorum yöntemidir*.

Sistematik yorum: Hukuk kuralının yorumlanmasında, kuralın genel olarak mevzuat ve özel olarak da içerisinde yer aldığı hukuki düzenlemenin sistematik içerisindeki yerinin dikkate alınmasına *sistematik yorum* adı verilir.

Bir hukuk kuralının somut olayda yorumlanması

Somut bir olayda hukuk kuralının yorumlanmasında lafzi yorumla tespit edilen anlam yeterli sonucu vermişse sadece *açıklayıcı yorum* yapılmış olur. Ancak zamanın değişmesinin hukuk kuralının anlam ve kapsamı üzerinde ciddi değişikliklere yol açması nedeniyle, çoğu durumda hukuk kurallarının yorumlanmasında sadece lafzi yorumla yetinilmesi mümkün olmaz.

Hukuk kuralının lafzı ile ruhunun birbiriyle örtüşmediği durumlarda *değiştirici yorum yapılarak ya lafzının daha geniş yorumlanması sureti ile hukuk kuralının anlam ve kapsamının genişletilmesi ya da lafzı daha dar anlaşılabilir anlam ve kapsamının amacına uygun bir biçimde daraltılması* söz konusu olur.

Nihayet bir hükmün yorumunda, *yorumun yapıldığı zamandaki şartlar ve ihtiyaçlar* da nazara alınır.

Hukuk Kurallarının Nitelikleri Bakımından Uygulanması

Bazı hukuk kurallarının uygulanabilmesi için, tarafların kendi aralarında yaptıkları bir sözleşme ile aksini kararlaştırmamış olmaları gerekir.

Kişilerin kesin olarak uymak zorunda oldukları, taraflarca aksinin kararlaştırılmasına izin verilmeyen kurallara *emredici hukuk kuralları* adı verilir.

Yine bir hukuki kurumun veya kavramın tanımını yapan, bu kurumun veya kavramın unsurlarını belirleyen hukuk kurallarına *tanımlayıcı hukuk kuralları* denir.

Taraflarca aksi kararlaştırılabilen ve ancak taraflar aksini kararlaştırmadıkça uygulama alanı bulabilen kanun hükümlerine ise *yedek (emredici olmayan) hukuk kuralları* adı verilir.

Yedek hukuk kurallarının bazıları, tarafların yaptıkları bir sözleşmede düzenlemedikleri bir konuyu tamamlayıcı, yani sözleşmedeki bir boşluğu doldurucu bir rol oynarlar ve bunlara *tamamlayıcı hukuk kuralları* denir.

Yedek hukuk kurallarının bir kısmı ise tarafların sözleşmede kullandıkları ve ne anlama geldiğini açıklamadıkları bir hususun ya da kişinin bir davranışının veya beyanının ne anlama geldiğini açıklayıcı bir rol oynarlar ve bunlara *yorumlayıcı hukuk kuralları* denir.

Hüküm İçi Boşluk ve Hâkimin Takdir Yetkisi

Kanunda yer alan bazı hükümler kolaylıkla somut meseleye uygulanabilir niteliktedir. Ancak bazı hükümler örf ve âdete veya ahlaka atıf yapmakta, başka bir kanun hükmünün kıyasen uygulanması gerektiğini belirtmekte ya da hâkime takdir yetkisi vermektedir. İşte bu şekilde bir kanun hükmünün, bir olaya uygulanabilmesi için gerekli tüm unsurları içinde barındırmayıp, hâkime bir araştırma ve değerlendirmede bulunmak suretiyle hükmün unsurlarını tamamlama yetkisi verdiği hâllerde *hüküm içi boşluk (bilinçli boşluk)* söz konusu olur. Takdir yetkisi hâkim için aynı zamanda bir görev niteliği de taşımaktadır.

HUKUK BOŞLUĞU VE KIYAS

Bir hukuki uyumsuzluğun çözümlenmesi sırasında iki ihtimal ortaya çıkar. İlk olarak, somut olaya uygulanabilecek bir hukuk kuralı var olabilir. İkinci ihtimalde ise kural koyucu tarafından o somut olaya uygulanabilecek bir hukuk kuralının önceden ihdas edilmemiş olması nedeniyle uyumsuzluğun çözümlenmesine doğrudan uygulanabilecek bir hukuk kuralı olmayabilir. Bu durumda hukuk boşluğundan söz edilir.

Hâkimin hukuk boşluğunu doldurmakta başvurduğu yöntemlerin başında kıyas gelmektedir. *Kıyas*, özünde bir mantık yürütme süreci olup, hukuk boşluğunun söz konusu olduğu bir durumda, hukuki uyumsuzluğun, benzeri bir durum için konulmuş hukuk kuralının uygulanması suretiyle çözümlenmesini ifade eder.

Ünite 4: DEVLET KAVRAMI VE UNSURLARI

DEVLET KAVRAMI

Devlet Kavramının Tanımı

Orta Çağ'da İslam dünyasında, otorite sahipleri manasında idare edenler için “Eshabüddeve” ifadesi kullanılmıştır. Türkçeye, “elden ele geçen” anlamına gelen Arapça “devl” kelimesinden türetilen devlet kelimesi, ilk anlam olarak TDK sözlüğünde şu şekilde tanımlanmıştır: “*Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık*”. Sonraki anlamları ise; “*büyüklik, mevki, mutluluk ve talihtir*”. İlk defa 1899'da basılan Kamus-ı Türki'de ise ilk anlam olarak devlet, “*baht, talih, saadet, nimet ve servet*” şeklinde tanımlanmıştır.

Devletlerin Kurulması ve Sona Ermesi

Günümüzde devletlerin kurulmasının iki yolu bulunmaktadır: Barışçıl yol ve kuvvet kullanma yolu. Barışçıl yolların en yaygın olanı Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulan Milletler Cemiyeti bünyesinde kurulan manda sisteminden devletlerin bağımsızlığını ilan edebilmesinin hukuki alt yapısını sağlayan *self-determinasyon ilkesidir*.

Devletlerin yaygın olarak kurulma şekli kuvvet kullanma yoludur. Kuvvet kullanma yolunda ülkenin bir kısmı diğer kısmından ayrılarak hem iç işlerinde hem de dış işlerinde bağımsız egemen bir otorite kurmak ister.

Devletlerin sona ermesi de barışçıl yollarla ya da kuvvet kullanma yoluyla olabilir. İster barışçıl yollarla olsun isterse de kuvvet kullanarak olsun devletlerin sona ermesinde belirleyici olan husus unsurların kaybıdır. Devletlerin *millet, ülke ve egemenlik* olmak üzere üç unsurdan oluştuğu ifade edilmişti. İşte bu üç unsurdan birinin ortadan kalkması devletlerin sona ermesi için yeterlidir.

Devletin Hukuki Kişiliği ve Bunun Sonuçları

Devletin kendi unsurlarından bağımsız devlet tüzel kişiliğine sahip olmasının çeşitli sonuçları vardır:

- Devletler bir tüzel kişiliğe sahip oldukları için hukuki işlemler yapabilirler.
- Devletler bir tüzel kişiliğe sahip oldukları için mal varlığı edinebilirler.
- Devletler bir tüzel kişiliğe sahip oldukları için hak sahibi olabilir ve borç altına girebilirler.
- Devletler bir tüzel kişiliğe sahip oldukları için mahkemelerde davacı ve davalı olabilirler.
- Devletler kendilerini oluşturan kişilerin dışında ayrı bir tüzel kişiliğe sahip oldukları için, nesillerin değişmesi, hükümetlerin değişmesi ve kamu görevlilerinin değişmesiyle devlet değişmez.

DEVLETİN KÖKENİ HAKKINDA TEORİLER

İlahi Hukuk Teorisi: Bu teoriye “yaratılış teorisi” ismini vermek de mümkündür. Devletin kaynağı ve niteliği bir yaratıcıya dayandırılmaktadır. Devlet, Tanrı tarafından yaratılmış ve Tanrı insanların yönetilmesi görevini bir kişiye, aileye veya gruba vermiştir.

Aile Teorisi: Antik Yunanlı Aristo, Romalı Cicero ve 16. yüzyılın önemli düşünürü Bodin bu teorinin başlıca savunucusudur. Devlet, çekirdek ailenin zamanla büyümesi ve aynı kandan oluşan ailelerin birleşerek genişlemesi suretiyle oluşmuştur.

Biyolojik Teori: Bu görüş savunucularına göre devlet, biyolojik gelişmenin bir aşamasından ibaret olan ve canlı bir varlık olarak kabul gören, kendiliğinden meydana gelen ve diğer canlılar gibi doğan, büyüyen ve nihayet varlığını kaybeden büyük bir organizmadır.

Ekonomik Teori: Fikri temelleri bilimsel sosyalizme dayanan bu teoriye “Marksist Devlet Teorisi” de denilmektedir. Ekonomik teoriye göre insanlar ekonomik sebeplerin etkisiyle hareket ederler ve devlet, ekonomik olayların sosyal ve siyasal olaylara etkisi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Sosyal Sözleşme Teorisi: Bu teori devletin kaynağını insan aklına ve iradesine dayandırır. İnsanlar devlet henüz ortaya çıkmadan önce doğal yaşam döneminde (tabiat hâli de denilen bir dönemde) hayatlarını sürdürüyorlardı. Bu dönemde olan bir “şey” sebebiyle insanlar kendi iradeleriyle bu dönemden çıkmaya karar verdiler.

BAŞLICA DEVLET ANLAYIŞLARI

Liberal Devlet: Felsefi temelleri büyük oranda John Locke ve onun sosyal sözleşme teorisine dayanan liberal devlet, devletin görevlerini mümkün olan en dar alana çekerek, bireylerin en geniş özgürlük alanından yararlanmasını gerektiğini ileri süren devlet anlayışıdır.

Sosyalist Devlet: Felsefi temelleri önemli ölçüde Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından atılan sosyalist devlet, kamusallaştırılmış bir devlet modelidir. Devlet bütün bir iktisadi alanı kendi kontrolü altına alır.

Sosyal Devlet: Sosyal devlet liberal devletin dönüşümü sonucunda ortaya çıkmış hem siyasal hem de hak ve özgürlükler anlayışı bakımından liberal devletin temel ilkelerini, temel yapısı ve kurumlarını korumuştur.

DEVLETİN UNSURLARI

Millet

Millet, devletin beşerî unsurudur ve bir devletin kurulabilmesi için gerekli olan ilk şeydir. Bu unsurun açıklanmasında “halk, toplum, ulus, millet” gibi kavramlar da kullanılmaktadır.

Objektif millet anlayışının felsefi temelleri Fransız düşünür Gobineau tarafından atılmış olmasına rağmen en etkili örneğini Nazi Almanyası gösterdiği için buna Alman ırk anlayışı da denilmektedir.

Sübjektif millet anlayışı Fransız yazar Renan tarafından ilk defa dile getirilmiştir. Düşünürü göre “birlikte acı çekmiş, sevinmiş ve birlikte umut etmiş olmak” milleti ortaya koyar. Bu anlayışa göre insanları birbirine bağlayan unsurlar mazi, hatıra, amaç, ideal, istikbal, ülkü birliği gibi sübjektif unsurlardır.

Kan esasına göre vatandaş olmak için, o devletin vatandaşı olan bir kişiden doğmak gerekir. *Toprak esasında ise* o devletin sınırları içerisinde doğmak yeterlidir. Kimi devletler *kendi vatandaşlarıyla evlenen yabancı devlet vatandaşlarına da vatandaşlık hakkı tanımaktadır*. Bu farklı kazanım yollarından kaynaklanan birden çok vatandaşlıktan söz etmek mümkündür. Buna “çifte vatandaşlık” denilmektedir.

Ülke

Devletin ikinci unsurunu oluşturan ülke, sınırlandırılmış coğrafi mekânı karşılamaktadır. Devletin üzerinde egemenlik tesis ettiği alan olan ülke, üç boyutlu olup bunlara devletin kara ülkesi, deniz ülkesi ve hava ülkesi denilmektedir.

Kara ülkesi, devletin egemenliği altındaki toprak parçasından oluşur ve her devlet muhakkak bir kara ülkesine sahip olmalıdır.

Deniz ülkesine ise, su sahası veya su ülkesi de denilmektedir. Deniz ülkesi, deniz, boğaz, kanal, akarsu ve göl gibi çeşitli alt unsurlardan oluşabilir.

Son olarak bir devletin *hava ülkesi* (veya hava sahası), devletin kara ülkesi ve deniz ülkesi üzerinde yer alan hava sahasını kapsamaktadır.

Egemenlik

Devletin oluşabilmesi için millet şeklinde ifade ettiğimiz insan topluluğunun, coğrafi mekânı anlatan ülke üzerinde egemenlik kurması gerekir. Egemenlik en üstün buyurma gücüdür. Egemenliğin iç ve dış olmak üzere iki farklı cephesinin bulunduğu bahsetmek gerekir. İç egemenlik siyasal iktidarın ülke sınırları içerisinde var olan diğer sosyal iktidar odaklarından daha üst düzeyde olması ve kendi dışındaki tüm iktidar odaklarına hükmedebilmesidir. Dış egemenlik ise devletin, öteki devletlerle hukuki anlamda eşit olması ve diğer devletlere bağımlı olmaması anlamına gelmektedir.

DEVLET ŞEKİLLERİ

Üniter Devlet: “Tek yapılı”, “basit yapılı” veya “tekil devlet” şeklinde de adlandırılan üniter devlet, güçlü bir merkezi otoriteye sahip ve bütün yetkilerin başkent teşkilatında tutulduğu devlet şeklindedir. Tek bir yasama, yürütme ve yargı organı ve tek bir anayasası vardır.

Bölgeci Devlet: Bölgeci devlet üniter devlet ile federal devlet arasında bir modeldir. Başkent teşkilatının klasik anlamda üniter devletten daha yetkisiz, bununla birlikte federal devletin başkent teşkilatına nazaran çok daha yetkili olduğu devlet türüdür.

Federal Devlet: Federal devlet, federe devletlerin birleşiminden oluşmaktadır. Her bir federe devlet, ülke, millet ve egemenlik şeklindeki devlet olmanın tüm unsurlarını taşırlar. Her biri bağımsız birer devlet olan federe devletler uluslararası kimliklerini ise federal devlete bırakmışlardır. Federal devlet bir anayasaya sahiptir.

Ünite 5: TÜRK HUKUKUNDA GERÇEK KİŞİLER

GENEL OLARAK KİŞİ VE KİŞİLİK KAVRAMI

Kişî kavramı ile *hak ehliyeti* kavramı çoğunlukla özdeş olarak kullanılır, çünkü bunlar birbirinden ayrılmazlar. Bu nedenle TMK m.8 birinci fıkra hükmü, her insanın hak ehliyeti vardır biçimindedir. *Kişîlik* kavramı, hak ehliyetinden daha kapsamlıdır. Bu anlamda kişilik, kişinin hukuken sahip olduğu bütün ehliyetleri, hukuken bir değer taşıyan maddi ve manevî varlıklarını (kişinin vücut bütünlüğünü, adını, sesini, sırlarını vs.) ve kişisel durumlarını (evlilik içi veya dışı çocuk olmayı, bekâr, evli ya da boşanmış olması vs.) içine alır.

GERÇEK KİŞİLİĞİN BAŞLANGICI VE SONA ERMESİ

10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde de her insanın hak ehliyeti, yani doğuştan haklara sahip olma ehliyeti dile getirilmiştir. Ancak insan ölümle hukuk karşısında kişi olma niteliğini kaybeder. Diğer taraftan henüz doğmamış bir kimse de kişi sayılmaz, hatta kendisine gebe kalınmış olsa bile durum değişmez.

Gerçek Kişiliğin Başlangıcı

TMK m.28/1'e göre, kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Bu şekilde doğal ve fizyolojik bir olay olan doğuma aynı zamanda hukuki sonuçlar bağlanmış, yani doğum, aynı zamanda hukuki olay olarak görülmüştür. Kanundaki ifadeyi, çocuğun *tam ve sağ olarak doğması* şeklinde anlamak gerekir. Tıbben belirlenecek bu durumların ikisinin bir arada bulunması zorunludur. Ölü olarak doğan çocuk hukuken kişilik kazanmaz.

Tam ve sağ doğan çocuk, bu şekilde gerçek kişi olarak hukuken varlık kazandığından, *mirasçı* olabilir. Kendisine daha önce şartlı bağışlama yapılmış ise bunları kazanır vs. Tam ve sağ doğan çocuk, hemen sonrasında ölür ise bu sefer de *miras bırakan* olur.

Gerçek Kişiliğin Sona Ermesi ve İspatı

Hukukumuzda gerçek kişilik *iki şekilde* sona erer: *Ölüm ya da gaiplik*. Gerçekleşme biçimi ve hukuken değerlendirilmesi itibarıyla bunlardan ilkinin olağan sona erme hâli, ikincisinin olağanüstü bir sona erme hâli olduğu söylenebilir.

Ölüm İle Gerçek Kişiliğin Sona Ermesi

Gerçek kişiliğin temel sona erme sebebi *ölümdür*. Ölümün *hangi ölçüt ya da ölçütlere* göre (beyin ölümü, fizyolojik ölüm) saptanacağı tartışmalıdır. Bir görüş *biyolojik ölümün* gerçekleşmesini arar ve buna göre kalbin, kan dolaşımının solunumun ve sinir sisteminin yani *bütün yaşamsal işlevlerin sona ermesi* gerekir. Bir de *beyin ölümünün* gerçekleşmesi gerektiğini savunan ve güncel olarak daha ağırlıkta savunulan görüş bulunmaktadır. *Hukukumuzda bazı düzenlemelerin beyin ölümünü esas aldığını ifade etmek gerekir*.

Gaiplik İle Gerçek Kişiliğin Sona Ermesi

Bazen kişinin akıbeti hususunda bir belirsizlik bulunmaktadır: Kişiden ya uzun süreden beri haber alınamamaktadır ya da ölüm karanesindeki kadar ağır olmasa da bir olay sonrasında ölüp ölmediği belirsizliğini korumaktadır. İşte bu gibi durumlarda kişinin *hukuken ölmüş gibi kabul edilmesi* mümkündür.

Gaiplik kararının aksini ispatlamak mümkündür, bu açıdan *gaiplik kararı bir karine niteliğindedir*. Örneğin gaibin çıkıp gelmesi durumunda karar hükümsüz hâle gelir. Diğer taraftan *gaiplik kararı geçmişe etkilidir*.

GERÇEK KİŞİLER AÇISINDAN ÖZEL ÖNEMDEKİ KİŞİSEL DURUMLAR: KİŞİNİN ADI, HİSİMLİK İLİŞKİLERİ VE YERLEŞİM YERİ

Kişisel durumdan kasıt, *kişiyi toplum içinde diğerlerinden ayırmaya, onun ferdi, ailevi ve siyasi durumunu belirlemeye yönelik özellikleridir*. Bunun kapsamına kişinin adı, yaşı, cinsiyeti, medeni durumu gibi hususlar girer. Bu açıdan kişisel durumları genellikle *üç grupta* toplamak mümkündür. Kişinin adı, cinsiyeti, yaşı ve yerleşim yerini (ikametgâh) *kişinin bireysel durumu* kapsamında değerlendirebiliriz. Buna karşılık *kişinin ailevi durumuna* medeni hâli, bekar, nişanlı, evli vs. olması ve hısımlık ilişkileri girer. Son olarak *kişinin siyasi durumuna* ise kişinin vatandaş ya da yabancı oluşu, mahkûm olup olmaması gibi durumlar girmektedir.

Kişinin Adı

Adın anlamı ve kapsamı

Ad, kişinin kim olduğunu, hangi aileye mensup olduğunu belirtir. *Kişilik hakkının ayrılmaz bir parçasıdır* ve kişilik hakkının bütün özellikleri (mutlak hak oluşu, kullanmama ile zamanaşımına uğramayışı, devredilemezliği gibi) bunun için de geçerlidir.

Adın Kazanılması ve Korunması

Adın kazanılmasında *ön ad açısından* kural olarak bir özellik bulunmadığı söylenebilir. *Evlilik içi doğmuş çocuk* üzerinde velayet hakkına sahip anne ve baba onun adını koyarlar. *Evlilik dışı çocuk açısından* bu hakkın anneye ait olduğu kabul edilmektedir. Anne ve babası bilinmeyen çocuklar açısından ise bunlara önadlarını nüfus memuru koyar.

Evlilik içinde doğan çocuk, ailenin soyadını doğum ile alır (TMK m.321).

Evlilik dışı doğan çocuk TMK m.321 uyarınca annenin soyadını alır.

Evlât edinilen ergin olmayan bir kimse ise, kanun gereği evlat edinilme ile birlikte evlat edinen soyadını alır

Kişinin Hısımlık İlişkileri

Hısımlık bir kişinin belli bir kişi grubu içinde yerinin belirlenmesini, belirli hâle gelmesini sağlayan önemli bir ilişkidir ve esas itibarıyla bir soya bağlılığı ifade eder. Bu anlamdaki hısımlığa *kan hısımlığı* denir. Bunun dışında bir kişinin eşinin kan hısımları ile olan hısımlığı söz konusu olur ki buna da *kayın hısımlığı* (*sıhrî hısımlık* ya da *dünür hısımlığı*) denir.

Hısımlığın derecesi özellikle miras hukuku açısından özel önem arz eder. Derece belirlenirken, *ilgili kişiler arasındaki onları birbirine bağlayan doğum*, bir şekil ile kişiler arasındaki hısımlığın ifade edilmesinde ise aralarındaki bağlantıyı gösteren çizgi sayısı dikkate alınır.

Hısımlığın birtakım *hukuki sonuçları* vardır. Bunlardan *en önemli bazılarını ifade etmek gerekirse*, akla ilk gelen *evlenme yasağıdır*. Diğer bir önemli hukuki sonuç, *yasal mirasçı olma ve saklı paylı mirasçılıktır*. Hukukumuzda çocuklar ile anne ve baba saklı paylı yasal mirasçılardandır.

Kişinin Yerleşim Yeri

Esas olan kişinin kendi *iradesiyle* yerleşim yerini belirlemesidir. Bu anlamda *isteğe bağlı yerleşim yeri ilkesi geçerlidir*. Ancak böylesine bir yer yoksa *kanun yerleşim yeri sayılacak yeri belirtmektedir* (*İtibari yerleşim yeri*). Bazen de *yasal yerleşim yeri* söz konusu olur.

İsteğe bağlı yerleşim yeri, *sürekli kalma niyetiyle oturulan yerdir*

İtibari yerleşim yeri mesela önceki yerleşim yeri belli olmayan ya da yabancı ülkelerdeki yerini bırakarak Türkiye’de henüz bir yerleşim yeri edinmemiş olan kişiler hakkında söz konusu olur.

KİŞİNİN HAK VE FİİL EHLİYETİ

Hak Ehliyeti

Hak ehliyeti kavramı ve önemi

Hak ehliyeti *haklara ve borçlara sahip olabilme iktidarıdır*. Kişi olmak ile hak ehliyeti birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Hak ehliyeti TMK m.8’de düzenlenmiştir. *Aktif ve pasif yönünün* olduğu kabul edilir. Aktif yön hak sahibi olabilmeyi, pasif yönde borç sahibi olabilmeyi dile getirir.

Hak ehliyeti açısından geçerli olan ilkeler

Hukuk karşısında kişilik kazanmak hak ehliyetine sahip olabilmek için yeterlidir. Zira *hak ehliyeti tıpkı kişilik gibi doğumla başlar ve ölümle ortadan kalkar. Her insan hak ehliyetine sahiptir*. Bu itibarla hak ehliyetine ilişkin olarak *genellik ilkesi* geçerlidir. Bu *ilkenin istisnası yoktur*.

Hak ehliyeti açısından geçerli olan diğer bir ilke *eşitlik ilkesidir*. Buna göre hak ehliyetine sahip olmak bakımından insanlar birbirine eşittir.

Hak ehliyetinin sınırlanması ve buna dair temel ölçütler

Hak ehliyeti açısından geçerli olan eşitlik ilkesinin sınırlandığı durumlar bulunmaktadır. Hak ehliyetinin bu şekilde sınırlandırılmasının arkasında kişilerin *bazı hakların gereklerini yerine getirebilme anlamında* aynı derecede özelliklere sahip olmamalarının yattığı söylenebilir. Bu nedenle TMK m.8 genel olarak kişilerin haklara ve borçlara ehil olmalarını düzenler, ancak *hangi hak ve borçlar olduğunu düzenlemez*, bunlar ancak diğer hükümlerle birlikte anlaşılacak hususlardır.

Hak ehliyeti kısıtlamasında, hakların temsilci aracılığı ile kullanılması da mümkün değildir, bu zaten işin doğasına uymaz: *olmayan* hak temsilci aracılığı ile elbette kullanılamaz. Hak ehliyetinin eşitlik ilkesi itibarıyla sınırlanmasında dikkate alınan bazı unsurlara bakacak olursak, *ilk akla gelen yaştır. Bir diğer sınırlandırma ölçütü sağlıktır.*

Fiil Ehliyeti

Anlamı ve kapsamı

Fiil ehliyeti, öğretide genellikle, kişinin *kendi fiilleriyle* hak ve borçlar edinmesi (yaratması, kurması), bunları değiştirmesi (sınırlandırmak da dahil olmak üzere) ve ortadan kaldırması veya diğer şekillerde hukuki etkiler yaratabilmesi imkân ya da iktidarı olarak açıklanmaktadır.

Etkisini gösterdiği alanlar itibarıyla, fiil ehliyetinin alt görünüş şekillerinden söz edilebilir. Bu açıdan *hukuki işlemler söz konusu olduğunda, hukuki işlem ehliyetinden* söz edilir.

Fiil ehliyetinin kapsam itibarıyla *diğer bir temel görünüş hâli*, haksız fiillerden dolayı sorumlu olmayı ifade etmek üzere kullanılan, *haksız fiil ehliyetidir*.

Fiil ehliyetinin koşulları

Fiil ehliyetinin üç koşulu TMK m.10'da, *ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti olduğu* ifade edilerek sıralanmıştır. Bu açıdan fiil ehliyetinin koşulları öğretide olması gerekenler anlamında *olumlu şartlar* [ayırt etme gücü (temyiz kudreti) ve erginlik (reşit olmak)] ve olmaması gereken anlamında *olumsuz şart* (kişinin kısıtlı olmaması) şeklinde tasnif edilir.

Ayırt etme gücü (temyiz kudreti)

Anlamı

Ayırt etme gücünün, kişinin, *hareketinin saikini düşünme, buna yönelik iradeye sahip olma ve dış etkenlerden kendini soyutlayarak iradesine göre karar verip buna uygun davranma ehliyetini* ifade ettiği söylenebilir. Ayırt etme gücü, kişiyi hem kendi olgunluk derecesi ve hem de içinde bulunduğu ortam ve süreçler itibarıyla değerlendirdiğinden *nisbîdir (görecelidir)*. Kişi her durumda aynı soğukkanlılıkta davranamayabilir. Şu hâlde ayırt etme gücü, *kişinin her durumu için aynı şekilde belirlenmediği gibi, her kişi için de kesin olarak aynı şekilde belirlenmez*.

Ayırt etme gücünü ortadan kaldıran hâller

Hemen yukarıda ifade edildiği üzere, TMK m.13 ayırt etme gücünü ortadan kaldıran temel durumları sıralamıştır. Buna göre, yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebepler ayırt etme gücünü ortadan kaldırabilirler.

Yaş, bazı durumlarda ayırt etme gücünü ortadan kaldırır ve bu şekilde ayırt etme gücü olmayan kişi de fiil ehliyetine sahip olmaz.

Akl zayıflığı, öğretide genellikle, akıl hastalığından farklı bir kavram olarak, aklî melekelerde, aklî ve ruhî faaliyetlerde ya doğumdan gelen ya da sonradan baş gösteren bir yeteneksizlik, duralama hâli şeklinde açıklanmaktadır. *Aklî hastalığı*, ruhi ve aklî melekelerde bozukluk, değişiklik ve anormallik yaratan hastalıkları ifade eder.

Aldığı alkolün etkisiyle, ne yaptığını bilemez duruma gelmiş kişi *sarhoş* olarak nitelenir. Bu da kanunda ayırt etme gücünü ortadan kaldıran durumlardan biri olarak sayılmıştır.

Bunlara *benzer durumların* ne olduğunu, hükmün amacını dikkate alarak belirlemek gerekir. Ayırt etme gücü olmayanın da fiil ehliyeti, daha önce defaten ifade edildiği üzere, bulunmaz.

Erginlik (reşit olmak)

Fiil ehliyetinin diğer olumlu koşulu, erginliktir. Hukuk sistemimizde erginlik, normalde, *on sekiz yaşın doldurulmasıyla* başlar. Erginlik koşulunu, *normal ve erken erginlik şeklinde ikiye ayırmak* mümkündür. *On sekiz yaşının tamamlanmasıyla başlayan erginliğe normal erginlik* diyebiliriz. Erken erginlik ise, kavramın lafzından anlaşıldığı üzere daha erken bir yaşta gerçekleşebilen erginliktir. Erken erginlik, *evlenme yolu ile* gerçekleşebileceği gibi, *yargı kararı ile ergin kılınma şeklinde* de olabilir.

Kısıtlı olmamak

Ergin kişiler, bazı durumlarda *özellikle* kendileri ve ailelerini korumak amacıyla *hâkim kararıyla* kısıtlanabilirler. Bu şekilde ergin kişilerin fiil ehliyeti tamamen ya da kısmen ortadan kaldırılabilir. *Ergin olmayanların kısıtlanmasına gerek yoktur*.

Ergin kişilerin *kısıtlanma sebepleri* TMK m.405 vd. hükümlerde düzenlenmiştir. Bunlar sırasıyla, *akıl hastalığı, akıl zayıflığı* (TMK m.405), *savurganlık, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşam tarzı, kötü yönetim* (TMK m.406), *bir yıl ve daha uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı bir hapis cezası ile hüküm giymedir* (TMK m.407). Ayrıca *kişinin, yaşlılığı, sakatlığı, deneyimsizliği veya ağır hastalığı nedeniyle işlerini gerektiği gibi yönetememesi nedeniyle kendi talebiyle fiil ehliyetinin kısıtlanması mümkündür*.

Fiil ehliyeti açısından gerçek kişilerin sınıflandırılması ve bunun hukuki sonuçları

Fiil ehliyeti itibarıyla dört grup kişiden söz edilebilir: Tam ehliyetliler ve sınırlı ehliyetliler bir tarafta; tam ehliyetsizler ve sınırlı ehliyetsizler diğer tarafta.

Tam ehliyetliler: Tam ehliyetliler, *fiil ehliyetinin bütün koşullarına sahiptirler*: Ayırt etme güçleri bulunmaktadır, ergindirler ve kısıtlanmış değildirler. Bu açıdan onsekiz yaşını tamamlamış yetişkinlerin oldukça önemli bir kısmının tam ehliyetli olduğu söylenebilir. Bunlar hukuki işlem ehliyetine tam anlamıyla sahiptir. Kendi hukuki ilişkilerini istedikleri şekilde tek başlarına karar vererek, sözleşmeler ve diğer hukuki işlemleri yaparak düzenleyebilir.

Sınırlı ehliyetliler: Esasen bunlar da *fiil ehliyetinin bütün koşullarına sahiptirler*. Bununla beraber, bunlar, korunmaları gereken, ama kısıtlanmaları için yeterli bir sebep bulunmayan kişilerdir. Sınırlı ehliyetsizlerin *hukuki durumuna* gelince: *Temel kural* bunların yaptıkları *hukuki işlemlerin geçerliliğinin yasal temsilcinin oluruna bağlı* olmasıdır.

Tam ehliyetsizler: Tam ehliyetsizler, *fiil ehliyetinin merkezi koşulu niteliğindeki ayırt etme gücüne sahip olmayanları* ifade eder. Şu hâlde bir kişinin *ayırt etme gücü sürekli şekilde ya da geçici olarak bulunmuyor ise, bu dönemde (sürekli ya da duruma göre geçici olarak) tam ehliyetsiz* olur. Yaptıkları *hukuki işlemler, ister tek, isterse iki taraflı; ister borçlandırırcı isterse tasarruf işlemi olsunlar kural olarak kesin hükümsüzdür*. Tam ehliyetsizlerin haksız fiil ehliyetine gelince, bunların fiilleri *kural olarak bir hukuki sonuç doğurmaz*. Yani *haksız fiillerinden kural olarak sorumlu olmazlar*.

Sınırlı ehliyetsizler: Sınırlı ehliyetsizler *fiil ehliyetinin ayırt etme gücü koşuluna sahiptirler*. Ancak bunlar ya *ergin değildirler* ya da *ergin olmakla birlikte kısıtlanmış kişilerdir*. Sınırlı ehliyetsizlerin *hukuki durumuna* gelince: *Temel kural* bunların yaptıkları *hukuki işlemlerin geçerliliğinin yasal temsilcinin oluruna bağlı* olmasıdır. Sınırlı ehliyetsizlerin *haksız fiil ehliyetine* gelince, bunlar ayırt etme gücüne sahip olduklarından *haksız fiillerinden sorumludurlar*. Kusuru gerektirmeyen haksız fiillerden zaten sorumlu oldukları açıktır.

ÜNİTE 6: TÜRK HUKUKUNDA TÜZEL KİŞİLER

TÜZEL KİŞİLİĞİN UNSURLARI

Tüzel kişiler (hükmi şahıslar), gerçek kişiler dışında kalan, hukuk düzenince kendilerine *haklara sahip olma ve borç edinme* olanağı sağlanmış varlıklardır. Bir kişi ya da mal topluluğunun tüzel kişi olarak nitelendirilebilmesi için dört unsurun bir arada gerçekleşmesi gerekir:

- Amaç
- Örgütlenme
- Hukuk düzenince tanınma
- Tüzel kişi olma iradesi

Tüzel kişiler *belirli bir amacı gerçekleştirmek için* oluşturulurlar. Amacı olmayan tüzel kişi olmaz. Belirli bir amacı gerçekleştirmek için örgütlenmiş topluluk, ayrıca, tüzel kişi olma yönünde *bir irade ortaya koymalı ve devlet tarafından da kişi olarak tanınmalıdır* ki tüzel kişilik kazanabilsin.

TÜZEL KİŞİLİĞİN KAZANILMASI

TMK m.47'ye göre, başlı başına bir varlığı olmak üzere *örgütlenmiş kişi toplulukları* ve belli bir amaca özgülenmiş olan *bağımsız mal toplulukları*, kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca tüzel kişilik kazanırlar. Hukuk düzenlerinin tüzel kişiliğin kazanılmasında izlediği genel tutumları izah eden *üç sistemden* söz edilebilir ki bunlar *izin sistemi, serbest kuruluş sistemi ve normatif sistemdir*.

İzin sisteminde hukuk düzenince belirlenen otoritenin izni olmadıkça tüzel kişilik doğmaz.

Serbest kuruluş sisteminde, topluluğun kişilik kazanması için herhangi bir yerden izin alınması gerekmez, herhangi bir yere *başvuru da gerekli değildir*.

Normatif sistemin ise çeşitleri vardır. Ancak temel özelliği, kanunen aranan şartlar gerçekleştirildikten sonra, otoritenin topluluğa kişilik tanıyıp tanımama hususunda *takdir yetkisinin olmayışdır*.

TÜZEL KİŞİLERİN SINIFLANDIRILMASI

İç Yapılarına Göre Tüzel Kişiler

Kişi toplulukları: Kişi toplulukları *kişilerin bir araya gelmesi* ile oluşan tüzel kişilerdir. Burada topluluğu oluşturan, kişilerdir. Kişi topluluklarına; kooperatifler, şirketler, dernekler, sendikalar, siyasi partiler, belediyeler, köyler, avukatlık ortaklığı, devlet örnek verilebilir.

Mal toplulukları: Kişilerin, mal varlıklarının belirli bir bölümünü ayırarak *belli bir amaca özgülemeleri* ile mal toplulukları oluşur. Böylece mal varlığı, malikinin diğer mallarından *ayrılır ve bağımsızlaşır*.

Tabi Oldukları Kurallara Göre Tüzel Kişiler

Kamu tüzel kişileri (Kamu hukuku tüzel kişileri): Kamu tüzel kişileri, kamu hukuku kurallarına tabi olan, kamu otoritesini temsil eden, kamu hizmeti gören tüzel kişilerdir. Bunlar *kanunla ya da kanunun verdiği yetkiyle* kurulurlar ve tüzel kişilik kazanırlar. Kamu tüzel kişilerinin sona ermeleri de kanunla olur.

Kamu tüzel kişileri, özel hukuk tüzel kişilerine oranla *daha geniş yetkilere* sahiptir.

- ☐ Devletin kendisi de kamu idaresi içinde yer alır ve tüzel kişiliğe sahiptir.
- ☐ İl özel idarelerinin de tüzel kişiliği vardır.
- ☐ Belediyeler tüzel kişiliğe sahiptir.
- ☐ Köyler de kamu tüzel kişisidir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin, Diyanet İşleri Başkanlığının, Yüksek Seçim Kurulunun, Anayasa Mahkemesinin, Emniyet Genel Müdürlüğünün, Orman Genel Müdürlüğünün, Devlet İstatistik Enstitüsünün, Yargıtayın, Danıştayın, Millî İstihbarat Teşkilâtının tüzel kişilikleri yoktur.

Barolar (Türk Barolar Birliği), Türk Tabipler Birliği, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği gibi meslek kuruluşları ise *kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıdır*.

Özel hukuk tüzel kişileri: Özel hukuk tüzel kişileri, özel hukuk kurallarına tabi olan, kamu otoritesini temsil etmeyen tüzel kişilerdir. Bunlar kanunla değil, onu kurmak isteyenlerin iradesine dayanarak, *hukuki işlemler* yoluyla kurulurlar. Kendi işlerinde *kazanç paylaşma amacı güdüp gütmediklerine* göre iki ana gruba ayrılırlar.

Dernek: Dernekleri düzenleyen iki temel kanun, Türk Medeni Kanunu (TMK) ile Dernekler Kanunu'dur. Dernekler; yardımlaşma, dayanışma amacı ya da kültürel, sportif, edebî amaçlar gibi ideal amaçlarla kurulurlar. Derneklerin amacı *kazanç paylaşma olamaz*. Dernekler amaçlarını gerçekleştirmek için *ticari faaliyetlerde bulunabilir*, ticari işletme işletebilirler. Bu takdirde *tacir sıfatı* da kazanırlar.

Vakıf: Vakıflar esas itibarıyla Türk Medeni Kanun'u ve Vakıflar Kanunu'nda (VK) düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıflara *yeni vakıflar* denir.

Yeni vakıflar dışında, VK'da; *mazbut, mülhak, cemaat ve esnaf vakıflarına* da yer verilmiştir:

- **Mazbut vakıf:** VK uyarınca Vakıflar Genel Müdürlüğünce yönetilecek ve temsil edilecek vakıflar ile 743 sayılı Medeni Kanun'un yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve önceki (2762 sayılı) Vakıflar Kanunu gereğince Vakıflar Genel Müdürlüğünce yönetilen vakıfları,
- **Mülhak vakıf:** 743 sayılı Medeni Kanun'un yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıfları,
- **Cemaat vakfı:** Vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın önceki Vakıflar Kanunu gereğince tüzel kişilik kazanmış, mensupları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Türkiye'deki gayrimüslim cemaatlara ait vakıfları,
- **Esnaf vakfı:** Önceki Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğünden önce kurulmuş ve esnafın seçtiği yönetim kurulu tarafından yönetilen vakıfları ifade eder.

Kamu iktisadi teşebbüsleri: KİT adıyla tanınan kamu iktisadi teşebbüsleri sermayesinin yarısından fazlası devlete ait olan ve kanunla kurulan ekonomik alanda faaliyet gösteren tüzel kişilerdir. Ancak bunların özel hukuk hükümlerine tabi olmaları esastır, bundan dolayı *tacir* sayılırlar ve *ticaret hukuku hükümleri* bunlar hakkında uygulanır.

İktisadi devlet teşekkülü, sermayesinin tamamı devlete ait, iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulan, kamu iktisadi teşebbüsüdür.

Kamu iktisadi kuruluşu ise, sermayesinin tamamı devlete ait olup tekel niteliğindeki mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek ve pazarlamak üzere kurulan ve gördüğü bu kamu hizmeti dolayısıyla ürettiği mal ve hizmetler imtiyaz sayılan kamu iktisadi teşebbüsüdür.

TÜZEL KİŞİLERİN HAK EHLİYETİ

Hak ehliyetlerinin ve davada taraf olma ehliyetlerinin kapsamı gerçek kişilerdeki gibidir. Ancak, doğal olarak tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olan haklara ve borçlara ehil değildirler.

Bazı yazarlara göre, ultra vires; amaçla sınırlılık ya da amaca özgünlük, tüzel kişilerin hak ehliyetine yönelik bir sınırlama iken bazı yazarlara göre fiil ehliyetine yönelik bir sınırlamadır. Bazı yazarlar ise burada hem hak hem de fiil ehliyetinin sınırlandığı görüşündedirler.

TÜZEL KİŞİLERİN FİİL EHLİYETİ

Fiil ehliyetinin şartları açısından ise gerçek ve tüzel kişiler birbirinden keskin çizgilerle ayrılır. Zira yaşa bağlı erginliğin ya da ayırt etme gücüne sahip olma ile ilgili akli faaliyetin tüzel kişilerde aranması maksada uygun değildir.

Tüzel kişilerde bu noktada organlar önem kazanır. Nitekim tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla, fiil ehliyetini kazanırlar.

Organ Kavramı ve Türleri

Organlar, tüzel kişinin örgütlenmesi içinde yer alırlar ve kendilerine kanunla ya da tüzel kişinin ana statüsü ile verilen yetkileri kullanır, görevleri yerine getirirler.

Bir tüzel kişide, kanun koyucu tarafından bulunması zorunlu tutulan organlara *zorunlu organ* denir.

Tüzel kişi, kendi iradesi ile, örgütlenmesinde zorunlu organlar dışında başka organlara da yer verebilir. Bunların sayısı tamamen tüzel kişiyi kuranların ve kurulduktan sonra da tüzel kişinin tercihinin kalmıştır. Bu yüzden bu tür organlara *seçimlik organ* adı verilir.

Organların işlevi genelde yasama, yürütme ve denetlemeye yönelmiştir. Örneğin genel kurul, dernekte yasama görevi üstlenir, kararlar alır. Bu tip organlara *karar organı* denir.

Fiil Ehliyetinin Organlar Eliyle Kullanılması

TMK m.50/1'e göre, tüzel kişinin iradesi, organları aracılığıyla açıklanır. Organlar insanın beyni, eli, dili gibidir. Tüzel kişi, organlarının hukuka aykırı eylemlerinden de sorumludur. Tüzel kişilerin *dava ehliyeti* de vardır. Dava ile ilgili sulh olma, feragat etme vb. her türlü işlemi tüzel kişi yetkili organı aracılığıyla yapabilir.

TÜZEL KİŞİLERİN YERLEŞİM YERİ

Kişilerin çeşitli hukuki ilişkileri için yerleşim yerinin ne kadar önemli olduğu açıktır. Gerçekten de kişilerle ilgili birçok işlem, yerleşim yeri üzerinden yürür. Bu nedenle tüzel kişiler için de bir yere bağlılık, bir yerle bağlantılı olmak kaçınılmazdır. Bu bağlamda, gerek zorunlu olarak yerleşim yeri edinilmesi gerekse tek bir yerleşim yerine sahip olma noktasında, tüzel kişiler de gerçek kişiler gibidir.

TÜZEL KİŞİLERİN SONA ERMESİ

Tüzel kişilerin varlıkları gerçek kişilere göre çok uzun süre devam edebilir. Ancak tüzel kişilerin de kişiliği, çeşitli nedenlerin gerçekleşmesi ile ortadan kalkmaktadır.

Tüzel kişiler *kendiliğinden sona erer* ya da *bir kararla sona erdirilebilir*. *Kendiliğinden sona erme* (infisah), kişiliğin çeşitli durumların gerçekleşmesi ile kendiliğinden, ayrıca bir karara gerek olmaksızın ortadan kalkmasını ifade eder. Bir *kararla sona erdirilmede* (fesih) ise, tüzel kişinin yetkili organının kararı ya da mahkeme gibi bir makamın kararı ile tüzel kişilik ortadan kalkar.

Tasfiye, tüzel kişinin mal varlığının saflaştırılması için yapılır. Bu anlamda tüzel kişinin mevcut mal varlığı belirlenir, borçları ödenir, alacakları tahsil edilir. Geriye tüzel kişinin *safi mal varlığı* kalır.

Tasfiye işleminden sonra elde kalan safi mal varlığının ne olacağı, özgülemenin (tahsis) konusudur. Buna göre,

- Tüzel kişinin mal varlığının özgülenmesi, öncelikle *kanunda bir hüküm varsa* ona göre yapılır.
- Kanunda ve kuruluş belgesinde bu konuda hüküm yoksa, *tüzel kişinin yetkili organının kararı* belirleyici olur.
- Özgüleme; kanunda veya kuruluş belgesinde bu konuda hüküm yok ve yetkili organ da başka türlü karar vermemişse *en yakın amacı güden kamu kurum veya kuruluşuna* yapılır.

ÜNİTE 7: HUKUKİ OLAY, HUKUKİ FİİL VE HUKUKİ İŞLEM

HUKUKİ OLAY

Hukukun kendisine sonuç bağladığı olaylara hukuki olay denir. Hukuki olaylar, doğa olaylarından kaynaklanabileceği gibi insan davranışlarından da kaynaklanabilir.

HUKUKİ FİİL

Kendilerine hukuki sonuç bağlanmış olan insan fiileri birer hukuki olay oluşturup bunlara hukuki fiil denilir. O hâlde geniş anlamda hukuki olay deyimi hukuki fiili de kapsamaktadır. Ancak diğer olaylardan farklı olarak insanların kendi iradeleri ile gerçekleştirdikleri ve kendilerine hukuki sonuç bağlanmış davranışlarına *hukuki fiil* adı verilir.

Hukuka aykırı fiiller ya genel davranış kurallarına aykırı fiiller olup *haksız fiil* olarak adlandırılırlar ya da *bir borcun ihlali* şeklinde ortaya çıkarlar.

Hukuk düzeninin uygun gördüğü, onayladığı ve kendilerine hukuki sonuç bağlanmış davranışlara *hukuka uygun fiil* denir.

Kişinin bir konuyla ilgili bilgi veya düşüncesini ilgili kişi veya kişilere bildirmesine *bilgi açıklamaları* denilmektedir.

Bir kişinin bir konu ile ilgili duygularını ilgili kişi veya kişilere bildirmesine *duygu açıklamaları* denilmektedir.

İrade açıklamaları ise kişilerin iradelerini, arzularını açığa vurdukları hukuki fiillerdir.

Hukuki işlemler irade açıklaması, arzu edilen ve hukukun bu arzuya bağladığı bir sonuca yönelmiş irade açıklamasıdır.

Hukuki işlem benzeri fiiller, hukuki sonuç düşünülün veya düşünülmesin pratik bir sonuca yönelmiş olan arzu açıklamasına hukuki sonuç bağlanmasıdır.

HUKUKİ İŞLEM

Hukuki İşlemin Unsurları

Hukuki işlemin irade açıklamaları ve hukuki sonuç olmak üzere iki unsuru vardır.

Hukuki işlemin kurucu unsurları

İrade Açıklaması; hukuki sonuca yönelik iradenin dış dünyaya beyan edilmesidir. Açıklanmamış bir irade sonuç doğurmaz.

İradenin hedeflediği hukuki sonuç net bir şekilde ortada ise *açık (sarih)* bir irade beyanından bahsedilir. Bu tür irade açıklamaları sözlü, yazılı veya işaretlerle yapılabilir. Yeterince açık olmayan, yapıldığı andaki bütün hâl ve şartlar göz önüne alınarak bir anlam ifade eden irade beyanlarına *örtülü (zımni)* irade beyanı denilmektedir.

Bir kimsenin açıkladığı arzusunu kendi sözleri veya hareketleri dışında hiçbir şahsın araya girmesine gerek kalmaksızın doğrudan muhataba ulaştırılmasına *vasıtasız irade açıklaması* denilir. Açıklanan arzusun muhataba ulaştırılması için araya başka bir şahsın fiili giriyorsa buna *vasıtalı irade açıklaması* denir.

Hukuki işlemlerin bir çoğunda iradenin sadece açıklanması yetmez, bunun ilgili kişi veya kişilere de yöneltilmesi gerekir. Buna *yöneltilmesi gerekli irade açıklaması* adı verilir.

Hukuki işlemin geçerliliği için aranan şartlar

Geçerlilik unsurları her bir hukuki işlem için farklılık gösterebilse de tüm hukuki işlemlerde aranan ve sadece bazı hukuki işlemlerde aranan geçerlilik unsurları şeklinde bir ayırım yapılabilir.

1. Tüm Hukuki İşlemlerde Aranan Geçerlilik Unsurları

- Hukuki işlemi yapan kişi ehliyetli olmalıdır.
- Hukuki işlemin konusu emredici hukuk kurallarına, kamu düzenine, genel ahlaka, kişilik haklarına aykırı veya imkânsız (baştan objektif) olmamalıdır.
- Hukuki işlemi meydana getiren irade açıklamaları yanıltma, aldatma veya korkutma nedeniyle sakatlanmamış olmalıdır. Yani irade beyanları sağlıklı olmalıdır.
- Hukuki işlemi meydana getiren irade açıklamaları muvazaalı (danışıklı) olmamalıdır.

2. Bazı Hukuki İşlemlerde Aranan Geçerlilik Unsurları

- Hukuki işlem geçerlilik şekline uyularak yapılmış olmalıdır.
- Tasarruf işlemlerinde, işlemi yapan kişinin tasarruf ettiği hak üzerinde tasarruf yetkisi bulunmalıdır.
- Sebebe bağlı tasarruf işlemlerinde, buna temel teşkil eden geçerli bir borçlandırıcı işlem bulunmalıdır.
- Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde aşırı yararlanma bulunmaması gerekir.

Bazı hukuki işlemlerin hüküm doğurması için gereken tamamlayıcı unsurlar

- Ehliyet eksikliğini giderici izin veya icazet
- Temsil yetkisi eksikliğinden kaynaklanan noksanlığı giderici icazet
- Tasarruf yetkisinin sınırlanmasından kaynaklanan eksikliği giderici izin veya icazet
- Bir resmî makamın fiili
- Geciktirici şart
- Geciktirici vade

Hukuki işlemlerin Türleri

1. Gerekli irade açıklamasının sayısı bakımından

Arzu edilen hukuki sonucun gerçekleşmesi için bir tek şahsın irade beyanının yeterli olduğu hukuki işlemlere *tek taraflı hukuki işlem* denir. *İki taraflı hukuki işlemler*, diğer bir deyişle *sözleşmeler* arzu edilen hukuki sonucun meydana gelebilmesi için iki tarafın karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamalarında bulunmalarının gerekli olduğu hukuki işlemlerdir.

Kararlar ise bir kişi topluluğunda hukuki bir sonucu gerçekleştirmek üzere yeterli sayıda kişinin iradelerini aynı yönde açıklamalarıyla oluşan hukuki işlemlerdir.

Müşterek (Ortak) hukuki işlem, bir irade beyanının birden çok kişinin beyanlarının birleşmesiyle meydana gelmesidir.

2. İrade beyanının yöneltilmesi bakımından

Bir hukuki işlemin oluşabilmesi için irade beyanının bir şahsa veya makama yöneltilmesi gerekiyorsa *yöneltilmesi gerekli irade beyanına dayanan* hukuki işlemler söz konusudur. Buna karşın bazı hukuki işlemlerin oluşabilmesi için irade beyanının herhangi bir kişi veya makama yöneltilmesi gerekmemektedir. Bunlara *yöneltilmesi gerekmeyen irade beyanına dayanan* hukuki işlemler denir.

3. Etki doğurduğu alan bakımından

İşlemleri doğrudan doğruya etkisi dikkate alınarak *kişiliği ilgilendiren* veya *malvarlığını ilgilendiren* hukuki işlemler olarak ayırmak mümkündür.

4. Malvarlığına etkisi bakımından

Malvarlığını ilgilendiren hukuki işlemler malvarlığı azalan taraflar için borçlandırıcı işlemler, tasarruf işlemleri diye ikiye ayrılırken; malvarlığında artış meydana gelen taraf için kazandırıcı işlemler olarak ayrıma tabi tutulabilirler.

Borçlandırıcı işlemler, işlemi yapan kişinin malvarlığının pasifini çoğaltan işlemlerdir.

Tasarruf işlemleri ise, bu işlemi yapanın malvarlığındaki bir hakka doğrudan doğruya etki ederek, o hakkı başkasına devreden, sınırlayan, külfet yükleyen, değiştiren veya sona erdiren işlemlerdir.

Kazandırıcı işlemler, bir kişiye malvarlığına ilişkin bir menfaat sağlayan hukuki işlemlerdir.

5. Hüküm ifade edeceği an bakımından

Bir işlem, hukuki sonucunu işlemi yapan(lar) hayatta iken doğuruyorsa *sağla* ryanın veya yapanlardan birinin ölümünde doğuracaksa *ölüme bağlı hukuki işlem* söz konusu olur.

Hukuki İşlemlerin Hükümsüzlüğü

Hükümsüzlük bir hukuki işlemin, tarafların arzu ettikleri hukuki hüküm ve sonuçlarını meydana getirmedeği bütün hâlleri kapsayan geniş bir yaptırım kavramıdır.

Yokluk: Hukukun bir hukuki işlemin var olması için öngördüğü kurucu unsurlarında eksiklidir.

Kesin Hükümsüzlük (Mutlak Butlan): Bir hukuki işlemin kurucu unsurları tamam olmakla beraber geçerlilik koşullarından kamu düzenini ilgilendirecek önemde olanların gerçekleşmemesi hâlinde o hukuki işlem kesin hükümsüzdür.

Kısmi kesin hükümsüzlük: Bir hukuki işlemin bir kısmının geçersiz, diğer kısmının geçerli sayılmasına kısmi hükümsüzlük denilir.

İptal Edilebilirlik: Bir hukuki işlem sakatlık ve eksikliklere rağmen tarafların iradesi yönünde sonuçlar doğurabilir. Ancak hukuki işlemin geçerlilik unsurlarındaki bazı sakatlıklar, bu geçerlilik şartı ile korunan tarafa işlemi iptal etme yetkisi verir. Bozucu yenilik doğuran bir hak olan iptal hakkı kullanılıncaya işlem kesin hükümsüz hâle gelir. İptalin kesin hükümsüzlükten farkı, ilgili herkes tarafından ileri itibaren geçersiz olur.

Noksanlık (Tek Taraflı Bağlamazlık): Kurucu unsurları tamam olan bir hukuki işlemin hüküm ifade edebilmesi için bir unsurla tamamlanması gereken hâllerde noksanlık vardır.

Nisbi Etkisizlik: Bir tasarruf işlemi nedeniyle meydana gelen bazı değişikliklerin çeşitli sebeplerle bazı kimselere karşı ileri sürülebilmesidir yani değişikliğin bazı kimselere karşı etkili olmamasıdır.

HUKUKİ OLAY KAVRAMI

Türk Dil Kurumu sözlüğünde olay; “ortaya çıkan, oluşan durum, ilgi çeken veya çekebilecek nitelikte olan her türlü iş, hadise, vaka” olarak tanımlanmaktadır. Kendisine hukuki sonuçlar bağlanan olaylar, hukuki olaylar olarak nitelendirilir.

HUKUKİ FİİL KAVRAMI

İnsan fiillerinden oluşan hukuki olaylara, hukukta, hukuki fiiller denmektedir. Bir başka deyişle hukuki fiiller denildiğinde, kişilerin kendisine hukuki sonuç bağlanmış bulunan fiilleri anlaşılmaktadır.

HAKSIZ FİİLLER

Borçlar Kanunu’nun 49-76. maddeleri haksız fiillere ayrılmıştır. BK m. 49/1’e göre, kusurlu ve hukuka aykırı bir fiille başkasına zarar veren, bu zararı gidermekle yükümlüdür. Buna göre bir fiilin haksız fiil olarak nitelendirilebilmesi ve böylece failinin bundan sorumlu tutulabilmesi için dört unsurun bir arada bulunması gerekmektedir: 1) Hukuka aykırılık 2) Zarar 3) Kusur ve nihayet 4) Nedensellik bağı.

Hukuka Aykırılık Unsuru

Bir olayda haksız fiilin varlığından söz edebilmek için, görüldüğü gibi, hukuka aykırı bir fiille başkasına zarar vermek gerekir. Bu yüzden bir başkasına zarar verici olsa da, failin davranışı hukuka uygun ise ortada haksız fiil yoktur.

HUKUKA AYKIRILIĞI KALDIRAN HÂLLER

Kamu hukukuna dayanan bir yetkinin kullanılması: Bazen kamu hukukundan doğan bir yetkinin kullanılması bir başkasının şahsına ya da mal varlığına verilen bir zararın hukuka aykırı görülmemesine neden olabilir. Türk Ceza Kanunu’nda, zor kullanma yetkisine sahip kamu görevlisinin, görevini yaptığı sırada, kişilere karşı görevinin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanması hâlinde, kasten yaralama suçuna ilişkin hükümlerin uygulanacağı belirtilmiştir.

Zarar görenin rızası: Zarar gören, kendisine zarar veren fiile rıza göstermiş de olabilir. Zarar görenin rızasından söz edildiğinde akla, bu rızanın fiilden önce ya da sonra gösterilmiş olması gelir. Fiilden sonra gösterilen rıza, aslında, gerçekleşmiş bir haksız fiilden dolayı istenilebilecek olan tazminattan vazgeçme olarak görülebilir. Hukuka uygunluk nedeni olan yani fiilin hukuka aykırılığını kaldıran rıza, böylece, fiilden önce zarar görenin gösterdiği rızadır. Örneğin, bir kimsenin arkadaşının izin vermesi üzerine onun defterinden bazı sayfaları yırtması, kalemini kırması gibi durumlarda artık haksız fiilden söz edilemez.

Haklı Savunma: Hukukumuzda meşru müdafaa, meşru savunma, kanuni savunma ya da haklı savunma olarak adlandırılan bu gibi durumlarda, savunmanın haklılığı yapılan fiilin hukuka aykırılığını ortadan kaldırmaktadır. Haklı savunmada kişi kendisinin ya da bir başkasının şahsına ya da mallarına yönelik bir saldırıya karşı koymaktadır. Türk Ceza Kanunu m. 25(1): “Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hâl ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez”. Bir başkasını tabanca ile öldürmeye kalkışan kişiyi, kafasına bir şişe vurarak etkisiz hâle getirdikten sonra onu bir de bıçaklamak haklı savunma sınırlarını aşar. Türk Ceza Kanunu m. 27(2): “Meşru savunmada sınırın aşılması mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaştan ileri gelmiş ise faile ceza verilmez”.

Zorda kalma (ıztırar) hâli: Bazen öyle durumlar olabilir ki, bir kimse karşılaştığı bir tehlikeden kurtulmak için bir başkasının mallarına zarar vermek zorunda kalabilir. Örneğin heyelan tehlikesi karşısında bir kimsenin aracıyla bir başkasının arsasına girmesi ve sonuçta çiti kırması ve ürünleri ezmesi dolayısıyla ona zarar vermesi hâli böyledir. BK m. 64/II gereği, bir kimsenin; kendisini veya başkasını açık ya da yakın bir zarar tehlikesinden korumak için diğer bir kişinin mallarına zarar vermesi hâlinde fiilin hukuka aykırılığından söz edilemez.

Kişi zorda kaldı diye bir başkasının şahsına zarar veremez. Örneğin, teknenin batmasını, bu nedenle ailesinin boğulmasını önlemek için bir kimsenin bir başkasını tekneden atması kesinlikle haksız fiildir ve zorda kalma iddiası ile sorumluluktan kurtulamaz.

Hakkını korumak için kuvvet kullanma: Nitekim BK m. 64/III'te, kişinin hakkını korumak için hangi durumlarda kuvvet kullanabileceği düzenlenmiştir. Buna göre, hakkını kendi gücüyle koruma durumunda kalan kişi, durum ve koşullara göre o sırada kolluk gücünün yardımını zamanında sağlayamayacak ise ve hakkının kayba uğramasını ya da kullanılmasının önemli ölçüde zorlaşmasını önleyecek başka bir yol da yoksa verdiği zarardan sorumlu tutulamaz. Hukukumuzda kişinin bir başkasından hakkını kendi gücü ya da zorlaması ile alması kural olarak caiz değildir.

Üstün nitelikte özel ya da kamusal yarar: Nitekim kişiliğin saldırılara karşı korunması ile ilgili TMK m. 24/II'de de, kişilik hakkı zedelenen kimsenin rızası, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar ya da kanunun verdiği yetkinin kullanılması sebeplerinden biriyle haklı kılınmadıkça, kişilik haklarına yapılan her saldırının hukuka aykırı olduğu düzenlenmiştir.

ZARAR UNSURU

Fiilî zarar, mal varlığının aktifinde bir azalma ya da pasifinde bir çoğalma meydana getiren zarardır. Kişinin cebindeki paranın çalınmasında mal varlığının aktifinde azalma var demektir. Kişinin borçlarının artmasında ise mal varlığının pasifinde bir çoğalma olmuş demektir. Kârdan yoksun kalma ise, haksız fiilden dolayı kişinin elde edebileceği bir kârı elde edememesini ifade eder. Haksız fiilin unsurlarından bir diğeri haksız fiilden dolayı bir kişinin mal varlığında rızası dışında bir azalmanın meydana gelmiş olmasıdır. Böylece kişinin zarara uğramasıdır.

Maddi zararın hesaplanmasında, hâkim, tazminatın kapsamını ve ödenme biçimini, durumun gereğini ve özellikle kusurun ağırlığını göz önüne alarak belirler (BK m. 51/I). Maddi zarar aynen ya da para ile tazmin edilebilir. Aynen tazminde, örneğin, çalınan şey geri verilir, bozulan şey onarılır vb. Para ile tazminde ise zarar para olarak tazmin edilir. Haksız fiilde bulunan zarar görene para öder.

Ölüm hâlinde uğranılan zararlar özellikle; 1) Cenaze giderlerini 2) Ölüm hemen gerçekleşmemişse tedavi giderleri ile çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıpları ve 3) Ölenin desteğinden yoksun kalan kişilerin bu sebeple uğradıkları kayıpları kapsar. İşte ölüm hâlinde ölenin maddi desteğinden yoksun kalanlara, örneğin, eşine, çocuklarına vb.lerine böyle bir tazminat ödenmektedir ki, bu tazminata destekten yoksun kalma tazminatı denmektedir.

Zarar görenin ölümüyle sonuçlanmayan ancak bedensel bir zararın söz konusu olduğu durumlarda ise özellikle şunlar bu zarar kapsamında değerlendirilir: 1) Tedavi giderleri 2) Kazanç kaybı 3) Çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar 4) Ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıplar. Ağır bedensel zarar veya ölüm hâlinde, zarar görenin veya ölenin yakınları manevi tazminat isteminde bulunabilirler.

KUSUR UNSURU

Hukukumuzda haksız fiil sorumluluğu için zarar verenin, kural olarak kusurlu olması gerekir. Yani haksız fiil sorumluluğunda kusur sorumluluğu esastır. Kusur ise, kast ve ihmal olmak üzere ikiye ayrılır. Kastın varlığından söz edebilmek için failin hukuka aykırı sonucun farkında olması (onu tasavvur etmesi, bilmesi) ve bunu istemesi gerekir. **İhmal hâlinde** ise kişi hukuka aykırı sonucu istememekle birlikte, öyle dikkatsiz davranmaktadır ki bir başkasının zarar görmesine neden olmaktadır. Böylece bir olayda ondan beklenen gerekli dikkat ve özeni göstermemiş olmaktadır. İhmal, ağır ve hafif olmak üzere ikiye ayrılır. Belirli bir olayda normal bir insanın yani herkesin göstereceği dikkat ve özeni göstermeyen kişi ağır ihmal ile hareket etmiş olur.

Kusursuz sorumluluk hâlleri

Hukukumuzda haksız fiil sorumluluğu için kusur ilkesi esas olmakla birlikte bazı durumlarda bu ilkeden ayrılmış ve bazı kişilerin kusur şartı aranmaksızın meydana gelen fiilden sorumluluğu kabul edilmiştir. BK'da "Kusursuz Sorumluluk" başlığı altında; 1) Ayırt etme gücünden yoksun olanların sorumluluğu 2) Adam çalıştırmanın sorumluluğu 3) Hayvan bulunduranın sorumluluğu 4) Yapı malikinin sorumluluğu 5) Tehlike sorumluluğu düzenlenmiştir.

Ayırt etme gücünden yoksun olanların (hakkaniyet) sorumluluğu

Kişilerin haksız fiillerinden sorumlu tutulmaları ayırt etme gücüne sahip olmalarına bağlıdır. Aksi hâlde bunlara kusur atfedilemez. Bu nedenle de başkalarına hukuka aykırı şekilde zarar veren fiillerinden dolayı bir sorumlulukları doğmaz. Adam çalıştıran, çalışanın, kendisine verilen işin yapılması sırasında başkalarına verdiği zararı gidermekle yükümlüdür.

Adam çalıştıranın sorumluluğu Adam çalıştıran, çalışanın, kendisine verilen işin yapılması sırasında başkalarına verdiği zararı gidermekle yükümlüdür (BK m. 66). Dolayısıyla, zarar gören, kusuruyla ona zarar veren çalışana ya da onu çalıştırana karşı veya her ikisine birden dava açabilir.

Hayvan bulunduranın sorumluluğu Bir hayvanın bakımını ve yönetimini sürekli veya geçici olarak üstlenen kişi, hayvanın başkalarına verdiği zararı gidermekle yükümlüdür (BK m. 67). Hayvan, bir başkası veya bir başkasına ait hayvan tarafından ürkütölmüş olursa, hayvanı bulunduran, zarar görene ödediği tazminatı bu kişilere rücu edebilir, onlardan isteyebilir.

Yapı malikinin sorumluluğu Bir binanın veya köprü, bahçe duvarı vb. diğer yapı eserlerinin maliki, bunların yapımındaki bozukluklardan veya bakımındaki eksikliklerden doğan zararı gidermekle yükümlüdür (BK m. 69).

Tehlike sorumluluğu Önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu takdirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işleten zincirleme (müteselsilen) sorumlu olur. Hangi işletmelerin önemli ölçüde tehlike arz ediyor kabul edileceği BK m. 71’de belirtilmiştir.

Nedensellik bağının varlığı

Türk hukukunda nedensellik bağının belirlenmesinde, Uygun Nedensellik Bağı denen teori benimsenmiştir. Bu teoriye göre, bir fiille zarar arasında nedensel ilişkinin varlığının kabulü için, günlük hayat tecrübelerine ve olayların normal akışına göre, o fiilin böyle bir zararı doğurabilecek olması gerekir. Bu teori sayesinde, bir bıçakla bir başkasını yaralayan kişi yaptığı haksız fiilden sorumlu olur. Ancak bıçağı imal eden firma haksız fiilden sorumlu olmaz. Zira imal fiili değil, bıçaklama fiili bedensel zarara neden olmuştur.

HUKUKİ İŞLEMLER

İşte kişilerin hukuk düzeninde etkili, hukuki sonuç doğurmaya yönelik irade açıklamalarına hukuki işlem denir. Hukuki işlemler çeşitli özelliklerine göre şu şekilde sınıflandırılabilir: 1) Tek taraflı ve çok taraflı hukuki işlemler 2) Karşılıklı ve karşılıksız hukuki işlemler 3) Borçlandırıcı işlemler ve tasarruf işlemleri 4) Sağlararası ve ölüme bağlı işlemler.

Tek Taraflı ve Çok Taraflı Hukuki İşlemler

Yalnız bir tarafın irade açıklaması ile hukuki sonuç doğuran hukuki işlemlere tek taraflı hukuki işlemler denir. Örneğin vasiyet böyledir. Vasiyette bulunan, iradesini kanunun öngördüğü şekilde açıklayarak hukuki işlemi gerçekleştirmiş olur. Mirasın reddi, takas açıklaması ve mülkiyet hakkından vazgeçme de tek taraflı hukuki işlemlerdir. Birden fazla kişinin irade açıklaması ile hukuki sonuç doğuran hukuki işlemlere çok taraflı hukuki işlemler denir. Çok taraflı hukuki işlemler, sözleşmeler ve kararlar olmak üzere ikiye ayrılır.

Sözleşmeler kendi içlerinde tek taraflı ve çok taraflı sözleşmeler olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Tek taraflı sözleşmeler, taraflardan yalnız birinin borç altına girdiği sözleşmelerdir. Tek taraflı sözleşmelerin en bilinen örneği bağışlamadır.

İki taraflı sözleşmelerde ise, sözleşmenin her iki tarafı da borç altına girer. Kira sözleşmesi böyledir.

Kararlar, sözleşmelerden farklı olarak, tarafların karşılıklı irade açıklamalarında bulunmadığı çok taraflı hukuki işlemlerdir. Kararlarda, kanunların öngördüğü durumlarda, birden çok kişi belirli bir konuda irade açıklamasında

bulunarak soruna bir çözüm bulmaya çalışmaktadırlar. Örneğin, bir derneğin üyelerinden oluşan genel kurulu toplanarak, bir ilde temsilcilik açıp açmamak konusunda karar vermektedir.

Karşılıklı ve Karşılıksız Hukuki İşlemler

Bir hukuki işlem sonucu kişi, elde ettiği çıkara karşılık bir borç altına da giriyorsa karşılıklı hukuki işlemin varlığından söz edilir. Eğer böyle olmuyor, kişi hukuki işlem sonucu elde ettiği çıkara karşılık herhangi bir borç altına girmiyorsa karşılıksız hukuki işlemlerden söz edilir. Karşılıklı-karşılıksız hukuki işlem yerine ivazlı-ivazsız hukuki işlem denildiği de görülmektedir. Bir hukuki işlem sonucu kişi, elde ettiği çıkara karşılık bir borç altına da giriyorsa karşılıklı hukuki işlemin varlığından söz edilir.

Borçlandırıcı İşlemler ve Tasarruf İşlemleri

Tarafları belli bir borç altına sokan işlemlere borçlandırıcı işlemler denilmektedir.

Sağlararası ve Ölüme Bağlı İşlemler

İşlem yapanların sağlığında hukuki sonuçlarını doğuran işlemlere sağlararası hukuki işlemler, işlem yapanların ölümünden sonra sonuçlarını doğuran işlemlere ise ölüme bağlı işlemler adı verilir. Örneğin vasiyet, vasiyette bulunanın ölümünden sonra hukuki sonuçlarını doğurur. Bu nedenle ölüme bağlı bir işlemdir. Bir kira sözleşmesi ise sonuçlarını taraflar sağken doğurur. Bu nedenle sağlararası işlem niteliğindedir.

Ünite 9

Hak kavramı hukuki ilişkinin önemli bir ögesidir. Yabancı hukuklarda hakkı ifade eden kelime ile hukuku ifade eden kelime genellikle aynı olduğunu ifade etmiştik. Dilimizde ise “hukuk” sözcüğü Arapçadan giren hak kelimesinden türemiştir ve hukuk kelimesi hak kelimesinin çoğuludur. Hak bir kişiye tanınan yetkiyi ve bir davranış imkânını ifade eder.

HAK KAVRAMININ NİTELİĞİ HAKKINDAKİ TEORİLER

İrade Teorisi

İrade Teorisi’ne göre hak, kişilere hukuk düzeni tarafından tanınan irade kudretidir. Kişi bu güç ile kendi iradesini başka birine hukukun çizdiği sınırlar içerisinde kabul ettirebilmekte, kendi iradesi yönünde davranmaya zorlayabilmektedir. Bu teoriye göre hak, bir kişinin iradesinin diğer kişinin iradesi üzerindeki üstünlüğüdür.

Menfaat Teorisi

Bu teoriye göre hak; hukuken korunan menfaattir. Menfaat Teorisi Rudolf von Jhering tarafından savunulmuştur. Jhering’ e göre hakkın özü menfaattir. Hukukun tanımadığı bir menfaat hak olarak nitelenmemektedir. Menfaat Teorisi çıkarı esas alıp iradeyi dışladığı için her çıkarı hak olarak gördüğü için eleştirilmiştir. Dolayısıyla hukuka aykırı menfaatler hukuk düzeni tarafından korunmadıklarından birer hak değildirler.

Karma Teori

Bu teori Jellinek tarafından ortaya konulmuştur. Jellinek’ e göre hak sadece menfaat unsuru ile tanımlanamaz. İrade unsuru da gerekir. Bu nedenle bu teori; irade teorisi ve menfaat teorisini birleştirir. Karma Teori; hakkın hukuken korunan ve sahibine korunmadan yararlanma yetkisi tanınan menfaat olduğunu ifade eder. Günümüzde çoğunlukla karma teori benimsenmektedir.

HAK KAVRAMI VE BENZER KAVRAMLARIN AYRILMASI

Hak – Hürriyet Hürriyet, bir diğer deyişle özgürlük çok farklı şekillerde tanımlanmış bir kavramdır. Hürriyet; serbest hareket edebilme gücüdür. Burada dikkat çeken nokta hürriyetin insana atfedilen bir fiilin niteliği olmasıdır. Hak; bir hürriyetin sağlanabilmesi için anayasa ve kanunlar ile kişiye tanınmış yetkililerdir. Bu iki kavramın ayrıldığı bir

diğer nokta ise hürriyetler kişilerin kendi fiilleri ile gerçekleşir. Hakkın gerçekleşmesi için ise diğer kişilerin veya devletin bir şey yapmaları veya yapmamaları gerekir.

Hak - Ödev Ödev genel anlamı itibarıyla belli bir kural nedeniyle yapılması veya yapılmaması gereken şey olarak tanımlanır. Burada belirli bir kural ile anlatılmak istenen kuralın niteliğidir. Şöyle ki bir ödev sosyal düzen kurallarının herhangi birinden kaynaklanabilir. Hukuktan kaynaklanan ödev ise bir hukuk kuralı gereğince yapılması veya yapılmaması gereken şeydir.

HAKLARIN ÇEŞİTLERİ

Kamu Hakları Kişinin devlet karşısında kamu hukukundan doğan haklarına kamu hakları adı verilir. Kamu hakları kişilerin toplumla olan ilişkilerini düzenleyen kurallardan doğan haklardır. Bu kurallar Anayasa'dan temellenmektedir. Kamu haklarını sınıflandırmak için çeşitli sınıflandırmalar mevcut olsa da biz en bilineni olan Jellinek'in üçlü sınıflandırmasından yararlanacağız. Bu sınıflandırmada devletin müdahale ve yükümlülük ölçütü esas alınmış ve 1961 ve 1982 anayasalarında da kullanılmıştır. Kamu haklarını aktif statü hakları, negatif statü hakları ve pozitif statü hakları olarak ayırmaktadır.

Negatif Statü Hakları Bu haklar kişinin hayat alanını koruyan, dokunulamayacak özel bir alanın bulunduğunu belirten haklardır. Bu haklar devletin de aşamayacağı haklardır. Bu haklar kişiyi devlete ve topluma karşı koruyan haklar olduğu için bu haklara "koruyucu haklar" da denir. Bu haklar devlete, negatif bir tutum, sadece karışmama, "gölge etmeme" ödevi yüklerler.

Pozitif Statü Hakları Pozitif Statü hakları kişilere tanınan devletten bir hizmet, davranış ve yardım isteme hakkı olarak tanımlanmaktadır. Bu tür haklar, devlete sosyal alanda birtakım ödevler yüklerler. Pozitif statü haklarına, kişiye devletten bir şey istemesi hakkını verdiği için "isteme hakları" da denmektedir Çalışma hakkı, sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkı bu haklardandır.

Aktif Statü Hakları Aktif statü hakları ile kişilere içinde bulundukları sistemde yönetime katılma ve yönetimi belirleme hakkı sağlanır. Bu haklar katılım hakkı olarak da adlandırılabilir. Seçme ve seçilme hakkı, siyasi parti kurma hakkı, kamu hizmetine girme hakkı gibi haklar birer katılım hakkıdır.

Özel Haklar Sosyal yaşamın gereği olarak kişiler birbirleri ile sürekli hukuki ilişki kurarlar. Bu hukuki ilişkiler nitelikleri itibarıyla özel hukuktan doğuyorsa özel hukuk ilişkisidirler. Özel hukuktan doğan bu hukuki ilişkiler neticesinde ortaya çıkan haklara özel haklar adı verilir.

NİTELİKLERİNE GÖRE ÖZEL HAKLAR

Mutlak haklar

Herkese karşı ileri sürülebilen, sahibine en geniş yetkiyi veren haklardır. Mutlak hak sahibi hakkının konusu olan şey üzerinde kanunun koyduğu sınırlar içinde kalmak koşuluyla dilediği gibi tasarruf yetkisine sahiptir.

Mallar üzerinde mutlak haklar

Para ile ölçülebilen ve başkalarına devredilebilen varlıklara mal adı verilir. Mallar üzerindeki mutlak haklar para ile ölçülebilen ve başkalarına devredilebilen varlıklar üzerindeki mutlak haklardır. Eşya üzerindeki mutlak haklara "aynî hak" adı verilir. Sahibine sınırsız yetki tanıyan ayni hak mülkiyet hakkı iken sahibine sınırlı yetki tanıyan haklara "sınırlı ayni hak" adı verilir.

Maddi mallar üzerindeki mutlak haklar

Mülkiyet hakkı; bir mal üzerinde kullanma, yararlanma ve o malın üzerinde tasarruf etme yetkisini sağlayan en geniş ayni haktır.

Sınırlı ayni haklar; sahibine mülkiyet hakkı gibi geniş yetkiler vermeyen sadece bazı yetkilerin kullanılması yetkisini veren haklardır.

Gayrimaddi mallar üzerindeki mutlak haklar

Gayrimaddi mal; insanların düşünsel ürünleridir. Bu mallar elle tutulan,gözle görülen mallar değildir. Fikir ürünü olduklarından bunlara fikr  haklar adı da verilir. Bilimsel eserler, roman, şiir ve sinema ürünleri üzerindeki mutlak haklar telif hakkı adı verilir. Sina  buluş olarak adlandırılan markalar ve endüstriyel tasarımlar da gayrimaddi mallara dâhil edilebilirler.

Kişiler  zerindeki mutlak haklar

Bu haklar, kişilerin kendileri ve bir başkası üzerindeki haklarıdır. Kişilerin kendi kişiliği üzerindeki hakları  eref ve haysiyeti, vücudu, sesi, görüntüsü, maddi ve manevi varlığı üzerindeki haklarıdır. Kişilik hakları, değeri para ile  l ulemeyen, paraya çevrilemeyen sahibi için manevi bir değer ifade eden haklardır.

Nispi haklar

Nispi haklar mutlak haklardan farklı olarak herkese karşı ileri sürülebilir haklar değildir. Bu haklar sadece belli kişilere karşı ileri sürülebilir haklardır. Nispi haklar borç ilişkisinden doğarlar. Sahibine karşısındaki kişiden bir şey vermesini veya yapmasını isteme yetkisi verirler. Borç ilişkisinde hak sahibi ‐alacaklı‐ karşı taraf ise ‐borçlu‐ konumundadır. Nispi hak, herkese karşı değil borçluya karşı ileri sürülür. Örneğin kiracı kira bedelini ödemezse kiralayan kira bedelini sadece kiracısından isteyebilir çünkü borçlu kiracıdır.

KONULARINA GÖRE ÖZEL HAKLAR

Malvarlığı hakları Bir kişinin para ile  l ulebilir hak ve borçlarının tümüne malvarlığı denir.Malvarlığının aktif kısmını haklar pasif kısmını ise borçlar oluşturur. Malvarlığı hakları para ile  l ulebilir ve paraya çevrilmesi mümkün olan haklardır. Örneğin; alacak hakkı ve mülkiyet hakkı gibi.

Kişilik hakları Kişilik hakları değerleri para ile  l ulemeyen, paraya çevrilemeyen sahibi için manevi bir değer ifade eden haklardır. Bu haklar başkalarına devredilemeyen ve miras yoluyla mirasçılara geçmeyen haklardır. Şöyle ki bir kişinin  eref ve haysiyetini, sırlarını, kendi bedeni üzerindeki haklarını bir başkasına devretmesi mümkün değildir.

Kullanılmalarına göre  zel Haklar

Devredilebilir haklar Bazı  zel haklar çeşitli hukuki işlemler sonucunda başkalarına devredilebildikleri gibi, hak sahibinin ölümü ile mirasçılara da geçebilmektedir. Bu tip özel haklara devredilebilir haklar denir.

Devredilemeyen haklar Devredilebilir hakların tam tersine bazı özel haklar başkalarına devredilmedikleri gibi miras yoluyla da mirasçılara geçmezler. Örneğin kişiye sıkı sıkıya bağlı olan haklardan ni anı bozma hakkı ni anı bozmak isteyen ni anlı dışında bir başkasına devredilemez.

AMAÇLARINA GÖRE HAKLAR

Yenilik doğuran haklar

Bazı haklar kullanılmaları ile yeni bir hukuki durumun oluşmasına, var olan hukuki durumun değişmesine veya hukuki bir durumun ortadan kalkmasına neden olurlar. Bu tür haklara, yenilik doğuran haklar adı verilir. Yenilik doğuran haklar hak sahibine kanundan veya anla madan doğan bir durumun gereği olarak tek taraflı bir beyan ile yeni bir hukuki sonuç meydana getirme imk nı sunar.

Kurucu yenilik doğuran haklar; bir hakkın kullanılması ile daha önce var olamayan bir hukuki durum oluşuyor ise bu hak kurucu yenilik doğuran bir haktır.

Bozucu yenilik doğuran haklar; bu hakkın kullanılması ile var olan bir hukuki ilişki sona erer. Kira sözleşmesine taraf olan bir kişinin kira sözleşmesini sona erdirmek için kendisine tanınan fesih hakkını kullanmasında olduğu gibi.

Değiştirici yenilik doğuran haklar; bu tip hakların kullanılması ile birlikte varolan hukuki durumda değişiklik meydana gelir. Örneğin, satın alınan bir malın ayıplı, bozuk çıkması hâlinde alıcı malın değiştirilmesini veya fiyatın indirilmesini isteyebilir.

Yenilik doğurmeyen haklar

Bu hakların kullanılması ile yeni bir hukuki durum meydana gelmez. Örneğin velayet hakkının kullanılması sonucunda ortaya yeni bir durum çıkmaz.

ÖZEL HAKLAR- KAMU HAKLARI ARASINDAKİ FARKLAR

Özel haklar ve kamu hakları arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Özel haklardan yararlanma bakımından herkes eşittir. Kamu haklarından yararlanmak için ise bazı nitelikler aranabilir.

HAKLARIN KAZANILMASI VE KAYBEDİLMESİ

Hakların Kazanılması

Bir hakkın kişiye bağlanmasına hakkın kazanılması denir. Hakkın kazanılması çeşitli yollarla olur. Haklar aslen, devren ve tesisen kazanılır.

Aslen Kazanma Herhangi bir kişiye ait olmayan bir hakkın ilk defa bir kişi tarafından kazanılmasına hakkın aslen kazanılması denir. Hak önceden başka birine ait olmadığından ilk elden kazanılır. Örneğin bir kişinin ormandan toplamış olduğu çiçekler üzerinde hak sahipliği aslen kazanılmıştır.

Devren Kazanma Önceden bir başkasına ait olan hakkın, eski sahibinden yeni sahibine bir hukuksal işlem ile geçirilmesine devren kazanma denir. Devren kazanmada bir taraf hakkı kazanırken diğer taraf hakkı kaybeder. Malvarlığının bütün aktif ve pasifi ile geçmesine külli halefiyet, malvarlığının bir parçasının başka birine devredilmesi halinde ise cüz'i halefiyet söz konusu olur.

Tesisen Kazanma Kişinin kendisine ait olan bir hak üzerindeki yetkilerini devretmeden bir başkasına yeni haklar sağlaması durumuna tesisen kazanma durumu ortaya çıkar. Bu tür kazanmalar genellikle sınırlı aynî hakların kazanılmasında söz konusu olur.

Hakların Kaybedilmesi

Hakların sahibinin elinden veya hukuk alanından çıkmasına veya sahibiyle hukuksal ilişkisinin kesilmesine hakkın kaybedilmesi denir. Hakların kazanılmasında hukuki olaylar, hukuki fiiller ve hukuki işlemler söz konusu olduğu gibi hakların kaybedilmesinde de bunların rolü vardır.

HAKLARIN KORUNMASI

Bir hak sahibinin hakkının başkalarınca ihlal edilmesi durumunda neler yapabileceği sorusu hakkın korunması yolları ile cevaplanır. Hukuk düzeni hak sahibine hakkını koruması için çeşitli araçlar sunar. Bu araçlar talep hakkı, dava hakkı ve kişinin kendi gücüyle hakkını korumasıdır.

Talep Hakkı

Kişinin dava yoluna başvurmadan önce hakkını ihlal eden kişiden hakkını ihlal etmemesini ve uğradığı bir zarar var ise bunu tazmin etmesini talep etmesidir. Bu talep yazılı veya sözlü olabilir.

Dava Hakkı

Kişinin hakkını ihlal edenlere karşı devletin yetkili organlarına başvurarak, bu organlar aracılığı ile uğradığı zararın karşılanmasını ve ihlalin sona erdirilmesini sağlama aracına dava hakkı denir.

Eda davası

Davacının karşı tarafın bir şeyi yapmasını, yapmamasını veya bir şey vermesini istediği dava türüdür. Örneğin; nafaka ödenmesinin istenmesi gibi.

Tespit davası

Bir hukuki ilişkinin veya durumun var olup olmadığını belirlemek amacıyla açılan davadır.

Yenilik doğurucu davalar

Yenilik doğuran hakların kullanılması amacıyla açılan davalardır. Bu davalara inşai davalar da denir. Bu davalarda davacı hukuki ilişkiyi kurma, değiştirme veya ortadan kaldırmaya yönelik hakkını kural olarak tek taraflı olarak kullanır.

Hakkın Bizzat Korunması

Kişinin hakkını zorunlu yargı organları ile yani devlet eliyle koruması modern hukuk sistemlerinde kabul gören durumdur. Bu durumun getirisi olarak kişiye kendi hakkını kendinin koruması yetkisi tanınmamıştır. Fakat bazı istisnai durumlarda hakkın bizzat korunması olanağı tanınmıştır. Bu istisnai durumlar, meşru müdafaa (haklı savunma), ıztırar hali (zorda kalma) ve ihkak-ı hak (kuvvet kullama) dır.

Meşru müdafaa (haklı savunma)

Meşru müdafaa bir kişinin ağır ve haksız bir saldırıya karşı kendini veya bir başkasını korumak için gösterdiği tepki olarak tanımlanmaktadır. . Meşru müdafaa bir kişinin ağır ve haksız bir saldırıya karşı kendini veya bir başkasını korumak için gösterdiği tepki olarak tanımlanmaktadır.

İztırar (zorunluluk) hâli

Bir kişinin kendisinin veya başkasının şahıs varlığı veya malvarlığı değerlerine yönelik derhal meydana gelecek bir tehlikeyi bertaraf etmek için tehlikeyle ilgisi bulunmayan bir kişinin malına zarar verilmesidir.

İhkak-ı hak (kuvvet kullanma)

Bir kişinin bir hakkını korumak veya elde etmek için devlet gücünden yararlanacak durumu olmaması hâlinde ve müdahaleyi kendi yapmaz ise hakkını kaybetmesi söz konusu ise o kişiye hukuk düzeni hakkını koruma yetkisi verir.

Ünite10

ANGLO-AMERİKAN HUKUK SİSTEMİ

Common Law olarak da bilinen Anglo-Amerikan Hukuk Sistemi, İngiltere kaynaklıdır. İngiltere'nin daha önce yönettiği coğrafyalarda da uygulanması ile birlikte bugün 2 milyara yakın insanın tabi olduğu "Ortak Hukuk" sisteminin adıdır. Hâlen Amerika Birleşik devletleri, Kanada, Hindistan, Güney Afrika, çeşitli Afrika ülkeleri ve Avusturalya'da geçerli hukuk sistemidir. Common Law sistemini diğerlerinden ayıran en temel özellik yazılı hukuk kurallarına dayanmaması ve mahkeme içtihatlarını (yargı kararlarını) en önemli hukuk kaynağı olarak kabul etmesi yatmaktadır. *İngiltere'de yazılı bir Anayasa ve Medeni Kanun bulunmamaktadır.* Bugün tüm Anglo-Amerikan Hukuk Sisteminin genel adı olan Common Law,aslında Equity Law ve Statute Law olarak adlandırılan, Hakkaniyet Hukuku ve Yasal Hukuk mekanizmalarını da kapsayan geniş bir hukuk sisteminin adıdır. Bu sistem öncelikle örf-adet kurallarını hukukun asli kaynakları arasında kabul ederken, diğer yandan hakkaniyete uygun adil çözüm arayışlarını ve yasama organı tarafından çıkarılan yazılı hukuk kurallarını da kapsamaktadır.

Anglo-Amerikan Hukuk Sisteminin belli başlı özellikleri kısaca şunlardır:

☐ **Hukuk kuralları tedvin edilmemiştir:** Kodifiye edilmemiş, belli bir mantık çerçevesinde bir araya getirilerek yazılı hale geçirilmemiştir.

☐ **Hukuk bölümlere ayrılmamış ve bir bütün olarak değerlendirilmiştir:** Bireyler arasındaki yahut bireyle devlet arasındaki uyumsuzluklar arasında bir farklılık bulunmamakta, bu sebeple de ileride bahsedeceğimiz Kamu Hukuku ve Özel Hukuk ayrımına yer verilmemektedir.

☐ **İçtihadî hukuk sistemidir:** Hâkimler daha önce benzer konularda verilmiş yargı kararlarına bakarak ve onlarla bağlı olarak karar verirler.

☐ **Örf-Adet kuralları hukukun asli kuralları arasındadır:** Başvurulan en önemli hukuk normları arasında örf ve adet kuralları da yer almaktadır ve asli kaynakları arasında yer almaktadır.

☐ **Mahkemeler uzmanlaştırılmamış,** genel yetkili mahkemeler olarak karşımıza çıkmaktadır: İdare mahkemeleri gibi özelleşmiş yargılama sistemleri Anglo-Amerikan hukuk sisteminde bulunmamaktadır.

☐ **Hâkimler sistemin en önemli unsurlarıdır:** Diğer hiçbir hukuk sisteminde verilmeyen değer hâkimlere verilmekte ve bu sebeple de sınırlı sayıda hâkim bulunmaktadır. Mukayese olarak bakarsak, Türkiye’de bugün itibariyle son derece sayısal olarak az olduğu ifade edilen **13 bin civarında hâkim savcı bulunurken**, İngiltere’de **toplamda 700 civarında hâkim bulunmakta** ve tüm sistem sorunsuz bir şekilde işlemektedir. Bunun temel sebebi, her sorunu hâkimin önüne gelmeden çözecek mekanizmaların oluşturulmuş olması ve hâkimin önüne gelen meselede vereceği kararların bir içtihat oluşturması sebebiyle asli hukuk kaynakları arasında sayılmasıdır. Bu sebeplerle hâkimin itibarı ve verdiği kararların görece tartışılmazlığı önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

☐ **Ortak hukuk sistemidir:** Ortak Hukuk sistemi olarak adlandırılmasının en önemli sonucu olarak, dünyada bu sistem içinde bulunan devletlerde verilmiş bir yargı kararının diğerleri içinde örnek olarak değerlendirilmesidir. Normalde her devletin hukuk sistemi kendine özel ve özgü iken ve kendi mekanizmaları çerçevesinde ulusal egemenlik anlayışının bir yansıması iken, Ortak Hukuk sisteminde diğer devletlerle bu bağlamda hukuk kuralı geçişkenliği, yargı kararları örneksemeleri bulunmaktadır.

İSLAM HUKUKU

Şeriat yahut Şer’î Hukuk olarak da ifade edebileceğimiz bu hukuk sistemi, Cumhuriyet’e kadar Türkiye’de de uygulanan dinî hukuktur. Dinî hukuk olmasının doğal sonucu olarak da hukuk sistemi temelde ilahi iradeye dayanan Kitap (Kur’anı Kerim), Sünnet (Hz. Peygamber’in söz, fiil ve onayları) ve müçtehit denilen İslam hukukçularının içtihatlarına dayanır. Kitap ve sünnete dayanan hükümler nas olarak bilinir ve her zaman geçerli kurallar olarak kabul edilir. Bu bağlamda emredici kurallar olarak da ifade edilebilir. İçtihatlar ise doktrinin hukuk yaratması yahut nas’tan kıyasen somut olaya uygulanabilecek fetvalar ortaya koyan fakihlerin hükümleri olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda içtihatların hukuk sistemi içerisindeki sayısal çoğunluğu ve hâkimlerin uymak zorunda oluşları dolayısıyla şer’î hukuka “hukukçuların hukuku” adı da verilir. Örfî hukuk ilahi kaynaklı hüküm ve kuralların bulunmadığı alanları düzenlemek üzere konulan kurallar bütünüdür. **1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa** başkanlığında bir komisyon tarafından tedvine tabi tutulmuş (kodifiye edilmiş) ve **ortaya Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye isimli İslam özel** hukukunun bir kısmını düzenleyen bir kanun ortaya çıkmıştır. Kısaca **Mecelle** olarak bilinen bu kanun Kıta Avrupa Hukuk Sisteminde ortaya çıkan tedvin hareketlerinin tesiriyle ortaya çıkan ve bugün hala birçok İslam ülkesinde uygulanmaya devam eden İslam Medeni ve Borçlar Kanunu olarak ifade edilebilir. Bu kanunlaştırma akımı Osmanlı sonrasında da devam etmiş ve hukukun hemen hemen bütün alanları İslam Hukuk Sistemine tabi ülkelerde kanunlaştırılmıştır. Bu sebeple İslam Hukuk Sistemi şekilsel olarak Kıta Avrupa Hukuk sistemine yaklaşmıştır. İslam hukukunu diğer hukuk düzenlerinden ayıran bir kısım özellikleri bulunmaktadır. **Bunlar:** İlahî iradeye dayalı olması, Yaptırımın ikili karakterde olması, Bilimsel doktrin niteliğinde teşekkül etmesi, Meseleci (kazuistik) yöntemle oluşturulması.

KITA AVRUPA HUKUK SİSTEMİ

Roma Hukuku kuralları **Doğu Roma İmparatoru Jüstinyen (Iustinianus)** tarafından **6. yüzyılda Gaius** adlı hukukçuya derlettirilerek **Corpus Iuris Civilis** (Vatandaşlar Hukuk Derlemesi) adı ile yazılı hâle getirilmiş ve derlenmiştir. Bu derleme içinde, anayasa, idare, ceza ve kilise hukuklarına ilişkin düzenlemeler bulunmakla beraber, özel hukuka ilişkin bölümler ağır basmaktaydı. **Bologna Hukuk Okulu’nun yaptığı başarılı çalışmalar sonunda, başta 1175 tarihinde Modena’da olmak üzere, 1222’de Padova’da, 1224’te Napoli’de Roma özel hukuku alanında**

araştırmalar yapmak amacıyla yeni hukuk fakülteleri kuruldu. Bu gelişmelerin ışığında, Batı Avrupa'nın birçok ülkesinden çok sayıda hukuk öğrencisi İtalya'ya gelerek, derinlemesine inceledikleri Roma Hukuku kavram ve kurallarını kendi ülkelerinde de uygulamaya başladılar. Böylece, çoktan yok olmuş bir imparatorluğun hukuk düzeninin uluslararası bir hukuk hâline gelmesine neden oldular. **Türk Hukuk tarihine baktığımızda ise Kıta Avrupa Hukuk Sistemine geçiş 19.yüzyılın başlarında başlamıştır. Tanzimat Dönemi'nde Halife olan Sultan'ın yetkilerini sınırlama çabaları yoğunlaştırılmış ve bazı kanunlaştırma hareketleri içine girilmiştir. İlk kanunlaştırma, 1851 yılında çıkarılan ve 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu'na dayanan Ceza Kanunu ile başlamıştır. Bunun ardından, 1856 yılında Ticaret Kanunu, 1864 yılında Deniz Ticaret Kanunu, 1869-1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa'nın başkanlığında 1851 maddeden oluşan, Borçlar Hukuku ile Eşya Hukukunu kapsayan Mecelle çıkarıldı. Mecelle İslam Hukuk Sistemi kapsamında ifade ettiğimiz bir kanun metni idi. Buna rağmen Osmanlı hukukçularının Fransız Medeni Kanunu'na olan ilgisi devam etmiş, 1885 yılında Fransız Medeni Kanunu, 1912 yılında İsviçre ve 1916'da ise, Alman Medeni Kanunları Türkçeye çevrilmiş ve Mecelle'yle karşılaştırılmışlardı. 1858 yılında temelde İslam Hukuku ile örf ve adet hukukuna dayanan Arazi Kanunu yürürlüğe girmiştir.**

29 Ekim 1923 tarihinde, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte laik devlet düzenine geçiş için önemli adımlar atıldı. Eski hukukun tamamen kaldırılarak, Avrupa'dan resepsiyon yoluyla (iktibas) hukuk sistemimizin yenilenmesine karar verildi. 3 Mart 1924 tarihinde Halifelik, 8 Nisan 1924 tarihinde Şeriye Mahkemeleri kaldırıldı. İsviçre Borçlar ve Medeni Kanunu'nun bazı değişikliklerle bir bütün hâlinde iktibas edilmesi kabul edildi. Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanunu 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girdi. Bundan sonra ülkenin diğer temel kanunları da yine iktibas yoluyla Batı Avrupa ülkelerinden alınarak yürürlüğe sokuldu. 1926 yılında İtalyan Ceza Kanunu'na dayanan Türk Ceza Kanunu, Alman Ticaret Kanunu'na dayanan Türk Ticaret Kanunu ile 1929 yılında Alman hukukundan yararlanılarak hazırlanan Deniz Ticaret Kanunu kabul edildi. Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu, İsviçre Usul Kanunu örnek alınarak hazırlandı ve 1927 yılında yürürlüğe girdi. Böylece Türkiye Cumhuriyeti, hukuk sistemi itibarıyla, Roma Hukuku'na dayanan Kıta Avrupa Hukuk Sistemi içine girmiştir.

Kıta Avrupa Hukuk Sisteminin belli başlı özellikleri şunlardır: Yazılı kurallardan oluşur, Örf ve âdet bu hukuk sisteminde hukukun tamamlayıcı kaynağı durumundadır, İçtihat ikincil nitelikte hukuk kaynakları arasındadır, Yargı ayrılığı prensibi bulunmaktadır, Kamu Hukuku ve Özel Hukuk ayrımı bulunmaktadır.

☐ **Omnes homines aequales sunt:** Bütün insanlar eşittir ☐ **Nullum crimen, nulla poena sine lege:** Kanunsuz suç, kanunsuz ceza olmaz ☐ **Actor incumbit onus probandi:** İspat yükü davacıya aittir ☐ **In dubio pro reo:** Şüpheden sanık yararlanır ☐ **Iustitiae dilatio est quaedam negatio:** Geciken adalet onun reddi demektir ☐ **Ne bis in idem crimen iudicetur:** Aynı suça iki defa mahkûmiyet kararı verilemez ☐ **Nihil iniquis venali iustitia:** Satın alınabilen adaletten daha kötü bir şey olamaz ☐ **Non servata forma corrui actus:** Şekle uyulmamışsa muamele yıkılır ☐ Quilibet praesumitur bonus, usque dum probetur contrarium: Aksi kanıtlanıncaya kadar bir kimsenin iyi niyetli olduğu karinedir.

Kamu Hukuku – Özel Hukuk Ayrımı

Türk Hukuk Sisteminde Hukuk alanlarının temel bölümlenmeleri Kıta Avrupa Hukuk Sisteminin tesiriyle kamu hukuku ve özel hukuk ayrımına dayanmaktadır.

Menfaat ölçütü: Bu ölçüt, amaç ölçütü yahut çıkar ölçütü olarak da adlandırılmaktadır. Menfaat ölçütünde kamu hukuku kurallarının kamu menfaatlerini, özel hukuk kurallarının ise bireysel menfaatleri koruduğu ve düzenlediği savunulmaktadır.

Egemenlik Ölçütü: Egemenlik ölçütüne (eşitlik ölçütü) göre eğer bir hukuki ilişkide ya da faaliyette taraflardan biri devlet ise ve bu çerçevede egemenlik hakkının kullanılması söz konusu ise bu ilişkiyi düzenleyen hukuk kuralları da kamu hukuku kuralları olacaktır.

İlişkinin Tarafları Ölçütü: Bu ölçüte göre bir hukuki ilişki veya faaliyetin taraflarından en az biri devlet ise o ilişkiye kamu hukuku kuralları, eğer ilişkinin tarafları devlet tüzel kişiliği dışında gerçek yahut tüzel kişiler ise bu durumda özel hukuk kurallarının uygulanması gerekecektir.

İrade Serbestisi Ölçütü: İrade hürriyeti olarak da adlandırılan bu ölçütte hukuki ilişkinin kurulması, düzenlenmesi ve sona erdirilmesi bakımından taraflar geniş bir hürriyet içinde davranabiliyorlarsa, hukuki ilişki özel hukuk kurallarına tabi olmalıdır. Hukuki ilişkinin kuruluş, yorumlanış ve sonuçları bakımından kişi iradesine hiç yer vermeyen kurallar ise kamu hukuku kurallarıdır ve elbette kamu hukuku ilişkilerine uygulanır.

▣ **Özel hukuk**, kişisel çıkarları korumayı amaçlarken, kamu hukuku kamusal çıkar ve kamu yararını esas alır.

▣ **Özel hukuk** kurallarının pek azı emredici nitelikte olup; birçok kuralın aksi taraflarca kararlaştırılabilir. Kamu hukuku kuralları ise büyük ölçüde emredici nitelik taşır ve bu sebeple taraflar aksini kararlaştıramazlar.

▣ **Özel hukuk** kural ve kurumları yerleşiktir, oldukça gelişmiştir. Kamu hukuku dalları ise ceza hukuku müstesna olmak üzere özel hukuku takip etmiştir ve birçoğu yenidir.

▣ **Özel hukuk** uyuşmazlıklarında görevli yargı yeri adli yargıdır. Kamu hukukundan doğan uyuşmazlıklar hem idari yargı hem de adli yargıda görülür.

▣ **Özel hukuk** işlemlerinin daha baştan hukuka uygun olup olmadığı hususunda bir karine yoktur. Yani bu işlemlerin hukuka uygun olup, olmadıkları ancak yargı kararı neticesinde ortaya çıkar. Bilindiği üzere kamu hukuku işlemleri henüz başlangıçta hukuka uygunluk karinesi taşır. Aksi yönde bir yargı kararına kadar hukuka uygun olduğu kabul edilir.

▣ **Özel hukuk** münasebetlerinde iki veya çok taraflılık esastır. Zira kural olarak karşılıklı irade beyanları neticesinde kurulur. Bu ilişkilerde irade serbestliği ilkesi geçerlidir. Kamu hukuku işlemleri ise – idari sözleşmeler hariç olmak üzere – tek yanlılık özelliği arz eder. İşlemin kurulması için karşı tarafın rıza ve onayına gerek yoktur.

▣ **Özel hukukta** taraflar icrai nitelikte kararlar alamazlar. Yani taraflar öncelikle mahkemeye başvurup, mahkemenin verdiği kararı uygulatma yoluna gidebilirler. Kamu hukuku işlemleri böyle değildir. Çünkü doğrudan doğruya uygulama alanı bulurlar.

Ünite11

Romalı hukukçu Ulpianus, devletin yapısını ilgilendiren hukuku kamu hukuku, bireylerin çıkarlarını ilgilendiren hukuku da özel hukuk olarak nitelendirmiştir.

KAMU HUKUKU VE ÖZEL HUKUK AYRIMI

Kamu hukuku ile özel hukuk arasında ayrıma gidilirken, hukukçular tarafından kabul gören muhtelif görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden önde gelenleri menfaat kriteri, egemenlik kriteri, irade hürriyeti kriteri, eşitlik kriteri, pragmatik kriter şeklinde sıralamak mümkündür.

Özel hukuk

Özel hukuk ilişkisinin tarafları bireylerden oluşur.Özel hukuk ilişkisinde eşitlik ilkesi geçerlidir.Özel hukuk kuralları, kamu gücü kullanılmasını içermez.Özel hukuk kurallarının büyük bir kısmı emredici değildir.Özel hukuk ilişkisinde, bireysel çıkarların tatmin edilmesi amaçlanır. Bu yönüyle özel hukuk kuralları özel çıkarları korur ve düzenler.Özel hukukta irade serbestisi ve sözleşme özgürlüğü ilkesi geçerli olduğu için hiç kimsenin iradesini başkasına zorla kabul ettirmesi mümkün değildir. Bu yönüyle özel hukuk ilişkisinin tesis edilebilmesi için kişilerin karşılıklı irade beyanları örtüşmelidir.Özel hukuk işlemlerinde hukuka uygunluk karinesi yoktur. Diğer bir ifadeyle özel hukuk işleminin hukuka uygunluğu veya aykırılığı mahkeme kararına bağlıdır.Özel hukuk kuralları resen uygulanmaz. Yani özel hukuku kurallarının uygulanabilmesi için ilgilinin talepte bulunması gerekir.Özel hukuk uyuşmazlıklarına adli yargının hukuk mahkemeleri olan asliye hukuk ve sulh hukuk mahkemeleri bakar.Özel hukuk daha köklü ve istikrarlı bir geleneğe sahiptir.

Kamu HukukuKamu hukuku ilişkinin taraflarından biri devlettir.Kamu hukuk ilişkisinde astlık-üstlük ilkesi geçerlidir.Kamu hukuku kuralları, kamu gücü kullanılmasını içerir.

Kamu hukuku kuralları emredicidir. Kamu hukuku işlemlerinde kamu yararının sağlanması amaçlanır. Bu bağlamda kamu hukuku kuralları kamu çıkarını korur. Tek yanlı olan kamu hukuku işleminin oluşabilmesi için ilgisinin rızasına ihtiyaç yoktur. Bu bakımdan ilgili kamu tüzel kişinin iradesini açıklaması ile işlem oluşur. Kamu hukuku işlemlerinde kural olarak hukuka uygunluk karinesi vardır. Diğer bir ifadeyle bir kamu hukuku işlemi mahkeme kararıyla iptal edilinceye kadar, söz konusu işlem hukuka uygun olarak kabul edilir. Kamu hukuku kuralları resen uygulanır. Yani kamu hukuku kuralları kamu makamları tarafından hiçbir talebe gerek duymaksızın uygulanır. Kamu hukuku uyuşmazlıkları kapsamında; idare hukuku alanında uyuşmazlıklara idare mahkemeleri ve Danıştay, vergi uyuşmazlıklarına vergi mahkemeleri, ceza hukukuna ilişkin uyuşmazlıklara adli yargı içerisindeki ceza mahkemeleri bakar. Kamu hukuku, özel hukukun sahip olduğu tarihi gelenek ve tecrübeden mahrumdur.

KAMU HUKUKU DALLARI

Kamu hukuku; devlet ile yerel yönetimler, üniversiteler, kamu iktisadi teşebbüsleri gibi kamu tüzel kişilerinin teşkilatlanmasına, fonksiyonlarına ve devletin diğer devletlerle ve kişilerle olan ilişkilerine yönelik kuralların tümünden meydana gelir.

Anayasa Hukuku

Esas Teşkilat Hukuku, Anayasal Hukuk, Hukuku Esasiye, Anayasa, Ana Hukuk, Devlet Ana Hukuku gibi adlarla da anılan Anayasa Hukuku (Gözübüyük, 2013, s. 5.; Teziç, 2014, s. 3-4); “geleneksel olarak, devletin biçimini, ana kuruluşlarının, yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kullanan organlarının yapısını ve işleyişini, bireylere sağlanan temel hak ve özgürlükleri inceler (Gözübüyük, 2013, s. 4)”.

Anayasa Hukuku Genel Esaslar: Devlet kavramı, devletin unsurları ve biçimleri, kavramsal olarak anayasa ve anayasa çeşitleri, anayasacılık hareketleri, demokrasi teorisi ve türleri, kurucu iktidar, kuvvetler ayrılığı, hükümet ve seçim sistemleri, siyasal partiler, insan hakları gibi teorik konuları ve kavramları ele alır.

Türk Anayasa Hukuku: Türkiye’deki anayasacılık hareketleri, yürürlükteki Anayasa’nın temel ilkeleri, yasama-yürütme-yargı fonksiyonları, TBMM’nin kuruluşu-toplanması-tatili, milletvekillerinin hukuki statüsü, yürütme organının fonksiyonu ve teşekkülü, yargı organının fonksiyonu ve bağımsızlığı ve yüksek mahkemeler, Anayasa’nın yapımı ve değiştirilmesi gibi konuları ele alır.

Türkiye’de biçimsel anlamda ilk anayasa Belçika ve Prusya Anayasalarından esinlenerek hazırlanan 1876 tarihli Kanun-i Esasî’dir. Millî mücadele yıllarında hazırlanan 1921 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, Kanun-i Esasî henüz resmî olarak ilga edilmediği için 24 maddelik kısa bir metin olarak hazırlanmıştır. Millî egemenlik ilkesine dayalı olan Teşkilât-ı Esasiye Kanunu; yasama ve yürütme kuvvetlerinin TBMM’de toplandığını, TBMM’nin bakanlara yön gösterebileceğini ve gerektiğinde de onları değiştirebileceğini belirtmiş ve yerinden yönetim ilkesini kabul etmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra hazırlanan; 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunundan farklı olarak insan hak ve özgürlüklerine yer veren 1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu, millî egemenlik teorisine yer vermiş, devletin temelini teşkil etmiş ve yasama-yürütme-yargı kuvvetlerinin TBMM’de toplanmasını öngörmüştür. 27 Mayıs 1960 askerî darbesinin ardından kurucu meclis tarafından hazırlanan 1961 tarihli Anayasa, Teşkilatı Esasiye Kanunu’ndan farklı olarak kuvvetler birliği yerine kuvvetlerin yumuşak ayrılığını benimsemiştir. 1961 Anayasası; devlet otoritesi karşısında temel hak ve hürriyetlere öncelik vermiş, hukuk devlet ilkesi güvence altına alınmış ve aynı zamanda Anayasa Mahkemesi kurulmuştur.

12 Eylül 1980 askerî darbesinin ardından Danışma Meclisi tarafından hazırlanıp, Millî Güvenlik Konseyi tarafından ilgili değişiklikleri yapılan 1982 Anayasası; devletin fonksiyonlarını yasama-yürütme-yargı organları arasında dengelemek suretiyle ılımlı ve iş birliğine dayalı kuvvetlerin ayrılığı sistemini benimsemiştir. Hâlen yürürlükte olan 1982 Anayasası çerçevesinde; yasama yetkisi ve görevi TBMM’ye, yürütme yetkisi ve görevi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu’na, yargı yetkisi ve görevi Türk Milleti adına bağımsız yargı organları tarafından kullanılmaktadır. 1961 Anayasası’nda kıyasla temel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı 1982 Anayasası, temel ilkeleri Atatürk milliyetçiliğine bağlılık, millî devlet, insan haklarına bağlılık, demokratik devlet, laik devlet, sosyal devlet, hukuk devleti ve kanun önünde eşitlik ilkeleridir.

İdare Hukuku

idare; yasama tarafından konulan kamu hukuku kuralları çerçevesinde kamu hizmetlerini yürütmekle görevli, yürütme organı içerisinde yer alan ve onun bir uzantısı olan ve tüm kamu görevlilerini kapsayan bir yönetim birimidir. İdare görevleri ve kurumlarıyla bir bütündür.

İdare hukuku; yasama ve yargı erkleri dışında kalan tüm kamu kuruluşlarını, bu kuruluşların fonksiyonlarını, teşkilatlarını, yetki ve görevlerini, idari denetimini ve kişilerle olan ilişkilerini, kamu görevlilerini, kamu mallarını ve idari yargıyı konu edinen kamu hukuku dalıdır. Kendine özgü bir hukuk dalı olan idare hukuku; hem özel hukuktan hem de kamu hukuku dallarından bağımsızdır. Siyasi yapı bakımından üniter bir devlet olan Türkiye’de idari yapı, merkezi yönetim ve yerinden yönetim şeklinde ikiye ayrılır.

Kamu hizmetlerinin devlet tüzel kişiliğinde toplanması hâlinde merkezî yönetimden söz edilir (Esener, 2002, s. 251). Merkezî yönetim; merkez teşkilatı ve taşra teşkilatı olmak üzere iki kısma ayrılır. **Merkez teşkilatı;** Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlıklardan oluşmaktadır. Sayıştay, Danıştay, Yüksek Askeri Şura, Millî Güvenlik Kurulu ve Devlet Planlama Teşkilatı merkez teşkilatın yardımcı kuruluşları arasında yer alan kuruluşlardandır. Yardımcı kuruluşlar temelde hükümet ve bakanlıklara görevlerini yerine getirirken yardımcı olmak ve onlara görüş bildirmek amacıyla kurulmuştur. Anayasa’nın 126’ncı maddesi çerçevesinde coğrafi durumuna, iktisadi şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre ayrılmış olan **taşra teşkilatı;** bölge yönetimi, il yönetimi ve ilçe yönetimi şeklinde örgütlenmiştir.

Hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları; belirli bir kamu hizmeti alanının kanunla ayrılarak örgütlenmiş özerk bir kuruluşa bırakılmasıdır. Bu kuruluşlara üniversiteler, **KİT’ler, TRT, TÜBİTAK, ÖSYM, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu** örnek gösterilebilir (Demir ve Deryal, 2013, s. 137; Esener, 2002, s. 253). **Anayasanın 127’nci maddesine göre yerel yönetimler; “il, belediye ve köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere, kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir”.** Türkiye’de yerel yönetimler il özel yönetimi, belediye yönetimi ve köy yönetimi olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. İdarenin hukuki sonuç doğuran tek taraflı işlemlerine idari işlem, iki taraflı olarak yaptığı işlemlerine de **idari sözleşme** denir.

Kamu malı; “kamu idare ve kurumlarının gerek kamunun doğrudan kullanımına ayrılmış, gerekse nitelikleri gereği veya hizmetin amacına uygun düzenlenmiş olmak koşulu ile kamu hizmetine özgülenmiş malların tümü kamu malıdır (Gözübüyük, Tan, 2010, s. 1076-1077)”. Kamu malları haczedilmez ve devredilemez. İdare yargısal denetime tabi olduğu için idarenin her tür işlem ve eylemlerine karşı yargı yolu açıktır. Bu noktada idari uyumsuzluklar idare mahkemelerinde ve yüksek yargı organı olan Danıştay’da, mali işlem ve eylemlerle ilgili uyumsuzluklar Sayıştay’da çözümlenir.

İdari uyumsuzluklara yönelik idari davalar; iptal davası, tam yargı davası ve idari sözleşmelerden doğan davalar şeklinde üç ana grup altında incelenebilir. İptal davası; idarenin yetki, şekil, sebep, konu ve amaç yönünden hukuka aykırı olan bir kararının ve işleminin iptal edilmesi için açılan davadır. Tam yargı davası; idarenin karar ve işlemleri yüzünden hakkı ihlal edilen veya zarara uğrayan kişinin hakkın iade edilmesi veya uğradığı zararın tazmin edilmesi için açtığı davadır. İdari sözleşmelerden doğan davalar; idarenin egemenlik hakkını kullanarak yaptığı sözleşmelerle ilgili uyumsuzluklardan doğan davalardır. Her üç dava türü de idare mahkemeleri tarafından karara bağlanır.

Ceza Hukuku

Ceza hukuku, toplum düzenini bozan ve suç olarak nitelendirilmesi gereken davranışları ve bu davranışlar karşılığında uygulanacak yaptırımları belirleyen kamu hukuku dalıdır (Özgenç, 2012, s. 33; Esener, 2002, s. 254). Bu yönüyle ceza hukukunun konusunu suç ve cezalar oluşturur. Ceza hukuku bakımından suç, ceza kanununun yasakladığı ve başkalarının hakkını ihlal eden eylemlerdir. Ceza, suç karşılığında öngörülen yaptırımlardır (Centel vd., 2014, s. 3-4). Türkiye’de Batılı anlamda ilk ceza kanunu Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra 1840 yılında Fransa’dan iktibas edilen Ceza Kanunnamesi’dir. Yeni Türk Ceza Kanununa göre yaptırımlar; hapis, adli para cezası ve güvenlik tedbirleri şeklinde belirlenmiştir.

Yeni Türk Ceza Kanununa göre yaptırımlar; hapis, adli para cezası ve güvenlik tedbirleri şeklinde belirlenmiştir. 2004 yılında Anayasa’da yapılan değişiklikle idam cezası kaldırılmıştır. Hapis cezaları; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, müebbet hapis cezası ve hapis cezası şeklindedir. Adli para cezası; hâkim tarafından kişinin sosyoekonomik durumu göz önünde bulundurularak tespit edilir (Güriz, 2006, s. 119). Temel dayanağı Türk Ceza Kanunu olan **maddi ceza hukuku**; cezalandırılabilmenin maddi şartlarını ve hukuki sonuçlarını inceler. Temel dayanağı 1414 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu olan **şekli ceza hukuku (ceza muhakemesi hukuku)**; bir kişinin suç işleyip işlemediğinin nasıl tespit edileceğini, yargılamanın nasıl yapılacağını, cezanın nasıl verileceğini inceler. Temel dayanağı 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun olan **infaz hukuku**; hükmedilmiş ceza ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesine ilişkin temel kural ve kurumları inceler.

Ceza hukukun bir alt dalı olmasa da ceza hukuku, kriminoloji ile yakın ilişki içerisinde. Zira kriminolojinin (suç biliminin) çalışma alanını ceza hukuku belirler. Bu çerçevede kriminoloji; sosyal bir olay olarak suç olayını ve suçun nedenlerini inceleyen bilim dalıdır.

İnsancılık ilkesine göre; suçu işleyen bireyler hakkında uygulanacak işlemler insancıl olmalıdır. Bu ilke yalnızca yargılama yapılması ile sınırlı olmayıp, verilecek cezanın türü ve infazı için de geçerlidir. Çağdaş ceza hukukunda kişisel ve kusura dayalı sorumluluk geçerlidir. Bu bakımdan kusur ilkesine göre; failin cezalandırılması kusurlu olmasına bağlıdır ve faile ancak kusuru oranında ceza verilebilir. Kusur ilkesinin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkan ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi gereğince; herkes kendi işlediği suçtan sorumlu olduğu için hiç kimse bir başkasının işlediği suçtan dolayı suçlanamaz ve yargılamaz. **Masumiyet karinesine göre**; suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.

Vergi Hukuku

Vergi hukuku; “vergi ödevinin niteliğine, vergi borcunun doğması ve sona ermesine, vergi ödevine aykırı davranışlara uygulanacak yaptırımlara, vergi ödevinin yerine getirilmesinden kaynaklanan anlaşmazlıkların/uyuşmazlıkların çözümüne ve yükümlü haklarına ilişkin maddî ve/ya da şeklî hukuk kuralları aracılığıyla ulaşılması istenen hak ve adalet duygusu/olgusu/algısıdır.

Vergi genel hukuku; vergi sistemi içerisindeki tüm vergilere uygulanacak temel ilkeleri ve kuralları, vergi borcunun ve bu borçtan kaynaklanan vergi ilişkisinin niteliğini, vergilendirme sürecini, vergi cezalarını ve vergi uyuşmazlıklarının idari ve adli süreçte çözümü ile vergi borcunun cebren tahsilini düzenler.

Vergi usul hukuku; vergilendirme ilkelerini, vergi ilişkisinden doğan hak, yetki ve ödevlerin kullanılma şekillerini gösteren kurallardan oluşur. Türk Vergi Hukuku’nda vergi usul hukukunun kaynağı, 213 sayılı Vergi Usul Hukuku’dur.

Vergi ceza hukuku, ceza hukukunun kendine özgü kurumlarından faydalanarak, vergilemeye ilişkin suç ve kabahatleri ve bunlara ilişkin yaptırımları düzenler.

Vergi yargılama hukuku; idareyle mükellef arasında ortaya çıkan ve idari süreçlerle çözümlenemeyip yargıya götürülen vergisel uyuşmazlıkların, vergi yargı organlarınca kesin olarak çözümlenmesine ve sonuçlandırılmasına yöneliktir.

Vergi icra hukuku, devletin kamu gücüne dayanan gelirlerinin -mükellefler tarafından yasal süresinde ödenmemesi halinde- güvence altına alınmasını, ödenmesini ve cebren tahsilini düzenler. Vergi icra hukukunun kaynağı, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun’dur.

Uluslararası vergi hukuku; birden fazla devleti ilgilendiren vergi ve vergiden doğan ilişkileri düzenleyen ve bu amaçla uluslararası hukuk ilkelerine göre yapılan vergi andlaşması hükümlerini inceler.

Vergi hukukunun ana çalışma sahasını oluşturan **vergileme ilişkisi**; kural olarak vergi borçlusu ile vergi alacaklısı arasında cereyan eden iki taraflı bir ilişkidir. **Vergilendirme yetkisi**; devletin egemenlik hakkına dayanarak, vergi almasını sağlayan yasal ve fiili güçtür. Bazı durumlarda, verginin alacaklı vergi idaresine ödenmesi ve şekli ödevlerin yerine getirilmesi bakımından vergi mükellefi yerine üçüncü kişiler sorumlu olmaktadır (Bilici, 2012, s. 51). **Bunlara vergi sorumlusu** denir. Üzerinden vergi alınan **şeye verginin konusu** denir. **Vergi doğuran olay**; vergi alacağının

doğması için, verginin konusu ile mükellef arasında ilişkinin kurulmasıdır. **Verginin matrahı**; verginin hesaplanması için dayanan temeldir ve her verginin kendine ait matrahı vardır. **Vergi tarifesi**; vergi borcunun hesaplanabilmesi için vergi matrahına uygulanacak ölçüdür. **Vergi oranı**, vergi tarifesinin temel unsuru olup; vergi ünitesinden alınan miktarın yüzde veya binde olarak belirtilmesidir.

Devletler Hukuku

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38'inci maddesi gereğince devletler hukukunun başlıca kaynakları; uluslararası antlaşmalar, uluslararası örf ve âdet kuralları, uluslararası yargı organlarının kararları, mahkeme kararları, hukukun genel ilkeleri ve doktrindir.

Devlet; bir nüfusu, ülkesi ve diğer ülkelerle bağımsız olarak ilişki kurma ehliyeti olan devletler hukuku kişisidir. **Uluslararası kuruluş**, devletler tarafından kurulan ve fakat onlardan bağımsız olarak çalışan uluslararası kişiliklerdir. **Milletlerarası toplum**, egemen, eşit ve bağımsız devletlerin toplumu olup, bir toplum üyesinin diğerine hukuki anlamda üstünlüğü yoktur. Devletler hukuku bakımından hak; devletler hukukunun tanımladığı ve sunduğu menfaatlerdir. **Antlaşma (muahede)**; iki veya daha fazla devletin veya uluslararası kuruluşun aralarında hak ve yükümlülük doğuran bir hukuki ilişkiyi tesis etmek, değiştirmek ve sonlandırmak amacıyla devletler hukukuna uygun olarak yaptıkları yazılı irade uyuşmasıdır. Devletler açısından ikincil öneme sahip olan ve nispeten daha az resmî işlem gerektiren antlaşmalara **anlaşma**; çoğunlukla önemli ve kural koyucu çok taraflı antlaşmalara **sözleşme**; uluslararası yaşamı düzenleyen temel ve kurucu nitelikli antlaşmalara **şart**; sınırlı nitelikteki antlaşmaları veya bir ana antlaşmayı tamamlayan ve ayrıntılarını düzenleyen antlaşmalara **protokol** denir.

Devletlerarasında hak eşitliği ilkesi çerçevesinde yapılan **uluslararası antlaşmalar**, devletlerarasında hukuki ilişki kurmak, bu ilişkiyi değiştirmek veya var olan hukuki ilişkiyi sona erdirmek amacıyla yapılan antlaşmalardır. **Uluslararası örf ve âdet kuralları** ise sürekli uygulama, kuralların doğruluğu ve haklılığı konusunda uluslararası düzeyi olan inanç unsurlarında oluşmaktadır. Devletler hukuku bakımından özellikle öneme sahip olan **uluslararası yargı organlarının** kararlarına, Uluslararası Adalet Divanı'nın kararları örnek olarak gösterilebilir. Aynı zamanda ulusal mahkemelerin kararlarının devletler hukuku bağlamında içtihat değerine ulaşması halinde **mahkeme kararları** da başlıca kaynaklar arasında gösterilebilir. **Doktrin**; devletler hukuku çerçevesinde otorite olarak kabul edilen hukukçuların görüşlerine.

Ünite12

MEDENİ HUKUK

Medeni hukuk özel hukukun temelini oluşturur. Kişiliğin elde edilmesinden sona ermesine kadar geçecek olan sürede, ticari ilişkiler dışında kalan özel ilişkileri içine alan geniş kapsamlı bir hukuk dalıdır. Nitekim kişinin doğumu, ana-babasının velayeti altında bulunması, ehliyet, nişanlanma, evlenme, boşanma, mal sahibi olma, ölüm ve miras bırakma gibi toplum içinde yaşaması bakımından bir değer ve hüküm ifade eden bütün eylem ve davranışlarını, işlem ve ilişkilerini düzenleyen hukuk kurallarının bütünüdür. Cumhuriyetin ilanından sonra Türk Medeni Hukuku'nun dayanağını **4 Ekim1926** tarihinde yürürlüğe giren 743 sayılı Medeni Kanun oluşturur. Hâlihazırda uygulanmakta olan 4721 sayılı Türk Medeni Kanun ise 2001 yılında yürürlüğe girmiştir.

Kişiler Hukuku

Kişiler hukuku da kişiliğin kazanılmasından, kişinin ehliyetine, kişi hâllerine, kişinin ismine, ikametgâhına, diğer kişilerle olan hısımlık ilişkilerine, kişiliğin korunmasına ve kişiliğin sona ermesine kadar tüm hususları düzenleyen medeni hukukun alt dalıdır. Kişiler hukuku öncelikle kişi ehliyetlerini düzenlemektedir. Buna göre hak ehliyeti gereği tüm insanlar hukuk düzeninin sınırları içerisinde haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler. Gerçek kişiler bakımında sadece doğmuş olmak hak ehliyetini kazanmak için gerekli ve yeterlidir. Hatta sağ doğmak koşuluyla cenin dahi hak ehliyetine sahiptir. Tüzel kişilerin hak ehliyeti ise, kanunda öngörüldüğü şekilde kurulmuş olmalarıyla başlar. Tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler

Aile Hukuku

Aile, toplumun doğal ve temel birimidir ve devlet tarafından korunma hakkı vardır (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 16/3. m). Aile hukuku toplumsal hayat açısından önemli bir kurum olan aileyi ve kişilerin aile içi ilişkilerini düzenleyen hukuk dalıdır. Nişanlanma, evlenme, boşanma, evlenmenin genel hükümleri (evlilik hukuku), ana – baba ve çocuklar arasındaki hukuki bağ (nesep), evlilik dışı çocukların durumu, tanıma, babalık davası, evlat edinme, velayet ve vesayet konuları aile hukuku kapsamına girer.

Miras Hukuku

Ölen kişinin malvarlığının yazgısını konu edinen medeni hukuk dalıdır. Miras hukuku gerçek kişinin ölümünden sonra onun para ile ölçülebilen hak ve borçlarının (terake) kimlere, ne şekilde geçeceğini düzenler.

BORÇLAR HUKUKU

Borçlar hukuku medeni hukukun ayrılmaz bir parçasıdır. Borçlar hukuku genel ve özel olmak üzere iki bölümden oluşur. Borçlar genel hukuku eşit taraflar arasındaki borç ilişkilerini düzenleyen bir özel hukuk dalı olarak borç ilişkisinin kaynakları, tabi olduğu hükümler, borçların sona ermesi, borçların neveleri ve alacağın temliki ile borcun nakli hususlarını düzenler. Borçlar özel hukuku ise uygulamada en sık rastlanan satım, kira, hizmet,bağışlama, vekâlet, ödünç gibi sözleşme türlerine uygulanacak olan özel hükümleri düzenler.

TİCARET HUKUKU

Ticari nitelikteki borç ilişkilerini düzenleyen özel hukuk dalına ticaret hukuku denir. Hâlihazırda uygulanmakta olan 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu 2012 yılında yürürlüğe girmiştir. Ticaret hukuku ticari hayatın ihtiyaç ve gereklerinden doğmuştur. Ticari işlerde güven, kolaylık ve hız ayrıca önemlidir. Ticaret Kanunu sistematik olarak başlangıç ve son hükümler dışında altı kitaptan oluşur. 1. **Birinci kitap**, ticari işletme hukukunu 2. **İkinci kitap**, şirketler hukukunu 3. **Üçüncü kitap**, kıymetli evrak hukukunu 4. **Dördüncü kitap**, taşıma hukukunu 5. **Beşinci kitap**, deniz ticareti hukukunu 6. **Altıncı kitap** ise sigorta hukukunu düzenler.

Ticari İşletme Hukuku

Konusu genel olarak ticari işletme, merkez ve şube kavramları, ticari işletmenin konu olduğu hukuki işlemler, ticari iş, tacir, ticaret sicili, ticaret ünvanı, işletme adı, ticari defterler, haksız rekabet, pazarlamacı, acente, simsar gibi tacir yardımcıları ve cari hesap oluşturur.

Şirketler Hukuku

Konusu ticaret şirketleri oluşturur. Şirketler, iki yahut daha fazla kişinin iktisadi bir amaca ulaşmak maksadıyla oluşturdukları topluluklardır. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda ticaret şirketleri sayılmıştır. Bunlar; kolektif şirket, komandit şirket, anonim şirket, limitet şirket ve kooperatiflerdir. Ortaklarına kar sağlamak için kurulmuş olan ve tüzel kişiliği haiz bu şirketlerden kolektif ve komandit şirketler kişi ortaklığı iken, anonim ve limitet şirket ise sermaye ortaklıklarıdır. İşte şirketler hukuku, adı geçen tüm bu şirketlerin kuruluşunu, işleyişini, ortakların hak ve borçlarını ve ortaklığın sona ermesini düzenleyen hukuk kurallarından müteşekkildir.

Kıymetli Evrak Hukuku

Hakkın senede bağlı olduğu, senetsiz devredilemeyeceği ve senet üzerindeki hakkın ancak senetle birlikte tasarrufa konu olabileceği senetlere **kıymetli evrak** adı verilir. **Nama yazılı senet**, belirli kişi namına yazılmış, onun emrine kaydını içermeyen ve hukuki açıdan emre yazılı senetlerden sayılmayan senetlerdir. Emre yazılı olan ve hukuki açıdan böyle sayılan senetlere **emre yazılı senet** adı verilir. Emre yazılı senetlerin devri, senedin arka yüzüne yazılan beyan ve senedin teslimi ile yani ciro ile gerçekleşir. Kimin elinde ise onun hak sahibi sayıldığı senetlere de **hamile yazılı senet** denir. Hamile yazılı senetler teslim yoluyla devredilir.

Taşıma Hukuku

TTK, kara yolu ve demir yolu ile yapılan ancak uluslararası sözleşmelerin uygulama alanına girmeyen eşya taşımaları, yolcu taşımaları, taşıma eşyası taşınması, değişik tür araçlarla yapılan çoklu (multimodal) taşımalar ve taşıma komisyoncusu hakkında ortak kurallar içermektedir.

Deniz Ticareti Hukuku

Deniz yolu ile yapılan yolcu ve yük taşımacılığının kendine özgü kavram ve sorunlarına ilişkin kuralları içeren hukuk dalıdır. Birden fazla kişinin aralarında yaptıkları bir sözleşmeye dayanarak müşterek mülkiyet şeklinde sahip oldukları gemiyi deniz ticaretinde kullanmak ve menfaat sağlamak için oluşturdukları yapıya donatma iştiraki denir. Donatma iştirakinin tüzel kişiliği yoktur. Bununla birlikte tacirlere ilişkin hükümlere tabidir.

Sigorta Hukuku

Sigortalayan ve sigorta ettiren taraflar arasında karşılıklı hak ve yükümlükleri düzenleyen belgeye **sigorta poliçesi** denir. **Sigorta poliçesi bir özel hukuk sözleşmesidir.** Belirli süreyle yapılır.

DEVLETLER ÖZEL HUKUKU

Vatandaşlık ve yabancıların hukuksal durumları ile bünyesinde yabancılik unsuru taşıyan hukuki uyumsuzlukların çözümüne ilişkin kuralları içeren **hukuk dalına devletler özel hukuku** denir. **Yabancılik unsuru** ile kast edilen şey, Türk hukuku dışında başka bir hukuk sistemi ile olan bağlantıdır. Devletler özel hukuku yabancılik ögesi taşıyan sorunu çözmez. Sorun yaşıtan uyumsuzluğun hangi ülkenin kanunları ile çözüleceğini belirler. Devletler özel hukuku üç temel konuyu ele almaktadır. Bunlar; vatandaşlık hukuku, yabancılar hukuku ve kanunlar ihtilafı olarak devletler özel hukukunun alt dallarıdır.

Vatandaşlık Hukuku Vatandaşlık hukukunun konusunu oluşturan temel kavram tabiiyet (uyruklu) yani vatandaşlıktır. Bir devlete tabiiyet bağı ile bağlı olan kişilere tebaa veya vatandaş denir. Vatandaşlığın kazanılması ve kaybı ancak kanun ile olur. Kanun ile düzenleme yapılırken mütekabiliyet (karşılıklık) esası göz önünde bulundurulur.

Yabancılar Hukuku Bir devletin ülkesinde vatandaşları dışında vatandaşı olmayan kısaca yabancı kişilerinde bulunabileceği gerçeğinden hareketle, bu kişilerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin kuralları düzenler. Diğer bir ifadeyle Türk vatandaşı olmayan kimselerin Türkiye’de bulunmaları dolayısıyla bağlı oldukları hukuk kurallarını inceleyen hukuk dalıdır.

Kanunlar İhtilafı Farklı tabiiyette olan iki veya daha fazla kişi arasındaki hukuki ilişkilere, hangi kişinin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkenin kanunlarının uygulanacağını ve bu tür ihtilafları çözümleyecek olan mahkemenin hangi yer mahkemesi olduğunu inceler. Türk hukukunda bu alanı düzenleyen temel kanun Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’dur.

MEDENİ YARGILAMA HUKUKU

Medeni usul hukukunun asıl konusunu **çekişmeli yargı işleri (nizalı kaza)** oluşturur. Çekişmeli yargı işlerinde davalı ve davacı olmak üzere iki taraf vardır. Çekişmesiz yargı (nizasız kaza) da ise tek bir taraf ve işlemin konusunu oluşturan bir talep söz konusudur. Alacak davaları ve boşanma davaları gibi davalar çekişmeli yargı işlerinden iken, isim düzeltme, vasinin azli ve vakfın mahkeme siciline tescili gibi talepler çekişmesiz yargı işlerindendir. Şayet taraflar isterse uyumsuzluk öncesinde veya sonrasında yapacakları **tahkim sözleşmesi adı** verilen bir anlaşma ile uyumsuzlukların çözümünü devlet yargısına alternatif olarak kendi belirledikleri kişi veya kurullara bırakabilirler.

İCRA – İFLAS HUKUKU

İcra iflas hukukuna takip hukuku veya cebri icra hukuku da denir. **Takip iki şekilde gerçekleşir.** Bunlar cüzi takip (icra) ve külli takiptir (iflas). Cüzi takip kural olarak yalnız takip yaparak borçlunun mallarına haciz koyduran alacaklının yararınadır. Külli takipte ise borçlunun iflasından tüm alacaklılar yararlanır, iflas masası bütün alacaklılara hizmet eder. Mahkeme kararı üzerine icra dairelerinin harekete geçirilmesine ilamlı icra adı verilir. Belirli şartların varlığı hâlinde ise mahkeme kararına gerek olmaksızın icra gerçekleştirilebilir. Buna ise ilamsız icra denir.

İŞ HUKUKU

İş Hukukuna etki eden belli başlı bazı özellikler ve prensipler mevcuttur. Bunlar: 1) İşçilerin korunması ilkesi 2) İş hukukunda işçilerin lehine yorum ilkesi 3) Nispi emredici hükümler ihtiva etmesi. **İş hukuku kural olarak işçilerin hak ve menfaatleri ile ilgilenen bir hukuk dalıdır.** İş hukuku mevzuatı oldukça dağınık olmakla birlikte bu alandaki temeldüzenlemeler 4857 sayılı İş Kanunu ve 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'dur.

Bireysel İş Hukuku Konusunu işçi, işveren, iş yeri, işveren vekili, alt işveren, iş sözleşmesi, iş sözleşmesinin türleri, iş yerinin devri, asgari ücret, çalışma ve dinlenme süreleri, izin hakları, çalışma koşullarının düzenlenmesi, iş sözleşmesinin sona ermesi ve sonuçları, bildirimli ve bildirimsiz fesih gibi hususlar oluşturur. Genel itibarıyla bireysel iş hukuku tek tek işçiler ile işverenleri arasında iş sözleşmesine dayanarak kurulan hukuki ilişkiyi konu edinir.

Toplu İş Hukuku Konusunu ise kolektif düzeyde iş ilişkileri oluşturur. İşçilerin iş kolunda kurduğu sendikalar ile işveren veya işveren sendikaları arasında yapılmış olan toplu iş sözleşmeleri, sendikalar ile sendika üst kuruluşlarının kuruluş ve teşkilatı, toplu iş uyuşmazlıkları ve çözüm yolları, grev ve lokavt vb. toplu iş hukukunun konularıdır. Sosyal güvenlik hukuku birtakım sosyal risklere karşı sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetleri kapsayan sistemi kendine konu edinmiş bir hukuk dalıdır.

Ünite13

YARGI FONKSİYONU

Yasama fonksiyonu, genel ve soyut norm koyma, değiştirme ve kaldırma faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Yürütme fonksiyonu, yasama organı tarafından konulan genel ve soyut normların kişi ve durumlara uygulanmasıdır. Yargı fonksiyonu, devletin kurulu hukuk düzeninin devamını ve kişilerin haklarını korunmaya yönelik, uyuşmazlık çözme faaliyetidir. Yasama ve yürütme organı yukarıda yer verilen nitelikte uyuşmazlık çözme faaliyetinde bulunmaz.

Yargı fonksiyonu genel olarak şu aşamalardan geçerek işler; 1) Kurallarına uyulması gereken bir hukuk düzeni bulunmalıdır. 2) Hukuk düzeninin ihlal edildiğine ilişkin bir iddia bulunmalıdır. 3) Hukuk düzeninin ihlal edilmesinin ya resen (yargı organlarınca kendiliğinden) ya da şikâyet veya talebe bağlı olarak giderilmesi istenmelidir. 4) İddiaların gerçekliğinin araştırılması ve tespitin yapılması gerekir. 5) Hukuk düzeni gerçekten ihlal edilmiş ise, ihlalin giderilmesi ve bozulan hukuk düzeninin yeniden tesisi için hukuk düzeninin tepkisi olan yaptırım (=müeyyide) uygulanır.

YARGI ORGANININ YASAMA VE YÜRÜTME KARŞISINDA BAĞIMSIZLIĞINI SAĞLAMAYA YÖNELİK ÖNLEMLER

Mahkemelerin Bağımsızlığı İlkesi

Anayasa'nın 138. maddesi I. fıkrası "Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler" biçiminde düzenlenmiştir. Düzenleme ile hâkimlerin bağımsız olduğu belirlenmiş ve nasıl hüküm verecekleri belirlenmiştir. Ancak, bu belirleme de yeterli değildir. Anayasa'nın 138. maddesi II. fıkrası "Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz". Anayasa'nın 138. maddesi IV. Fıkrası "Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz" hükmüne yer vermektedir. 138. maddesinin V.fıkrasında yargı kararlarının uygulanması garanti altına alınmıştır. Maddeye göre, "Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez".

Yargıç Teminatı (Hâkimlik Teminatı)

Anayasa, yargıç teminatını 139. maddede düzenlemiştir. Maddeye göre yargıçlık teminatının unsurları şu şekildedir: 1) Hâkim ve savcılar azlolunamazlar 2) Kendileri istemedikçe Anayasa'da gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamazlar (Anayasa'nın 140. maddesi IV. fıkrasına göre altmışbeş yaş) 3) Bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamazlar. Ancak, Anayasa'nın 159. maddesi VIII. fıkrası özlük işleri ile ilgili olarak Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nu yetkilendirmiştir. Maddeye göre özlük işleri ile

ilgili olarak, “Kurul, adlî ve idarî yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini” yapar. Anayasa’nın 159. maddesine göre Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK), “mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar” (I. fıkra). HSYK, “yirmi iki asıl ve on iki yedek üyeden oluşur; üç daire hâlinde çalışır” (II. fıkra). HSYK’nın başkanlığını Adalet Bakanı yapar (III. fıkra I. cümle).

HSYK üyeleri, nitelikleri ve seçimleri şu şekildedir:

☐ Adalet Bakanı (Başkan) ☐ Adalet Bakanlığı Müsteşarı ☐ Yükseköğretim kurumlarının hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından Cumhurbaşkanınca seçilen 4 asıl üye

☐ Yargıtay üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulunca seçilen 3 asıl 3 yedek üye

☐ Danıştay üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca seçilen 2 asıl 2 yedek üye

☐ Türkiye Adalet Akademisi üyeleri arasından Türkiye Adalet Akademisi Genel Kurulunca seçilen 1 asıl 1 yedek üye

☐ Birinci sınıf olup birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adli yargı hâkim ve savcılar arasından, adli yargı hakim ve savcılarınca seçilen 7 asıl 4 yedek üye

☐ Birinci sınıf olup birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idari yargı hâkim ve savcılar arasından idari yargı hakim ve savcılarınca seçilen 3 asıl 2 yedek üye

HSYK üyeleri 4 yıl için seçilirler ve süresi bitenler yeniden seçilebilirler (Anayasa m. 159/f.3).

HSYK üyeleri 4 yıl için seçilirler ve süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

YARGI SİSTEMİ, MAHKEME KAVRAMI, KANUNİ HÂKİM GÜVENCESİ VE TABİİ HÂKİM (DOĞAL YARGIÇ) İLKESİ

Yargı sistemleri bakımından modern dünyanın benimsediği iki temel sistem bulunmaktadır. Yargı birliği ve yargı ayrılığı sistemleri. Yargı birliği sistemi, AngloSakson ülkelerinde uygulanan sistemdir. İngiltere, ABD, Kanada, Avustralya gibi ortak hukuk (common law) sisteminin geçerli olduğu ülkelerde görülür. Bu sistemde, idareye karşı açılacak davalar ile özel hukuk kurallarına göre açılacak bütün davalar aynı hukuka tabi olur ve tek bir yargı kolunda görülürler. Aynı yargı kolunda bazı mahkemelerin belirli alanda uzmanlaşmış mahkemelerde görülmesi yargı ayrılığı sisteminin olduğu anlamına gelmez. ***Kanuni hakim, kanuna göre kurulmuş mahkemede, görev ve yetkisi kanunla belirlenmiş, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla belirlenmiş mahkemenin hâkimidir.*** Yargı ayrılığı sisteminde ise davanın tarafları veya dava konusuna göre, farklı yargı kollarının kurulmuş ve görevlendirilmiş olduğu görülür. Bu sistem, Kıta Avrupası (Kara Avrupası) sistemi olarak da bilinir. Almanya, Fransa, Türkiye, İtalya bu sistemin örnekleridir. Bu sistemde idari davalar için ayrı bir idari yargı kolu, adli davalar için adli yargı kolu gibi farklı yargı kolları bulunur.

Anayasa’ya göre, mahkemelerin kurulması ve kaldırılması kanunla gerçekleştirilebilir. Yasama organının TBMM olduğu hatırlanacak olursa, mahkemelerin kurulması ve kaldırılması TBMM tarafından çıkarılacak kanunlarla mümkün olabilir. Yargı organı ve idare, ihtiyacı görüp yeni bir mahkeme kuramaz, kurulmuş olan mahkemeyi kaldıramaz.

Tabii hâkim ilkesi, çözüme kavuşturulacak olan uyuşmazlık henüz ortaya çıkmadan önce yürürlükteki kanunlarla yetkisi ve görevi önceden belirlenmiş olan hâkimin o yargılamayı yürüteceğine ilişkin ilkedir. Burada, uyuşmazlık ortaya çıkmadan önce yargılamayı yapacak hâkimin kanunla belirlenmiş olduğu anlaşılmalıdır.

Mahkemelerin Sınıflandırılması

Geniş anlamda mahkemeler, yargı fonksiyonu ile ilgili görevleri yerine getiren bütün kurum, merci ya da kurulları ifade eder. Hakem mahkemeleri, bazı üst kurullar, kamu hesaplarını denetleyen ve kesin hüküm veren Sayıştay ve benzeri kurumlar da geniş anlamda mahkeme olarak değerlendirilir.

Dar anlamda mahkemeler, devletin bir fonksiyonu olan yargı fonksiyonunu yerine getirmek üzere görevlendirilen yargı yerleridir. Açıklamak gerekirse, adalet dağıtımı ile görevlendirilmiş yargı yerleridir. Asliye Hukuk Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, İdare Mahkemeleri, Ağır Ceza Mahkemesi, Asliye Ceza Mahkemesi, İcra Mahkemesi gibi örnekler dar anlamda mahkemelerdir. Mahkeme denildiğinde akla gelmesi gereken bu dar anlamda mahkemelerdir.

Kuruluş ve çalışmalarına göre mahkemeler, yalnızca tek hâkimin görev yaptığı tek hâkimli mahkemeler ve birden fazla hâkimin görev yaptığı çok hâkimli (toplu) mahkemeler olarak ayrılırlar.

Yargı sistemine ilişkin bulundukları derecelere göre mahkemeler birinci derece (eski dilde bidayet) mahkemeleri, ikinci derece mahkemeleri (istinaf) ve üst derece mahkemeleri (temyiz) olarak belirlenebilir.

Ağır Ceza Mahkemeleri, Asliye Ticaret Mahkemesi, Yargıtay ile Danıştay Daireleri ve Daire Kurulları, Anayasa Mahkemesi çok hâkimli (toplu) mahkemelerin en bilinen örnekleridir.

UYARI: 2014 yılında 6545 sayılı Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 5320 sayılı Kanun'a eklenen geçici 6. madde ile bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sulh ceza mahkemeleri kaldırılmıştır.

Yargı sistemine ilişkin bulundukları derecelere göre mahkemeler ise birinci derece (eski dilde bidayet) mahkemeleri, ikinci derece mahkemeleri (istinaf) ve üst derece mahkemeleri (temyiz) olarak belirlenebilir. **İlk derece mahkemeleri davayı**, maddi ve hukuki açıdan en başında inceleyip karara bağlayan mahkemelerdir. **İkinci derece mahkemeleri**, ilk derece mahkemesinin kararından sonra, davaya konu uyuşmazlığın maddi ve hukuki açıdan yeniden incelenmesi ile görevlidirler. **Üst derece mahkemeleri** (Yüksek mahkemeler/Temyiz Mahkemeleri) bu mahkemeler, ilk derece mahkemeleri ile ikinci derece mahkemelerinin hüküm ve kararlarının başvuru yolu açık olan kararları üzerinde hukuka uygunluk veya hukuka uygunluk ve maddi olaya uygunluk yönünden incelenmesi ile görevli mahkemelerdir. **Genel görevli mahkemeler**; mahkemenin bulunduğu yargı kolunda geçerli hukuk kurallarını uygulamakla çözülebilecek her türlü dava ve değişik işlere bakan mahkemelerdir. **Uzmanlık mahkemeleri**; bu mahkemelere uzmanlık mahkemesi ya da özel görevli mahkemeler adı verilir. Bu mahkemeler, kanunun belirlediği kişiler ya da belirli bir mesleği yürütenler arasında çıkan, kanunun belirlediği türden uyuşmazlıklara bakan mahkemelerdir. Bu mahkemelere, toplumsal yaşamın karmaşıklaşması ve hukuki uyuşmazlıkların uzmanlık gerektirecek derecede çeşitlenmesi olarak değerlendirilebilir.

YARGILAMANIN UNSURLARI

Hâkimler

Hâkim, mahkemelerde davaları karara bağlayan, görevlerini yerine getirirken bağımsız olarak ve vicdani kanaatlerine göre karar veren, teminatlı kamu görevlileridir. 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 3. Maddesine göre hâkim kavramı;

1. Adli yargıda : Mahkeme başkan ve üyelerini, hâkimleri, Yargıtay tetkik hâkimleri ile Adalet Bakanlığı merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında idari görevlerde çalışan hâkimleri, **2. İdari yargıda** : Mahkeme başkan ve üyelerini, hâkimleri, Danıştay tetkik hâkimleri ile Adalet Bakanlığı merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında idari görevlerde çalışan hâkimleri, ifade eder.

İkinci derece yargı yerlerinde (istinaf mahkemeleri= Bölge İdare Mahkemeleri ve Bölge Adliye Mahkemeleri) ihtiyaç hâlinde ve kanunla öngörüldüğü takdirde ve temyiz mercilerinde kural olarak tetkik hâkimleri bulunur. Tetkik hâkimleri, kendilerine verilen dosyaların incelenmesi ve heyet halinde toplanan dairelerine dosya hakkında rapor ve görüşlerinin sunulması ve karar taslaklarının yazılması ile görevlidirler. Tetkik hâkimleri, uyuşmazlık hakkında doğrudan karar vermezler ancak kararın oluşabilmesi için görüşlerini sunmakla görevlidirler.

Yasaklılık, hâkimin bazı hâllerde davaya kanun gereği bakamamasını ve hukukun uygulayıcısı olarak bu halleri kendiliğinden değerlendirmek ve çekilmek zorunda olmasıdır. HMK 34. madde gereğince hâkimler; Kendisine ait olan veya doğrudan doğruya ya da dolayısıyla ilgili olduğu davada, aralarında evlilik bağı kalksa bile eşinin davasında, kendisi veya eşinin altsoy veya üstsoyunun davasında, kendisi ile arasında evlatlık bağı bulunanın davasında, Üçüncü

derece de dâhil olmak üzere kan veya kendisini oluşturan evlilik bağı kalksa dahi kayın hısımlığı bulunanların davasında, nişanlısının davasında, iki taraftan birinin vekili, vasisi, kayyımı veya yasal danışmanı sıfatıyla hareket ettiği davada yasaklıdır ve kendiliğinden ya da başvuru ile çekinme kararı alarak çekinmek zorundadırlar.

Hâkimin reddi sebepleri HMK 36. maddede sayılmıştır. Ret sebepleri şöylece sayılabilir: a) Davada, iki taraftan birine öğüt vermiş ya da yol göstermiş olması. b) Davada, iki taraftan birine veya üçüncü kişiye kanunen gerekmediği hâlde görüşünü açıklamış olması. c) Davada, tanık veya bilirkişi olarak dinlenmiş veya hâkim ya da hakem sıfatıyla hareket etmiş olması. ç) Davanın, dördüncü derece de dâhil yansoy hısımlarına ait olması. d) Dava esnasında, iki taraftan birisi ile davası veya aralarında bir düşmanlık bulunması.

Cumhuriyet Savcıları

Günlük dilde “savcı” olarak bilinen cumhuriyet savcıları, kamu hukukunun korunması konusunda önemli bir gözetim makamıdır. Bu nedenle kendilerine bütün yurttaşların haklarının korunması ve mahkemeler önünde takibi görevi verildiğinden Cumhuriyet Savcısı adı verilir. Cumhuriyet Savcıları, hâkimlik teminatı esaslarına göre görevlerini yerine getiren ve kamu adına dava açabilen ve davayı takip edebilen adalet mekanizması görevlileridir. Cumhuriyet savcılarının hâkimlerden en temel farkı, görevlerini Adalet Bakanlığının emirleri doğrultusunda yerine getirirler.

Temyiz mercilerinde görev yapan ve savcı ve başsavcı olarak adlandırılan görevliler, yukarıda yer verilen işleri değil, kamu adına kendilerine verilmiş görevleri yerine getirirler. Örneğin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, siyasi partilerin kapatılması için Anayasa Mahkemesi’ne başvurma gibi olağanüstü bir yetkiye sahiptir. Danıştay Başsavcısı, çok önemli davalarda görüşü alınmak zorunda olunan bir makamdır.

Adliye Memurları

Adliye memurları 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu hükümlerine göre atanırlar ve bu Kanun’a göre görevlerini yerine getirirler. Adliye memurları diğer memurlar ile aynı hak ve yükümlülüklerle sahiptirler. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği, adliye memurlarını yazı işleri müdürü, zabıt kâtabi, memur, mübaşir, hizmetli ve diğer görevliler olarak belirlemiştir. Yazı işleri hizmetleri (kalem hizmetleri) bağlı bulundukları hâkim ya da daire başkanının denetimi altında yürütülmektedir.

Yazı İşleri Müdürleri

Yazı işleri müdürlerinin görevleri, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği’nde gösterilmiştir. Yönetmeliğin 6. maddesinin 3. bendi uyarınca yazı işleri müdürünün görevleri aşağıdaki biçimde belirlenmiştir. “**a)** Mahkeme yazı işlerini denetlemek. **b)** Talep halinde gerekçeli karartebliğini sağlamak. **c)** Harç tahsil müzekkerelerini yazmak ve kesinleştirme işlemlerini yapmak. **ç)** Zabıt kâtipleri arasında iş bölümü yapmak. **d)** Dava dilekçesini ve havalesi gereken evrakı havale etmek. **e)** Yönetimi altında bulunan zabıt kâtipleri ve diğer memurları yetiştirmek. **f)** Hukukî başvuru veya kanun yolları incelemesi için dosyayla ilgili gerekli işlemleri yapmak ya da yaptırmak. **g)** Bilirkişilere fiziki ortamda teslimi gereken dosyalarla ilgili işlemleri yerine getirmek. **h)** Harcın hesaplanması ve hukuk mahkemeleri veznesi bulunmayan yerlerde tahsiline ilişkin işlemleri yapmak. **ı)** Dosyaya ait kıymetli evrak ve değerli eşyanın uygun yerde muhafazasını sağlamak. **i)** Yargılamanın bulunduğu aşamanın gereklerini yerine getirmek. **j)** Arşivin düzenli tutulmasını sağlamak. **k)** Teminatın iadesi gereken hallerde gerekli işlemleri yerine getirmek. **l)** Mevzuattan kaynaklanan veya hâkim tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmek.

Zabıt Kâtipleri

Zabıt kâtiplerinin görevleri, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği’nde gösterilmiştir. Yönetmeliğin 6. maddesinin 4. bendi uyarınca zabıt kâtibinin görevleri aşağıdaki biçimde belirlenmiştir. “**a)** Duruşma ve keşiflere katılmak, hâkim tarafından yazdırılanlar ile doğrudan yazılmasına izin verilen beyanları tutanağa yazmak. **b)** Ara kararları yerine getirmek. **c)** Gerekçeli kararları hâkimin bildirdiği şekilde yazmak. **ç)** Yargılaması devam eden dosyaları düzenli ve eksiksiz bir şekilde muhafaza etmek. **d)** Tamamlanıp kesinleşen dosyaları arşive kaldırtmak. **e)** Tarafların dosyaları incelemesine nezaret etmek ve dosya inceleme tutanağını düzenlemek. **f)** Karar ve tutanakları dikkat ve itina ile yazarak imzasız bırakmamak. **g)** Cevabı gelmeyen müzekkerelerin tekidini yapmak. **ğ)** Dizi pusulası

düzenlemek. h) Mevzuattan kaynaklanan veya hâkim ya da yazı işleri müdürünün vereceği diğer görevleri yerine getirmek”. Zabıt kâtiplerinin duruşmada gerçekleştirenleri ve sözlü olarak belirtilen bütün hususları dosyaya eksiksiz olarak işlemesi gerekir. Görevin hassasiyeti nedeniyle taraflardan biri zabıt kâtibinin aleyhine işlemler yapmaması için hâkimlerin reddi müessesinde olduğu gibi zabıt kâtibini reddedebilir.

Mübaşirler

Mübaşirlerin görevleri, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği’nde gösterilmiştir. Yönetmeliğin 6. maddesinin 5. bendi uyarınca mübaşirin görevleri aşağıdaki biçimde belirlenmiştir. “a) Kâtip tarafından hazırlanan ve duruşması yapılacak dosyaları incelenmek üzere duruşma gününden önce hâkime götürmek. b) Günlük duruşma listesini yapmak ve görülebilecek bir yere asmak. c) Duruşma sırası gelenleri duruşma salonuna davet etmek. ç) Duruşmaya alınanların salondaki yerlerini göstermek ve buna uyulmasını sağlamak. d) Yemin verilmesi ve kararın açıklanması başta olmak üzere, duruşma ve keşif esnasında izlenmesi gereken davranış kurallarını taraflara ve ilgililere açıklamak. e) Müzekkereler ve tebligatların ilgili kurum ya da kişilere ulaşmasını sağlamak üzere posta ve zimmet işlemlerini yerine getirmek. f) Duruşmanın gizli yapılması kararı alındığında salonu boşaltmak. g) Hâkimin uygun bulunduğu kişilerin dosyadan fotokopi almasına yardımcı olmak. ğ) Ertelenen duruşma tarihini yazarak taraflara vermek. h) Arşive gitmesi gereken dosyalar ile arşivden çıkarılması gereken dosyalara ilişkin işlemleri yapmak ve arşivi düzenli tutmak. ı) Fiziki ortamda sunulan evrakı en kısa sürede dosyasına düzenli bir şekilde takmak. i) Hâkimin ve yazı işleri müdürünün vereceği diğer görevleri yerine getirmek”.

Hizmetli

Hizmetlilerin görevleri, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği’nde gösterilmiştir. Yönetmeliğin 6. maddesinin 6. bendi uyarınca hizmetlinin görevleri aşağıdaki biçimde belirlenmiştir. “a) Mahkemeye ait alanları tertipli, düzenli ve temiz halde tutmak. b) Mübaşirin olmadığı ya da yetersiz kaldığı zamanlarda ona ait işleri yapmak ve yardımcı olmak. c) Hâkimin ve yazı işleri müdürünün vereceği diğer görevleri yerine getirmek”.

DIĞER YARGI GÖREVLİLERİ

Avukatlar

Yargı faaliyetinin adil bir sonuca ulaşabilmesi için davanın taraflarının haklarını en doğru biçimde kullanabilmeleri ve bunları mahkeme önünde ifade edebilmeleri gerekir. Ancak, herkesin aynı derecede teknik bilgi ve donanım sahibi olduğunu iddia etmek olanaksızdır. Bu nedenle, kişilerin yargılamadan bekledikleri adalet sonucunu alabilmeleri “silahların eşitliği” ilkesinin uygulanması ile mümkündür. **Avukatlar, adaletin tesisinde “üçlü sac ayağı” olarak ifade edilen “savsavunma-yargı”nın savunma kısmını oluşturmaktadır.** Avukatlık serbest bir meslektir ve zorunlu üyelik ve zorunlu aidat usulüne göre üye kabul eden, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olarak görev yapan baroya kayıtlı kişiler tarafından yürütülür. Kanun gereği ve avukatlık mesleğinin katı kurallara bağlanmış olması ile birlikte avukatlık, kâr amacı güden bir meslek değil kamu hizmeti faaliyeti olarak kabul edilir. Avukatlık yapabilmek için Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, Hukuk Fakültesi mezunu olmak, avukatlık stajını tamamlayarak staj bitim belgesi almak, hangi baroya kayıt olunmak isteniyorsa o baro çevresinde ikamet etmek ve avukatlığa engel bir hâli bulunmamak gerekir.

Avukatlığın amacı Avukatlık Kanunu’nun 2. maddesinde açıklanmıştır. “Avukatlığın amacı; hukuki münasabetlerin düzenlenmesini, her türlü hukuki mesele ve anlaşmazlıkların adalet ve hakkaniyete uygun olarak çözümlenmesini ve hukuk kurallarının tam olarak uygulanmasını her derecede yargı organları, hakemler, resmi ve özel kişi, kurul ve kurumlar nezdinde sağlamaktır. Avukat bu amaçla hukuki bilgi ve tecrübelerini adalet hizmetine ve kişilerin yararlanmasına tahsis eder. Yargı organları, emniyet makamları, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadi teşebbüsleri, özel ve kamuya ait bankalar, noterler, sigorta şirketleri ve vakıflar avukatlara görevlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olmak zorundadır. Kanunlarındaki özel hükümler saklı kalmak kaydıyla, bu kurumlar avukatın gerek duyduğu bilgi ve belgeleri incelemesine sunmakla yükümlüdür. Bu belgelerden örnek alınması vekaletname ibrazına bağlıdır. Derdest davalarda müzekkereler duruşma günü beklenmeksizin mahkemeden alınabilir.

Noterler

1512 sayılı Noterlik Kanunu'nun 1. maddesine göre, "Noterlik bir kamu hizmetidir. Noterler, hukuki güvenliği sağlamak ve anlaşmazlıkları önlemek için işlemleri belgelendirir ve kanunlarla verilen başka görevleri yaparlar". Noterler doğrudan yargı faaliyetlerine katılmasalar da hukuki güvenliği sağlamak ve anlaşmazlıkları önlemek üzere hukuki işlem ve tasarrufları belgelendirirler ve mahkemeler bakımından noterlerin düzenlediği belgelerin delil ve ispat bakımından önemi büyüktür. Noterler, avukatlar gibi iş sahiplerinden aldıkları ücretlerle faaliyetini yürütürler.

Ünite14

Anayasa'da söz edilen yüksek mahkemeler şu şekildedir; 1 Anayasa Yargısı-Anayasa Mahkemesi 2 Adli Yargı-Yargıtay 3 İdarî Yargı-Danıştay 4 Askerî Ceza Yargısı-Askerî Yargıtay 5 Askerî İdari Yargı-Askerî Yüksek İdare Mahkemesi 6 Uyuşmazlık Yargısı-Uyuşmazlık Mahkemesi.

ANAYASA YARGISI

Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi olarak tek bir yargı yerinden oluşmaktadır. Anayasa'nın 146. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi 17 üyeden kurulur. Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Kaynağı ve Seçimi.

1 Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından gösterecekleri her boş yer için üçer aday arasından TBMM tarafından gizli oyla seçilen 2 üye

2 Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday arasından TBMM tarafından gizli oyla seçilen 1 üye

3 Yargıtay Genel Kurulunca her boş yer için gösterilecek üçer aday arasından Cumhurbaşkanı'nca seçilecek 3 üye

4 Danıştay Genel Kurulunca her boş yer için gösterilecek üçer aday arasından Cumhurbaşkanı'nca seçilecek 2 üye

5 Askerî Yargıtay Genel Kurulunca her boş yer için gösterilecek üçer aday arasından Cumhurbaşkanı'nca seçilecek 1 üye

6 Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Genel Kurulunca her boş yer için gösterilecek üçer aday arasından Cumhurbaşkanı'nca seçilecek 1 üye

7 Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan, yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği, en az ikisi hukukçu her boş yer için göstereceği üçer aday arasından Cumhurbaşkanı'nca seçilecek 3 üye

8 Cumhurbaşkanı'nın doğrudan belirleyeceği üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından Cumhurbaşkanı'nca seçilecek 4 üye.

Anayasa'nın 147. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi üyeleri on iki yıl için seçilirler ve bir kişi iki defa Anayasa Mahkemesi üyesi seçilemez.

Anayasa Mahkemesi'nin Görev ve Yetkileri

1 Kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasa'ya uygunluğunu şekil ve esas bakımından denetlemek

2 Bireysel başvuruları karara bağlamak 3 Anayasa değişikliklerinin Anayasa'ya uygunluğunu şekil bakımından denetlemek

4 Siyasi partilerin mali denetimini yapmak 5 Siyasi partilerin kapatılmasına veya siyasi partinin devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar vermek

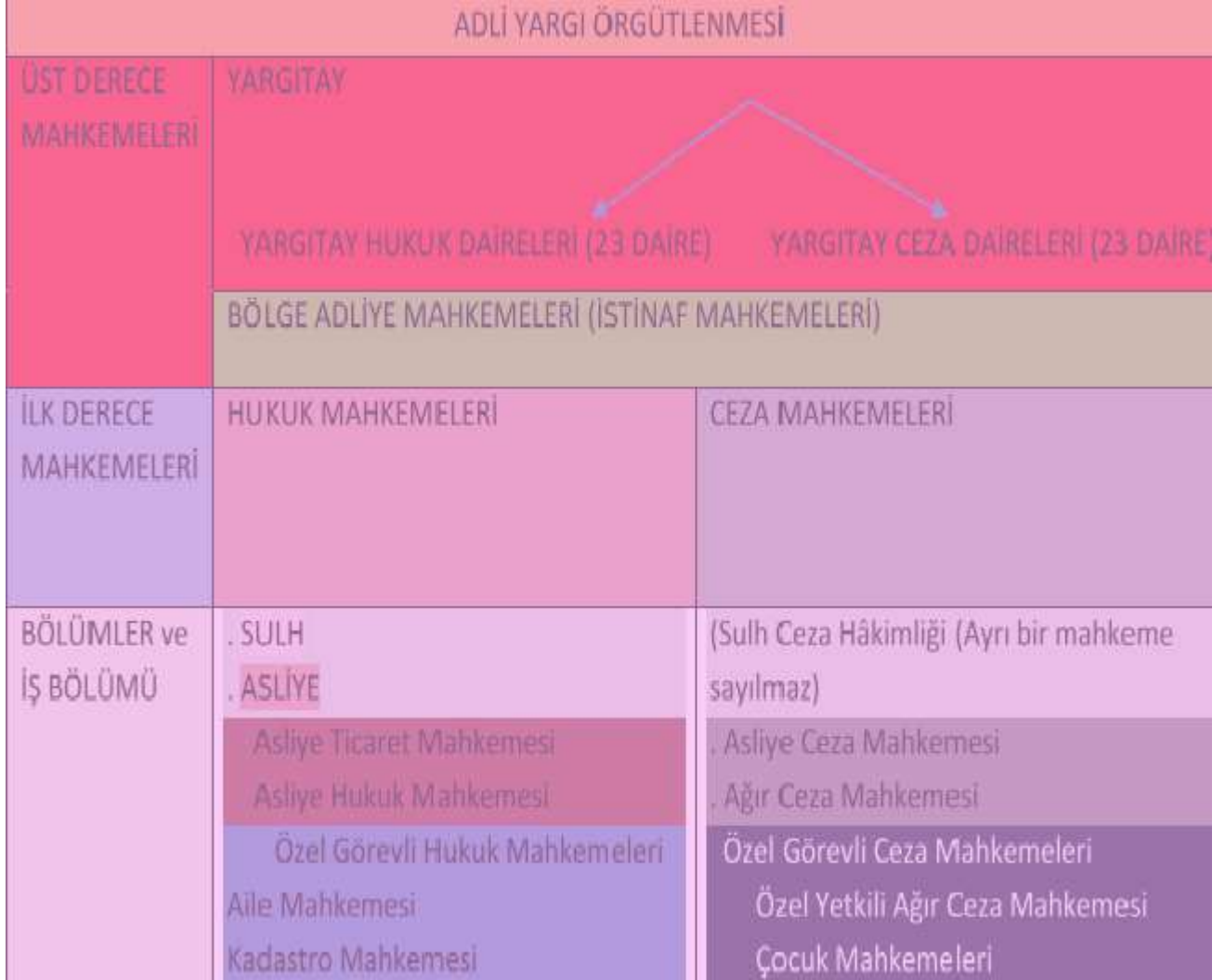
6 Yüce Divan sıfatıyla; Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini,

Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcısı vekilini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'nı görevleri ile suçlardan dolayı yargılamak.

ADLİ YARGI ÖRGÜTLENMESİ

UYARI: Kurulmuş olan her bir mahkemenin ve sulh ceza hâkimliğinin yazı işlerini yürütmek, dosyalarını muhafaza etmek ve tebligatlarını yapmak üzere bir mahkeme kalemi vardır. Mahkeme kalemi, kalem müdürü ve memurlardan oluşur ve çok hâkimli mahkemelerde mahkeme başkanı, tek hâkimli mahkemelerde ve sulh ceza hâkimliğinde hâkimin denetimi altında çalışırlar.

UYARI: Uyuşmazlığın giderilmesi için yargıya başvuran kişiye davacı, karşısında yer alan uyuşmazlığın tarafına ise davalı adı verilir.

Asliye hukuk mahkemeleri diğer mahkemelerin görev alanına girdiği kanunla gösterilmemiş bütün davalara bakmakla görevlidir. Yargının etkinliğini artırmak için bazı uzmanlık (=ihtisas) mahkemeleri de kurulmuştur. Bu uzmanlık mahkemeleri yukarıdaki tabloda Özel Görevli Hukuk Mahkemeleri olarak belirtilmiştir. Uzmanlık mahkemelerinin kurulmadığı yerlerde bu mahkemelerin görev alanına giren yargılamalar da kural olarak asliye hukuk mahkemelerinde görülür.

Sulh hukuk mahkemeleri tek hâkimli bir mahkemedir. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 4. maddesine göre, dava konusu ve tutarına bakılmaksızın; 7 Kiralanan taşınmazların, 9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununa göre ilamsız icra yoluyla tahliyesine ilişkin hükümler ayrık olmak üzere, kira ilişkisinden doğan alacak davaları da dâhil olmak üzere tüm uyuşmazlıkları konu alan davalar ile bu davalara karşı açılan davaları,

7 Taşınır ve taşınmaz mal veya hakkın paylaşılmasına ve ortaklığın giderilmesine ilişkin davaları,

❑ Taşınır ve taşınmaz mallarda, sadece zilyetliğin korunmasına yönelik olan davaları,

❑ Bu Kanun ile diğer kanunların, sulh hukuk mahkemesi veya sulh hukuk hâkimini görevlendirdiği davaları, görürler.

Ağır ceza mahkemesi çok hâkimli (toplu) bir mahkemedir

Ceza Mahkemeleri Asliye Ceza Mahkemesi ve Ağır Ceza Mahkemesi olarak ikiye ayrılır. Ceza yargılamasında genel mahkeme bu mahkemelerdir. Daha önceden var olan sulh ceza mahkemeleri 2014 yılından itibaren sulh ceza hâkimliğine dönüştürülmüştür ve mahkeme sıfatı kaldırılmıştır. Asliye ceza mahkemesi genel görevli tek hâkimli bir mahkemedir. Asliye ceza mahkemeleri kanunla sulh ceza hâkiminin ve ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen bütün konularda görevli mahkemedir.

Ağır Ceza Mahkemesi de Asliye Ceza Mahkemesi gibi ilk derece mahkemelerindendir. Ancak, ağır ceza mahkemesi çok hâkimli (toplu) bir mahkemedir. Bu mahkemede bir başkan ve yeteri kadar üye bulunur. Mahkeme Başkan ve iki üye ile yargılama faaliyeti yapar. Ağır ceza mahkemeleri, kanun tarafından belirlenen ağır cezayı gerektiren suçları yargılamakla görevlidir. Kural olarak, işlenen suç ağırlaştırılmış müebbet, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezasıyla cezalandırmayı gerektiren suçlarla ilgili davalara Ağır Ceza Mahkemesi bakar. Bununla birlikte, Türk Ceza Kanunu'nda ve diğer ceza içeren kanunlarda davanın ağır ceza mahkemesinde görüleceği düzenlenmişse bu durumda da ağır ceza mahkemesi görevlidir. Örneğin, yağma, nitelikli dolandırıcılık, hileli iflas, resmî belgede sahtecilik ve irtikap suçlarına ilişkin yargılama ağır ceza mahkemesinde yapılır.

Özel görevli ceza mahkemeleri ortaya çıkan ihtiyacın bir sonucudurlar.Örneğin, özel yetkili ağır ceza mahkemeleri 2004 yılında kaldırılan Devlet Güvenlik Mahkemelerinin ortaya çıkardığı boşluğu gidermek üzere, tamamen sivil hâkimlerden oluşacak şekilde kurulmuştur. Çocukların kendine özgü durumları nedeniyle, çocukların ceza yargılamasında tek hâkimli çocuk mahkemeleri görevlidir. Bu mahkemelerde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet Savcısı bulunmaz. Çocuklar tarafından işlenen ve ağır cezayı gerektiren suçların yargılamasında ise, ilk derece mahkemesi olarak çok hâkimli çocuk ağır ceza mahkemeleri kurulabilir.

Ayrıca, her il merkezi ve ilçede başsavcılık bulunur. Cumhuriyet Başsavcılığı'nda bir Başsavcı ile yeteri kadar savcı bulunur. Cumhuriyet Başsavcılığı, kamu davasının açılmasına yer olup olmadığına karar vermek, soruşturma yapmak, yargılama faaliyetlerini Cumhuriyet adına izlemek, bunlara katılmak, kanun yollarına başvurmak, mahkeme kararlarının yerine getirilmesi konusunda gerekli işlemleri yapmakla görevlidir.

Bölge Adliye Mahkemeleri (İstinaf) Bölge Adliye mahkemeleri, adli yargı kolunda ikinci derece mahkemelerdir.Bu mahkemeler, iş yoğunluğu ve coğrafi dağılım değerlendirilerek HSYK'nın olumlu görüşü ile Adalet Bakanlığı tarafından kurulur. Adalet Bakanlığı tarafından kurulmaları kanunilik ilkesinin istisnası değildir. Kanun tarafından açıkça Adalet Bakanlığı'na bu yetkinin verilmesi sonucu bu mahkemeler kurulabilmektedir. ***Bölge Adliye Mahkemeleri, iş yoğunluğu ve coğrafi dağılım değerlendirilerek HSYK'nın olumlu görüşü ile Adalet Bakanlığı tarafından kurulur.*** Bölge Adliye Mahkemesinde, en az üç hukuk dairesi ve en az iki ceza dairesi bulunur.

UYARI: İstinaf başvurusunda ilke derece mahkemesi kararı hukuka uygun bulunmaz ise Bölge Adliye Mahkemesi, kararı bozabilir ve yeniden yargılama yapabilir. Oysa temyiz incelemesinde yalnız hukuka uygunluk denetimi yapılırken, Bölge Adliye Mahkemesi maddi olayı ve hukuka uygunluk denetimini bir arada yapabilmektedir. Ancak, istinaf kanun yolu henüz işlerlik kazanmamıştır.

Yargıtay

Yargıtay, adliye mahkemeleri tarafından verilen ve kanunun başka bir yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme mercii olan bir yüksek mahkemedir. Bölge adliye mahkemeleri çalışmaya başladığında ise, bölge adliye mahkemelerinin kararlarına karşı başvurulacak bir üst derece mahkemesidir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, bürolar ve diğer idari birimlerden oluşur. Yargıtay'da oniki hukuk ve oniki ceza dairesi ve her dairede bir daire başkanı ve yeteri kadar üye bulunur.

İDARİ YARGI ÖRGÜTLENMESİ

İdari yargı, idarenin eylem ve işlemlerinin hukuka uygunluk denetimini yapmak üzere, adli yargı örgütünün dışında ayrı bir yargı koludur. İdari yargı kolunda ilk derece mahkemesi olarak idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri bulunur. İkinci derecede ise Bölge İdare Mahkemesi ve Danıştay bulunur. Ancak, Danıştay Kanunu'nun 24. Maddesine göre, Danıştay'ın ilk derece mahkemesi olarak baktığı işler de bulunduğundan, Danıştay hem ilk derece mahkemesi olarak hem de son derece yargı yeri olarak faaliyet gösterir. 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 1. maddesine göre Bölge İdare Mahkemeleri, idare ve vergi mahkemeleri genel görevli bağımsız mahkemelerdir.

İdare ve vergi mahkemelerinde birer başkan ve yeteri kadar üye bulunur. İdare mahkemeleri, idari işlemlerin iptal edilmesi talebiyle açılan iptal davalarını, idarenin vermiş olduğu zararın tazmini talebiyle açılan tam yargı davalarını, tahkim yolu öngörülmemiş imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkları, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan idarî sözleşmelerden dolayı ortaya çıkan uyuşmazlıkları ve diğer kanunlarla verilen işleri çözümler.

Vergi mahkemeleri, genel bütçeye, il özel idareleri, belediye ve köylere ait vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümler ile bunların zam ve cezaları ile tarifelere ilişkin davaları ve bu konuda 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun uygulanmasına ilişkin davalar ile diğer kanunlarla verilen işleri çözümler.

Bölge idare mahkemeleri, başkanlık, başkanlar kurulu, daireler, bölge idare mahkemesi adalet komisyonu ve müdürlüklerden oluşur. Bölge idare mahkemesinde biri idare diğeri vergi olmak üzere en az iki daire bulunur. Dairelerde bir başkan ve yeteri kadar üye bulunur. Bölge idare mahkemesi başkan ve üyeliklerine HSYK atama yapar. Bölge idare mahkemeleri istinaf başvurularını inceleyip karara bağlar ve kendi yargı çevresinde ortaya çıkan görev ve yetki uyuşmazlıklarını kesin karara bağlar.

UYARI: Bölge İdare Mahkemelerinin istinaf fonksiyonu işlerlik kazanmıştır.

Danıştay dokuzu dava ve biri idari başvurularını incelemekle görevlidir. Danıştay, bazı davalara ilk derece mahkemesi olarak bakar. Danıştay, aynı zamanda idareye yol gösterici bir danışma işlevini de idari daireler aracılığıyla yerine getirir. İdari daireler, uyuşmazlık çözmezler, asıl işlevleri görüş bildirmektir. **Danıştay, idari yargı ilk derece mahkemelerinin verdiği kararların temyiz daire olmak üzere on daireden oluşur.**

Danıştay ilk derece mahkemesi olarak;

☐ Bakanlar Kurulu kararlarına, ☐ Başbakanlık, bakanlıklar ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının müsteşarlarıyla ilgili müşterek kararnamelere,

☐ Bakanlıklar ile kamu kuruluşları veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarınca çıkarılan ve ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlemlere,

☐ Danıştay İdari Dairesince veya İdari İşler Kurulunca verilen kararlar üzerine uygulanan eylem ve işlemlere,

☐ Birden çok idare veya vergi mahkemesinin yetki alanına giren işlere, ☐ Danıştay Yüksek Disiplin Kurulu kararları ile bu Kurulun görev alanı ile ilgili Danıştay Başkanlığı işlemlerine, Karşı açılacak iptal ve tam yargı davaları ile tahkim yolu öngörülmeven kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan idari davaları karara bağlar.

Ayrıca, belediyeler ile il özel idarelerinin seçimle gelen organlarının organlık sıfatlarını kaybetmeleri hakkındaki istemleri inceler ve karara bağlar. İdare mahkemeleri ile vergi mahkemelerince verilen nihai kararlar ve ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'da görülen davalarla ilgili nihai kararlar Danıştay'da temyiz yoluyla incelenir ve karara bağlanır.

ASKERİ CEZA YARGISI

Askerî Ceza Yargısı Anayasa'nın 156. maddesinde düzenlenmiştir. Askerî mahkemeler ve disiplin mahkemeleri, asker kişiler tarafından işlenen askerî suçlar ile bunların asker kişiler aleyhine veya askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler. **Askerî ceza yargısında ilk derece mahkemeleri disiplin mahkemeleri ve askerî mahkemelerdir.**

ASKERÎ İDARİ YARGI

Askerî İdari Yargı, Anayasa'nın 157. maddesinde düzenlenmiştir. Askerî Askerî idari yargı sistemi tek dereceli olarak örgütlenmiştir. Tek bir organdan oluşur. idari yargı sistemi tek dereceli olarak örgütlenmiştir. Tek bir organdan oluşur; Askerî Yüksek İdare Mahkemesi. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, Askerî olmayan makamlarca tesis edilmiş olsa bile, asker kişileri ilgilendiren ve Askerî hizmete ilişkin idari işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların yargı denetimini yapan ilk ve son derece mahkemesidir. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, Türk Silahlı Kuvvetlerinde görevli bulunan veya hizmetten ayrılmış olan subay, askerî memur, astsubay, askerî öğrenci, uzman çavuş, uzman jandarma çavuş, erbaş ve erler ile sivil memurların idare aleyhine açtıkları davalara bakar. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin organları, Daireler, Daireler Kurulu, Başkanlar Kurulu, Yüksek Disiplin Kurulu, Genel Kuruldur.

UYUŞMAZLIK YARGISI

Mali yargı ve Sayıştay, seçim yargısı ve Yüksek Seçim Kurulu, kendi alanlarında ve sınırlı bir yargı mekanizması içerirler. Uyuşmazlık Mahkemesi, adli, idari ve askerî yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlemeye yetkilidir. Adli, idari ve askerî yargı kolları arasında hangi yargı kolunun görevli olduğu konusunda çıkacak uyuşmazlık çözmek ve hangi yargı kolunun görevli olduğunu tespit etmek üzere faaliyet gösterir. Uyuşmazlık Mahkemesi başkanı Anayasa Mahkemesi tarafından kendi üyeleri arasından görevlendirilecek bir üyedir. Uyuşmazlık Mahkemesi, bir başkan ve on iki asıl ve on iki yedek üyeden oluşur. Bölümler, bir başkan ve altı üye ile toplanır.